

Ksaver Šandor Gjalski:

Janko Borislavić (pripovijest)

Ksaver Šandor *Gjalski*

Pravi tragični tipovi jesu vječni i ne stvori ih tek ma i najveći veleum, nego se nalaze u krilu ljudskoga života i prije pjesnika i poslije njega. Zar zbilja misliš da među nama nema više Prometeja, Fausta, Ahasvera? O, ima ih, a neumolnom sudbom ganjani Edipi malo da nismo svi skupa. U tom ne može ništa opraviti ni samo naše javno purgarsko doba - pak mi vjeruj, ne treba Faustu da se zaogrnuje u sredovječnu učenjačku kabanicu; on podnosi i naš nelijepi kratki kaput i naš glupi cilindar. Najposlije bijeda ljudskoga duha i srca jača je od Millove logike.

(Iz pisma jednoga prijatelja)

I.

Početak sedamdesetih godina bijaše u zagrebačkoj »crnoj školi« jedan od najboljih pitomaca dvanaestoškolac Janko Borislavić. Bio to sin otmjenih bogatih roditelja iz starodavne plemićke obitelji.

Učitelj teologije nije mogao da ga se nahvali te bi svakom zgodom pripovijedao kako taj mladi čovjek začudo duboko proniče u tajnovite istine svete nauke, kolikim marom umije braniti sve što nepogrešiva crkva dokazuje i kako baš silnim pamćenjem imade u vlasti gotovo sve citate iz svetih knjiga i svetih otaca, te će zacijelo biti malo mjesta u Augustinovu *De civitate...* ili u djelima Ivana Hrizostoma na koja se ne bi u svaki mah - kad god hoćeš - mogao pozvati Janko Borislavić.

Profesor filozofije, inače po izgledu poradi svoje silne debljine posve nefilozofičkog dojma, još se jače zanosio za mladim umnikom koji znade gotovo naizust čitavo Tonglorgiovo djelo. Kad je dobra duša debeljčkovičeva osjetila želju da nađe koji čas osobita užitka i osladi vrijeme probave (vrijeme predavanja bilo mu je od tri do četiri sata poslije podne), sjeo bi clarissimus ac admodum reverendus dominus u prvu klupu, svoj svežnjić turio u džep, pa se okrenuo k Borislaviću, pokazao na katedru i napokon glasom koji je u tustu grlu zapinjao prijatno rekao:

- Dignetur dominatio vestra, domine nobilis Borislavić, carissime in Deo frater, dajte nam pripovijedajte štogod. Eto, izvolite na katedru, jest, pripovijedajte nam otkud vama dokaz da je vrijeme i prostor - ali - bolje će biti da izaberete sami temu.

Mladi čovjek visoka stasa, prijatna no blijeda lica a krupnih crnih očiju, čisto ražarenih u sjajnim zjenicama, izišao bi iz jedne od zadnjih klupa i spokojno, bez ikakve oholosti, pošao prema katedri i zadovoljio želji profesora. Počinjao je uvijek mirno, tek nešto nesigurno, oči bi zaklopio a glavu dignuo uvis. Zborio je nježnim zvučnim glasom. Za predmet svojih razmatranja uzimao je svaki put najteža i najzamršenija pitanja o najuzvišenijim no ljudskomu razboru najmanje dokučivim stvarima.

Što je dulje govorio, to mu je glas bivao jači. Zaklopljene oči lagano se otvarale da onda najednom zasjaju silnim plamenom, da se krijese od nekakva nutarnjega ognja, pa da prisile baš i najbezazlenijega klerika da prekine nit svojih misli o puranima i guskama kojih će se za praznika naužiti kod svoga župnika.

Magičkom upravo snagom privlačile te oči svakoga. Svatko je morao da se sav zagleda u njih - u te sjajne, u zjenicama raširene oči koje kao da nisu ništa vidjele pred sobom već nekako u se gledale ili bogzna kamo, a svakako ondje nalazile sve one krasne riječi, vruće i žarke od čuvstva i uvjerenja, sve one duboke makar očito nejasne misli; ah, sve se činilo, kao da čitaju u tajnim nekakvim knjigama i dižu velo s božanske tajne.

Mali Jožica Zdelar sad bi pače zaboravio da ima na svijetu purana, i razvaljenim od čuda ustima jedva bi jedvice propentao najbližemu kolegi: »Amice, ovo ti je propheta Esaias ili Elias redivivus.« Susjed njegov Donat Sudač, mladić žučljiva i suha izgleda, prezirno bi i surovo turnuo od sebe debelog Jožicu i znakom mu zapovjedio neka šuti; ali začas nije više ni sam mogao sobom vladati te bi zaneseno i začarano izlanuo: »Divota, krasota! Ta ni Zlatousti nije mogao - Bog mi grijeha prosti - bolje govoriti!«

Očice profesorove, gubeći se u tustim nabreknutim vjeđama, pogotovo se sada izgubile i kao suzama zalile. Modri bi rubac pridignuo k debelim i od svakidašnjega brijanja otečenim usnicama, pa tek mrmrljao od slasti i duševne razigranosti: »Excellenter - fortiter - ah - kažem ja - prekrasna glavica!«

Mladić bi pak jednako govorio, roneći sve jačim poletom u silne daljine i krileći duhom onamo gore u visine beskonačna neba, čisto drščući u glasu od želje da se ta nedozirna tajnovitost vječnosti pred njima objavi, da barem zadnje pero svoga vela pred okom njegovim tek nešto pridigne; - ah - a tada bi mu rasplamćena duša tražila utjehe u dugim, dugim citatima i poganskih filozofa i crkvenih otaca da se najposlije predade mističnim krilima *Apokalipse* sv. Ivana.

Obnemogao morao bi začas stati, glas bi mu odisajima zamirao.

No prešav preko čela bijelom finom rukom, minula bi ga slabina i opet nastavio krepko i uvjerljivo. I kad bi na svršetku zvonkim, jasnim glasom ustvrdio istinu budućega uskrsnuća u blizini božjega prijestolja, tada bi zacijelo i najmoderniji empirik načas morao podleći sili njegove riječi.

Profesor, ako je i bio težak i debeo, skočio bi iz klupe i pohrlio k njemu, da ga onda srdačno zagrlji i u čelo poljubi.

A kako ovaj učitelj, tako su redom svi gledali u njemu najboljega đaka; svi pak đaci priznavali su dragovoljno da je prvi među njima. U samom pjevanju isticao se nad drugima ako i nije bio članom pjevačkoga im društva; a nije bio zato što je sam držao da mu glas nije dosta opsežan za pjevanje i što ga nisu svjetske pjesme veselile. On je pjevao samo psalme i lamentacije. Aj, Bože dragi, kako ih je pjevao!

Dozvolom starijih često bi ili rano ujutro, još u zoru, ili opet kasno, kad se suton uhvatio, pošao u stolnu crkvu te ondje sjeo k orguljama i zaigrao koral.

A bijaše sam u crkvi.

Veličajni, sad sitni i kratki, sad gromorni i gorostasni zvuci razlijegali se u dugu romonu i u svećanim akordima po dalekom božjem domu i tajinstveno odjekivali od stoljetnih tamnih zidova; zalijevali se u sjene crnih zakutaka, titrali oko vječne luči koja je sipala crvene, drhtave trakove u polutamu crkve i točila se u njoj izdišućim plamenom krvave boje, kao što se točile kaplje Kristove krvi na crnom drvetu golgotškoga križa.

I pod rukama uzbuđena pobožnika šumili, izdisali, i srebro-jasno ječali, i tiho šaputali, i glasno kao ljudsko grlo zvali, i plakali, i zvonko prebirali ti stovrsni zvuci moćnih orgulja, a u njima se slagala prekrasna jednostavna melodija starodavnog korala. Na njezinim krilima, trepetima i valovima kao da lebde pod visokim gotskim svodom hrama i anđeli i arkandeli, i mučenici i odabranici Kristove crkve, te krasni nebesnici - baš oni sami - iskazuju eto na slavu i diku svome gospodaru, svome ocu, svome spasitelju.

Nekim raskošnim opojnim čarom podavao se mladić sili tih glasova i padao u daleko opčaranje, čisto ukočen i gotovo udaljen s ove zemlje i svega života. A onda bi popustio duši i zvonkim, nešto ustitalim i od osjećaja prigušenim glasom zapjevao pobožno-zanosno i odano: »*Magnificat anima mea Dominum...*«; zatim: »*Laudate pueri Dominum...*«; tada: »*Dixit Dominus domino meo...*«, a onda najednom zaorio bolno i tužno: »*Incipit lamentatio Jeremiae prophetae... Aleph...*«

Svu svoju žarku dušu i cijelo žedno srce ulagao je u te svete pjesme. Gorostasni njegov zanos nosio se iz svakoga glasa, iz svakoga daha. Visoki prozori hrama, srebrni svjetionici i lusteri silnom su jekom podrhtavali od divne snage te pjesme i zacijelo nikada nije božjemu stvoritelju nitko jasnije

izrekao kako se u prah baca i divi pred veličajnošću neba, kao što je učinio mladi taj čovjek posve blijeda lica, obasjana nekim dalekim nadzemaljskim snoviđenjem, sav plamteći od ljubavi za najvećim mučenikom i njegovim otajstvom. Tresao se on cijelim tijelom, srce mu burno kucalo pod uskom reverendom a od tronuća ovjesile mu se suze u zjenicama.

O ne zna on da se dolje u lađu crkve kriomice uvuklo i klerika i profesora i drugih svećenika, pače i vanjskih ljudi, pa da sve muče - čisto bez daha - slušaju njegovo pjevanje i pod dojmom tih zvukova poput njega u duhu ničice padaju pred tajnom vječnosti.

To vruće vjersko čuvstvo mladićevo izbijalo je još na jedan način u kojem se gotovo jače otkrivala plamena njegova duša. Nad svojom posteljom imao je kopiju Rafaelove Madone. Ne tek jednom, nego toliko puta zatekli ga pred slikom gdje upiljenim pogledima gleda divni ženski oblik a usne mu grozničavo šapću duge, duge molitve. U takav čas izgledalo mu je lice nekako žedno, nategnuto, uleknute obično grudi sad se nadimale a iz grla hripali teški mukli uzdisaji. A onda bi se bacio na koljena, glavu sakrio u pokrivač postelje i uzeo vruće moliti, a kad bi lice opet pridigao, sjale bi mu u očima suze, no te oči plamtjele visokim nekim nadahnućem. I nijedan od drugova u spavaćoj sobi ne bi se mogao oteti silnomu dojemu te bi svi pokleknuli i uprli molitve k njoj - nedokučnoj djevici - materi sina božjega.

Zato možda nije moglo ništa na tom svijetu jače preneraziti i zadiviti kanonika-rektora nego kad mu je jedno proljetno jutro uljezao u sobu Janko Borislavić i gotovo siv u blijedom licu i crno podbreklih i upalih očiju izjavio kratko i odrješito: »Prečasni gospodine, ja ne mogu više; dopustite da se svučem!«

Glas mu je zvučao oporo i bolno.

- Što - što? Per amorem Christi, Domini nostri - ta - to ne može da bude! Ti sanjaš, sinko moj, tebe je nečastivi opsjeo, pričesti se!

- Ja ne mogu više da budem - tvrdo sam odlučio.

- Ali pomisli, za nekoliko tjedana tako rekavši ti si zaređen, svoj čovjek. Poslat ćemo te u Rim, Beč, Peštu - kamo hoćeš - tvoja sjajna karijera! A ti pobožnik!

- To je upravo što nisam! - ljutito i nekim jedva pritajenim prkosom izlane Borislavić te se odvrne da gleda na prozor.

- Ta ne govori, svima možeš primjerom da služiš. Ti prevršuješ - Bog je milosrdan - ti misliš - mali kakav grijeh, pa ode milost božja. Svatko griješi - i najveći sveci - pravi božji odabranici zabrazde koji put stranputicom, zato - ako si možda - ta mlad si - a inače uvijek dobar - o - ja ti praštam - još prije pak naš dobri Spasitelj! Ne, pusti, dragane maj, primiri se!

- Ne mogu. Vi mislite, da sam kakav propis prekršio, ne, nisam. Ako me poznajete, onda morate biti s te strane sigurni. Ali - ja - ja ne vjerujem ni u šta.

- Sinko - apage satanas! Ah - ne - ne, dijete moje, ne! Ti si previše učio pa te glava boli.

- Ja sam progledao! - gotovo očajno no i bijesno poviče Borislavić. - Jest, ja ne vjerujem ni u šta. Ne vjerujem u sve ove komedije; sve to nije nego da ljudski um ostane slijep. Ne vjerujem - ne vjerujem ni u šta, sve to vaše puka je opsjena, puka mašta. Moje oči progledaše, i ja je vidim - sjajnu, veliku, uvijek tvoračku, tihu, besvjesnu prirodu koja nema nego ljudski hladni razum da se kroza nj sama spozna i kroza nj da svojim stvorovima pruža sreću i blagostanje dok ih na grudi svojoj nosi. Ne vjerujem u vašega jedinoga Boga, stvoritelja neba i zemlje, ne vjerujem u božanstvo Kristovo, ne vjerujem u besmrtnost duše; sve to nije ništa drugo nego što je bio i Zeus i Jupiter, i Fatum i Had, i Agni i Višnu i Perun i Moloh. Oh, jedno je samo, a to je tvar i sila!

Kanonik-ректор, malen okrugao starčić, padne pred snažnom bujicom tih riječi u duboki staromodni kožnati naslonjač i uzme grozničavom hitnjom prema govorniku praviti znakove križa svojim tustim kratkim prstićima.

II.

Stvar se svršila tako da je Janko Borislavić još iste večeri izašao iz sjemenišne zgrade u pantalonama i kratkom kaputu, a za nekoliko dana, kako ga skrbnik snabdio dovoljnim novcem, odjurio u Beč i ondje se upisao u filozofski fakultet.

U sjemeništu pak svi se od čuda krstili i svatko je žalio za Borislavićem. Prvi mah nije mogao nitko pogoditi što se je zbilo s njime. Jožica Zdelar i mnogi poput njega - ne izuzevši profesora filozofije - tvrdo su vjerovali da ga je nečisti opsjeo; no najposlije razjasni sve Borislavić sam u listu što ga je pisao profesoru moralke i u kojem je potanko razložio što ga je nagnalo da se svuče. Jedan naime od profesora bio se oborio u svojim tumačenjima na modernu filozofiju i pobijao je pomoću citata iz Mojsijevih knjiga i sv. otaca. Borislavić bio je prvi put tom zgodom upozoren na vanjsku nauku i, nezadovoljan što profesor nije posve jasno i konačno pobio spomenute tvrdnje novih filozofa, odluči da sam prouči njihove knjige i u slavu božju temeljitije ih pobije. S pomoću jednoga prijatelja na pravoslavnoj akademiji pribavi ih sve: i Darwina, i Milla, i Häckela, i Schopenhauera, i Hartmanna. Kraj ugleda što ga je uživao u sjemeništu, nije mu bilo teško da čitave dane i čitave noći probavi čitanjem tih knjiga. Grozničavo je letio stranama i listovima i onda na sate i sate zapadao u teške strašne misli, u nemirne sumnje, a najposlije bio svladan tima na jasnim eksperimentima osnovanim tvrdnjama. Bilo mu je kao da se je pred njegovim očima odgrnuo i odgalo dosadašnji zastor i da gleda jasno, bjelodano u sav taj tajnoviti postanak i uzrok svijeta, spoznaje njegove svrhe te čisto osjeća kako se od njega otkida sva dosadašnjost. U srcu mu nema nego želje za znanjem a u ništa se rasplinula sva njegova ljubav k mučeniku kalvarijskom i njegovim mukama. To ga nagna da se svuče. Uz ovo je još pisao da ga bečki fakultet ne zadovoljava te će za kratko vrijeme poći u Jenu da sluša Häckela.

Borislavić je međutim učio nečuvenom marljivošću filozofiju i naravoslovne nauke. Po vas dan trčao s jednoga predavanja na drugo - ostalo vrijeme provodio u knjižnicama, u laboratorijima, u muzejima, a ovako izmučen opet ni kod kuće nije sebi davao mira, nego daj opet uzmi knjigu u ruke i do kasne noći opet uči i opet uči. Svu mu dušu svladala neopisiva, gotovo boljetna žeđa za znanjem i gonila ga neprestance i bez odmora da traži uzvišene istine, vijek hrleći dalje - dalje, a da se ipak nije mogao do sita naužiti. Darwinov nauk o descendenciji, o izboru, zatim uspjesi spektralne analize u astronomiji, sve ga to silno zanosilo, pred svim se poniknuto klanjao. Čisto se kao dijete radovao i duša mu se upravo raznjihala videći gdje pada jedna neshvatljiva tajna za drugom i kako se otkriva vječna pravilnost prirodnih zakona. No ipak - sve mu to ne bijaše dosta. Dalje - dalje željaše on. Osjećao je u brzi kraj da je svima tim obretima tek nešto učinjeno. Ta gdje da dobije pravi odgovor na neprekidno gorljivo svoje pitanje: »Ali početak - početak one prve stanice; da li ju je slučaj počeo micati i odakle ona mehanička sila da je tvar uzela upravo oblik stanice - otkle ta sila - odakle tvar?«

Grabio bi za Moleschottom, za Büchnerom, za Häckelom, ali uzalud, uzalud, - nigdje odgovora, nigdje odgonetke, pa ma koliko učio, ma koliko razmišljao. I često bi u takvim časovima kao bijesan podigao šaku kao grozeći se gluhomu nebu, te se lomio od boli što znade doista proračunati kretnje zvijezda koje se mirno, gotovo glupo cakle, što im znade sastojine, težinu, stanje; a ipak ne zna kako im je postao prvi prašak iz kojega ih eto na sada tako ogromnih da ih ipak vidi na milijarde milja svojim nemoćnim tvarnim okom. Oh, on znade kako su tolike postale; znade to, Laplaceova teorija sva mu je u glavi, ali što je to! Onaj prvi atom, onaj prvi prašak, ona neizmjerena malenkost. Znade da su razmjeri veličine do toga atoma gotovo isto toliki koliki i do najvećih tjelesa nebeskih. Ali makar bili tako nepojmljivo sitni, ipak, koja ih je volja stavila u bitisanje? - Koji put bi u ovakvim trenucima krivio prirodu što je tako nevješto uredila da njega neće biti nikada na tim zvijezdama, i u takav tren kao da je slabo i nejasno osjetio želju za nekadašnjom svojom vjerom te se čutio bijednim.

Iz Beča otide slijedeće godine u Jenu, iz Jene u Berlin, iz Berlina u Pariz zatim poslije tri godine opet u Beč. Ovdje položi doktorat filozofije, no još više bijedan nego igda prije. Gotovo kao u kakvu ludilu šaptao bi kroz zube, divljački zakvačene: »Početak - početak, kako bijaše s njim?« - Po cijele bi se dane tako mučio, i nije mu koristio ni Kant ni ikoji moderni filozof; on ne mogaše inače. Svega ga je zapremilo to pitanje i stajalo pred njim upravo s istom plamenom požudom kao zaručnik što stoji pred vratima sobe svoje zaručnice.

Još je najveću utjehu i zadovoljstvo našao u Schopenhauerovoj filozofiji. No nje ne mogaše opet posve dovesti u sklad s rezultatima prirodoslovne znanosti. Osim toga, ona prouzroči u njem silnu bol i bijedu duše, učeći ga da je život i nevolja jedno, pak bi sav razdražen često kliknuo: »Oh, kako ludo! Zašto vjerovati u Boga koji nije svjestan, u Boga koji tek u svojim stvorovima nastaje, u Boga koji će najposlije s pomoću razuma svojih individua spoznati ludost što je imao volju stvoriti svijet i život pa se onda vratiti u predašnje ništa. Preludo! Napokon, tvar dokazuje svoju egzistenciju! Pa - koja li očajna praznina u toj nauci! Dakle - bez izlaza - bez izlaza. A vječnost zla i muke! Nikakve nade - nikakve nade!«

Pesimističko shvaćanje te škole ne bješe mu napokon ništa novo. Kršćanska vjera isto ga je učila. No ta vjera učila ga i to da će individuum i poslije svoje tjelesne smrti nastaviti svoj posebni život, pa ako je pravednik, da će u božjem raju postati dionikom svake sreće, dobrote i blaženstva.

On se je sada sjećao kojim je zadovoljstvom nekoć slušao takva obećanja svoga spiritualca, kako su ga ona uvijek sokolila na ustrajnost u dobru i tješila ga i u najtežim kušnjama jada i protivštine. Oh, dakako, sada više ne mogaše tako biti! On je znao i učio da je duša sama posljedak tjelesnih funkcija, da ne može biti besmrtna. Onamo opet ne mogaše dopustiti da na tom svijetu ne bi bila moguća sreća. Ljuto se žestio, gledajući krasnu okolicu u bujnom proljetnom cvijetu, nad njom sjajni modri lazur, zaliven zlatom sunca ili nježno uspavan u tihom treperenju zvijezda - ah, on je razumio svu milu dragost toga i pobjedonosno iz nutarnjega duševnoga nagona klicao: »Ne, taj krasni svijet mora da krije u sebi blaženstva i sreće. Treba da ljudi proniknu u znanje i svladaju svoju nerazboritost, svoju bijedu, svoje bolesti, pa će biti za njih ovdje - na tom planetu - dovoljno neba!«

I on, neudovoljen filozofijom, odluči da uči kao izvanredni slušatelj predmete i na medicinskom i juridičkom fakultetu. I zbilja! Iz anatomske dvorane, iz Brückeovih fizioloških predavanja u Schwarzschaner-zgradi žurio se u unutarnji grad i letio na Jezuitski trg da ondje u sveučilišnoj zgradi sluša još Steina o narodnom gospodarstvu, o upravi i o ljudskom društvu.

Čovjek od dvadeset sedam godina, strogih ozbiljnih crta u licu, pun znanja i čitanja, sjedaše tu pomnijivije i ustrajnije od svih ostalih slušatelja. Ovi pak, mnogo mlađi od njega, smijali mu se isprva kao kakvu čudaku, poslije mu se divili, a najposlije mu se ugibali, držeći ga suludim. Ta doktor filozofije, čovjek mator, a gle - u isto doba - upisan na medicinskom i juridičkom fakultetu. Kako, Bože moj, da te već sada sistematičke glave njemačke i češke dovedu takvo što u sklad sa sistemom naobrazbe! Borislavić dakako nije za to mario i bilo mu je svejedno što tko o njem misli. No tek goraše od želje da prikupi što više znanja kako bi jednom mogao pomoći ljudima i tako naći zadovoljstva i blaženstva sebi i svojoj duši pa i cijelomu čovječanstvu.

S pravom gorljivošću stao je sada učiti te nove discipline. Nije više pitao da li ga zadovoljavaju; svaki takav pokret duše gonio bi od sebe. Svako ganuće srca i duše utapljao sada u snažnim valovima znanosti, iznova odabranih. Zato je također posve odrješito i s kratkim odgovorom odbio poziv bivšega skrbnika neka se jednom lati praktične kakve zadaće, neka odabere koje stalno zvanje. Nije se odazvao tomu pozivu ni onda kad mu javiše da mu je brat opasno obolio, da mora biti pripravan na najgore posljedice, pa da mu brat upravo stoga želi predati upravu imanja; ne, on sve to odbi i ostade na sveučilištu.

Tako su prošle opet dvije godine. Što se je više Borislavić zadubljavao u medicinske knjige, što se je dublje upuštao u proučavanje političkih znanosti, to su ga jače i češće stale salijetati nekakve sumnje, slične onima u filozofiji. Sada je sve manje uživao i manje se sretnim osjećao u

prikupljanju znanja, pače kao da ga je koji put snalazilo silno razočaranje, te bi snuždeno i očajno morao uskliknuti: »Oh, ni tu nema istine; uzalud svako naprezanje - mi smo tek ljudi - nema za nas spoznanja, nema za nas sreće!« - i bolno, neponjatno, ali sa silnim čeznućem vinula bi mu se duša za nečim dalekim - dalekim, tako dalekim, da više ne mogaše raspoznati što li je to!

Jednoga dana tumačio profesor o socijalnoj nevolji i naprezanju najnižih društvenih slojeva. Ni iz jedne njegove riječi nije Borislavić mogao crpsti uvjerenja da će biti bolje, nigdje - nigdje izgleda sreći o kojoj je snivao. Zlovoljan ostavi dvoranu i tek od navade pođe na medicinski fakultet. Nesretan slučaj htjede da je i ovdje baš taj put profesor izjavio kako je najveći dio njegove znanosti još danas tek nagađanje. Borislavića na to kao da je grom ošinuo. Ni jedne riječi nije više čuo ni razumio.

Davno se već svi slušatelji razišli, a Janko još uvijek sjedi kao ukopan na svom mjestu pa zuri gotovo glupo dolje na stol profesorov na kojem je ostalo nešto krvi od preparata, upotrijebljena kod predavanja, i koju eno sada gundave ogromne muhe s neopisivom nasladom pobiru. Strašna ogavnost slegne mu se na dušu i kao pred nečim užasnim pobjegne iz dvorane - više bijedan nego igda u svome vijeku.

Lutaše dugo po gradskim ulicama, a kad je došao kući i pogledao visoki red naslaganih svojih knjiga, licem mu preleti tek preziran posmijeh.

Od sada je tražio mira i užitka u vrevi ljudstva, u bujici velegradskoga života. Ali kao stranac i novajlija nije mogao zalaziti nego na najlošija mjesta, pa čim je prema toj zbilji samo pokušao prvo zbliženje, postade mu sva rugoba jasna te se s odurnošću odvrati i žurno pobježe među četiri zida svoje sobice. I duša mu gorko zajada za izgubljenim mirom, - za onom srećom koju mu je nekoć vjera davala. Očajan baci se na obično mjesto za stolom i premda još nije u svom vijeku ni jedne kitice spjevao, sada, više u nekoj besvjestici, napisao na pisačoj podlozi:

*Oh, vi strašne knjige, s istinama vašim
Ubiste mi dušu - otete mi sve!
Zaludu me kadšto zavarava mašta,
Učas sve razgoni vaš đavolski smijeh.*

I kao u nekom ludilu stane bacati knjige sa stola. Drugi dan rano ujutro pokaže se na vratima brzojavni sluga i uruči mu brzojavku.

Javili mu da mu je brat umro i zvali ga da odmah dođe kući.

III.

Borislavić baš je radosno prihvatio priliku da ostavi sveučilište i pođe kući. Vijest o smrti bratovoje nije ga porazila jer ju je već odavno od dana do dana očekivao. Osim toga, bio je već suviše ugrezao u filozofijsko poimanje smrti a da bi mogao u njoj nazrijevati kakvu nesreću. Tek mu se našao dalo što nije njega umjesto brata snašla smrt. No krivo bi mu učinio tko bi ustvrdio da je ostao hladan zato što se je sjećao kako je taj brat bio uvijek ljubimac roditelja koji su možda baš poradi te veće ljubavi još od djetinjstva Jankova udesili njegov odgoj za buduću svećeničku stalež i u oporuci mu odredili tek nužni dio a sve ostalo ogromno imanje ostavili bratu. Janko na sve to nije ni jedan tren pomislio, pače nije prije ni svjestan bio o svemu tome.

Od pobožne matere Njemice naslijedio je mekanu nježnu ćud, sanjarenju sklonu dušu. Tako je već sam po sebi naginjao skromnosti, mirnu životu i svemu ostalomu što je tome slično! Kao dijete nije znao za veći užitak nego kad bi isprosio da su mu dali u ruke veliku ilustrovanu Doréovu bibliju. Tada je vas dan zurio u te tamne slike iz staroga i novoga zavjeta. Sva bi mu duša i sva razigrana

djetinja mašta utonula u takvim časovima u te davne dane i daleke, strane i neobične krajeve svijeta. A kad mu je poslije instruktor pripovijedao povijest muke sina božjega, svaki je put gorko plakao, da je trebalo muke i truda dok bi se primirio. Od djetinjskih igara najmilija mu bijaše ona gdje bi se igrao svećenika. Zato je od majke isprosio za igračku umjesto drvena konja s grivom malen oltar pred kojim je oponašao svećenika u crkvi. U desetoj i jedanaestoj godini zavladała je njime ta ljubav k nebesima tolikom snagom da je dječak često Boga molio neka učini da umre i da postane anđelom na nebu. Oh, ovo nebo, ovo nebo! Kako sjajno mu je sjalo, kakve li je divne boje gledao na njemu, ali ne otvorenim očima - naprotiv - čvrsto bi ih zatvorio i eto na - pred njim se vijuu u divnim kolobarima svakojake boje, spletene u vijence i zvijezde - oj, kako krasne, kako divne, zacijelo to je nebo! A s jutra rano, dok još leži u polusnu - što je to? On čuje kako daleko ondje gore - gore zamnjevaju premili zvonki zvuci, oh - to anđeli pjevaju! Jest, jest; nije dadilja Jalža tek jednom pripovijedala da djeca, koja su dobra i poslušna, često čuju takvu muziku. I mala mu duša izgara od čeznuća da bi bio ondje sasvim blizu pa žali da Bog ne šalje više onakvih ljestava kakve je Jakovu pokazao!

Gotovo kradomice ostavio bi momčić sobu i pohitio pod vedro noćno nebo. Tad bi se zagledao u nj, sveudilj iščekujući neće li spaziti kakav nebeski znak, možda lebdećega anđela ili Iliju gromovnika, ili ljubitelja djece, svetoga Nikolu.

Ovako je najvolio samotovati. Ugibao se svakom zgodom igrama brata i drugova. Nije mu se sviđalo njihovo bučno veselje, njihova smjelost, njihove vratolomije. Kaznama su mu se morali groziti dok bi zajahao konja i kuda s bratom odjahao.

Uz to vjersko čuvstvovanje još je kao dijete najvolio da sebi stavlja svakojaka pitanja o drugim svjetovima, i najmilije mu bijahu bajke o vilama, o duhovima, pa makar mu se koža od straha ježila i malo mu srdašce gotovo glasno udaralo od uzrujanosti. Nije to bila tek luda želja za strahotama, sakrivala se u tome već neka želja za znanjem. Dokaz tomu bijahu njegovi razgovori s dvorskim španom. Bio to starac, seljak, a gorio kao i on od iste izvjedljivosti. Jednoć on i Janko proveli čitavu večer na klupi pred dvorom i u razgovoru razbijali glave da li je pod zemljom još kakav svijet i bi li se naišlo na kakve ljude, životinje, nove kakve krajeve, ako bi se kopalo duboko - duboko. I što to pod zemljom može da bude? Gori li vatra? Šumi li voda? - A gdje je pakao - kako je tek to duboko!

Pa kad je mali Janko prvi put došao kući iz gimnazije, prvo je bilo što ga je starac pitao, da li je mladi gospodin štogod u latinskoj školi saznao kako je pod zemljom?

Ljubav Janka k vjeri i nauci posve se sviđala njegovim roditeljima; to bijaše voda na njihov mlin.

Krasni im stariji sin Bela predobio je gotovo svu njihovu roditeljsku ljubav. Pa, uistinu, veselom vedrom dušom, dobrom otvorenom ćudi morao je svakoga predobiti. I kako bijaše smion! Dječarac od jedva kojih deset godina, pa zajaše, ako hoćeš, i najvatrenijega paripa Jusufa. Ocu bi se od milja srce širilo, grudi nadimale i oči se zalile suzama, gotovo da vidi svoju sliku i priliku, ta i sad poznaje samo još jednu strast, a to su lijepi konji.

Ako dakle Janka dadu u svećenike, ne mora se dobro i imutak dijeliti - jer što popu treba - i eto tako danas-sutra može biti Bela jedan od najbogatijih vlastelina.

Ta misao nije više ostavila Stjepana Borislavića. A mali Jankica gotovo poskakuje od radosti, slušajući gotovo svaki dan oca kako mu svjetuje neka se i dalje marljivo uči pa mu neće izmaći biskupska kapa.

Eto, tako se je dogodilo da je sin imućnih otmjenih roditelja, Janko Borislavić, dospio u sjemenište.

Kad se je svukao, nisu mu roditelji više živjeli.

Za dvanaest sati, kako je primio brzojavku, bio je Janko na bečkom južnom kolodvoru i otputovao kući.

Čudna su i nejasna bila čuvstva koja su salijetala Janka na povratku u očinski dom. Još mu je neobičnije bilo kad je stajao pred odrom rođenoga brata. Nije ga vidio već mnogo godina. Spominjao ga se kao mlada snažna čovjeka, rumenih obraza, ispupčenih prsa i širokih leđa; a sad

leži tu pred njim potpun kostur, prekriven tek kožom žutom kao vosak. I on osjeti duboko tronuće od vječne tragičnosti koja stoji u smrtnoj materiji ljudskoga pojava. Filozofički njegov duh nije ga ni sada puštao; nije tek bolno osjećao taj neumolni zakon konca i prestanka, već je stao o njem razmišljati. Je li samo konac materije? Zar i duha? A čemu onda sav taj pojav svijeta? Zašto ova individualizacija? I sva ona pitanja koja su toliko puta na nj navaljivala - eto ih kao na juriš protiv njegove glave. Gotovo kao u nekom očajnom ludilu zurio je u mrtvo tijelo, posve kao da očekuje da ovdje nađe odgovora on, prosvjetljenik, naravoslovac, učenik i privrženik jedine egzaktne znanosti; on, koji je čvrsto držao da smrt nije ništa drugo nego prestanak tjelesnih funkcija, rastvor krvi i početak novih organizama, raspad u prvobitne organizme. Što da mu onda ova smrt na odru kaže? Ali duša -! Ludo, zar baš ova smrt najbolje ne dokazuje kako duša nije neodvisna od tijela i nije nego jedna od njegovih manifestacija, upravo isto gibanje organskih atoma kao i svako drugo njihovo gibanje; baš ta smrt dokazuje istinu monizma a obara dualizam. Ta i eto mehaničkim i kemijskim raspadom tijela prestalo je svako duševno djelovanje. Fizički zakon koji je atome spojio u jedno tijelo gdje su rasli, trošili se, proizvodili gibanje mišica, kucnjavu srca, misao mozga, prestao je, a prestao je i taj duh koji je uživao u ljepoti i dobroti; ti isti atomi sad će proizvesti tek inteligenciju crva. Svi? I to ne, najviše će ih biti bakterije gnjiloće - i tako dalje. - Jest, ali ipak - ova duša je: mislila, osjećala. Odakle toj stvari moć da baš takve i onakve misli, takve i onakve osjećaje stvara i vrši? Kolanjem krvi. I druge se stvari kreću jednakim mehaničkim gibanjem, i drugdje se stvari jednako slučuju i razlučuju, a ipak - ipak - opet je posljedak drugi. Otkuda dakle ova duša? I njemu padne na um prispodoba s glazbalom. Na klaviru sviraju divnu Beethovenovu sonatu - svatko se divi sviranju i silnim glasovima. Uto pukne jedna struna, glazba prestane, ne čuje se više Beethovenova kompozicija, nije moguće da je izvodiš. Zar je zato prestala kompozicija sama - zar je nje nestalo? Zar zato što je glazbalo pokvareno i što se na njem ne da više izvoditi kompozicija - zar iz toga slijedi da je kompozicija isto što i glazbalo, što ona struna? Ne - nije ona prestala, ona je tek sredstvo izgubila kojim se može javljati. A tako je i sa tijelom i dušom. Napokon - velika dotjeranost duše u savršenosti, njena tajnovita svojstva kojih ne možeš protumačiti zakonima realnoga svijeta, zar sve to ne dopušta predmnjevu da je duša po sebi samostalan pojav nekoga drugoga svijeta i da joj je tijelo tek potrebno materijalizaciono sredstvo za bitak u ovom materijalnom svijetu?

Zar volja koja je mogla i htjela taj sav silni svemir iz lutajućih atoma stvoriti, ne bi bila mogla i htjela tek korak dalje koraknuti pa stvoriti stalne individualizovane pojave duševne strane života? Zar baš da u tom organizmu ljudskoga tijela svoj završetak stavi?

»Preludo! - preludo! - Ja sam već malone ugrezao u nezgrapnost četvrte dimenzije!« - prekine se sada napokon i ostavi mrtvačku sobu da se više u nju ne vrati.

Nije se više pokazao nikome, premda je k sprovodu nagnulo silno ljudstvo iz grada, iz okolice, sa sela. Sve se je čudilo njegovu vladanju, gotovo mu se zamjeralo. Isprvice su ga izvinjavali da je žalostan. Istina, nikako nisu mogli razumjeti zašto jadikuje i toliko trpi kada mu se tom zgodom namiče silan imutak! Zato ih još jače morila izvjedljivost. Pokušali su doći do njega. Ali on ne pušta nikoga preda se. Služinčad pak pripovijeda. da izgleda čudnovato, neobično, gotovo da i ne nalikuje kakvom gospodinu. Brada mu je dugačka, neostrižena, odijelo tek onako! A mrk u licu - sačuvaj Bože!

Sada je bilo sve ogorčeno protiv njega. A najposlije držali ga za luđaka ili Tartuffea, hipokritu u najsavršenijem obliku.

On pak uistinu nije ni jadikovao za pokojnim bratom, niti je hinio radosti s dobivena imanja jer je nije ni osjećao, nego je opet zaronio u isto onako grozničavo učenje kao i na sveučilištu. Sveudilj je smišljao i razmišljao o problemima posljednje svrhe, pretraživao gradivo za to po knjigama i tek zorom liježući u postelju s očajem bi priznavao da ipak nije ni do kakva zaključka došao. Stale ga sada mučiti sumnje nisu li mu umne sile preslabe. Ali zar svi ostali velikani, umnici, ne sustaše poput njega? Baš ga razdirao bijes da tolike godine nauka odoše ututanj, a on ipak nije ni sa čime načistu, kao još onda dok je sa starim španom raspravljao.

Tako prodoše do dva mjeseca dana. On se cijelo to vrijeme i ne mače iz sobe. A k njemu nije nitko dolazio. Uvijek sam i sam. Radi toga se strašno ljutio sokač i inoš i kočijaš, jer im gospodin živi gore od svakoga šoštara.

Vani pako cvala i radovala se sva priroda u proljetnome osvit. Jednom, još više nezadovoljan nego obično, nije mogao više obastati u sobi. Izide na hodnik, a onda na stube, i nađe se u dvorištu. Svježi proljetni zrak kao da ga je oživio. Za jedan časak probudi se u njemu radost da gleda opet mjesta iz djetinjstva. Navalile slatke, drage uspomene. No tada uguši tu radost pomisao da je sretno ono doba unepovrat iščezlo, i bolno prizna da je na tom svijetu sve samo prolazno i ne bez druge svrhe nego da propadne, pa mu se i ta iz zimskoga sna probuđena proljetna priroda pričinja glupom sa svojim vječnim ponavljanjem, svojim velikim trudom što ga u taj svoj pojav ulaže da onda do listopada opet propadne. Ah - i sva bijeda filozofičke mu duše oborila se na nj pa očajan pobjegne u sobu da opet traži i traži nešto po knjigama.

Oduči da više neće nikuda izići. A ipak bijaše Jazvenik, njegovo imanje, prekrasan posjed u jednoj od najljepših okolica.

IV.

Dvor Jazvenik (donacionalna diploma nazivala ga castellum) ležao je pod kosom brijega uz plodnu ravnicu. Bila je to sredovječna gradina s tornjevima, zidovima i mostovima. Šiljati gotski svodovi, isto takvi prozori, nježno i sitno u obliku križa rezane ruže od bijela tvrda kamena, fantastički kipovi živinskih i zmajskih glava i trupla, stršeci u zrak iz visine tornjeva i zidina, sve je to svjedočilo da je istinita tradicija koja je gradnju Jazvenika vrstala ća onamo u tamno daleko doba kad su božjaci bili gotovo najmoćnija gospoda u Hrvatskoj.

Prostrane dvorane, neizmjerne debele zidine, duboki bez dna kutovi, male sobice, nebrojeni sakriti hodnici uz duge tamne galerije činjahu grad jazvenički odnekada mjestom glasovitim sa sablasti. U doba romantikâ bio on pravim idealom svim nesretnim pjesnicima a ostarjele plemkinje usidjelice malone izgarahu od entuzijazma, želje i - čeznuća za njegovim podzemnim hodnicima, uzidanim kosturima i strašnim događajima koje su u tamnoj njegovoj prošlosti naslućivale - ah, šta - čisto jasno sebi predočavale.

Na Borislaviće, starinom iz kninske županije, prešla je gospoštija jazvenička po ženidbi. Od toga doba - bilo to koncem sedamnaestoga vijeka - stupili su Borislavići u redove bogatoga i moćnoga plemstva, ali se u aristokratskoj - da reknemo - hijerarhiji ne popeše dalje od naslova jednostavnih plemića. Nije bilo u njih prave volje da se odlikuju bud u politici, bud u upravi, bud u vojsci. Napokon, čim su turski ratovi prestali, postao i u nas svijet drugojačiji. Ladanjska dokolica učinila je sada od potomaka neustrašivih vitezova sisačkih, sigetskih, kostajničkih i tako u beskraj - svoju vrstu ljudi. Od onih kojima je srce smjelo i veselo kucalo, učini »pajdaše pinte« i obretnike »bilikuma«, a od mučaljivih i mirnih stvorila je alkemiste i magike, a poslije, ukoliko se val zapadne Evrope odbijao o žal hrvatski, još i iluminate i magnetizere.

Borislavići kao da su pripadali toj drugoj vrsti. I baš pradjed Jankov, Kristofor, bijaše takav alkemist. Taj čovjek samo je na to mislio kako bi olovo pretvorio u zlato, a blato u dijamante i rubine. Jazvenik bi se zacijelo po njem bio izmakao iz ruku Borislavića da nije bilo žene mu Eleonore Ručićke, po tankoj krvi rođakinje grofova Patačića. To je bila žena izvanredno energične volje a na glasu dobra gazdarica. Sve je poslove ona vodila; što više, pred sudom je zastupala svoga supruga i davala alegacije poput svakoga fiškala. Kristofor pak zatvarao se u svoj laboratorij i tu bi cijele dane tražio i tražio, a najposlije, uvjeriv se da nikada neće postići željena cilja, otrovao se ovdje među svojim retortama, pred ugaslim ognjištem. Njegova slika visila je u palači, a potomci bi rado, da, s nekim ponosom, spominjali kako je bio stari Kristofor učena glava te se razumio u svakojake tajne znanosti. Njegov laboratorij sačuvao se sve do sada isto onakav kakav je bio za

života Kristoforova, nešto od taštine a nešto od silna straha što ga je taj mračni prostor, nalazeći se u istočnom tornju, pobuđivao i u gospode i u služinčadi pa mu se svak živ rado ugibao.

Na maštu Jankovu djelovao je odnekada taj lik djeda Kristofora više negoli sve obiteljske slike. Kao dječarac stao bi često pred sliku i zagledao se u umne i plemenite crte nešto mračnoga lica. U takav čas morao se svak zadiviti velikoj sličnosti glave na portretu i lica dječarčeva. Kad se je poslije opazio mar dječakov za nauku, njegova izvjedljivost za tajne prirode, otac bi Štefica često uskliknuo prama sinu: »Eto, ti si pravi unuk djeda Kristofora, nisi mu badava sličan; i ti ćeš tražiti zlato!«

I sada, otkad se vratio, morao je svaki put kad bi mimo sliku prolazio, svrnuti okom na nju i svaki put bi mu došao na um djed Kristofor i njegovo bezumno nastojanje da pronade kako se pravi zlato.

- Bezumno! - prekine se posljednji put. - Zašto bezumno? U njegovo doba nisu prirodoslovne znanosti stajale na današnjoj visini; može se stoga izviniti takvo nastojanje. A ipak svi ti umnici bijahu uvjereni o svojoj stvari. Koliko silnih dokaza naslagalo se po knjigama? Koliko silnih vjekova izdisaše pod čarom iste želje koju im je znanost dopuštenom i mogućom pokazivala. A sve zajedno nije bilo nego zabluda! Nije li napokon tako i s našim znanstvenim teorijama?

I opet kao ono u Beču svlada ga posve malodušnost; u dušu mu se uvuče nepovjerenje u svoje znanosti, i baš zato nestajalo mu od toga časa sve većma snage da u nastavljenom učenju nađe okrepe i da se ohrabri.

Po čitave dane ne bi mogao uzeti knjige u ruke. Izvalivši se na kanapeu buljio je u svod mračne sobe da gotovo bez misli sat za satom pilji u onu malu sitnu mrlju što se je na bijeloj stijeni ravno nad njim crnjela. Ili bi opet prisluškivao hod staromodne ure na kojoj je vješt mehanik sedamnaestoga vijeka izradio cijelu četvu vojnika što se je kod svakoga udaranja sata micala, vježbala, u bubanj udarala, a stražar bi trubljom kazivao koji je sat. Kod tog dolazile mu najluđe misli. Razbijao si glavu npr. time da li je od one crne mrlje više do neizmjernosti ogromnoga, ili pak do neizmjernosti mikroskopičnoga svijeta. Mehaničko gibanje likova na uri navede ga na razglabanje o razlici tih anorganičkih mehanizama i organskih u čovjeka i u ostalih životinja. Pače jednom se pitao nije li ovo donekle oblik neumrlosti duše ljudske da volja mehanika, prenesena u ovu tvar figura, nakon dvjesta godina još sveudilj djeluje u gibanju od njega izmišljenom, i po zakonima od njega u porabu stavljenim?

Napokon bi se lecnuo od ništavila takvih razmatranja i opet pao u predašnju besmislenost iz koje bi ga svaki put trgla bol poradi isprazna dojakošnjega nastojanja.

- Sve - mladost, veselje, svijet, sve sam bio gotov žrtvovati, sve sam žrtvovao, a jesam li što postignuo? - ujede ga bolno za srce.

Te muke, tako rijetke u velikoj množini čovječanstva, pače u prvi mah neponjatne onoj množini koja se najčešće muči i trapi radi oskudice kruha, radi golotinje tijela, radi nezadobivene ljubavi, ili radi izgubljenih dragih, ah, to su strašnije i to silnije za onoga koji ih nesrećom osjeća. Najposlije, nisu tako klasični Heleni svoga Prometeja umjeli u tako tragičnim crtama uobličiti i shvaćati. Te su muke slične mukama kipara koji ne može da u mramor ukleše oblikâ što su mu u duši, ili slikara koji ne nalazi prave boje da prikaže sliku svoje mašte, ili mukama pjesnika koji ne može svoje junake nadahnuti onom istinom i uliti im onaj život kakav osjeća u svom duhu i srcu, s kojim ih u snu vidi i sluša, kakve ih u časovima maštanja gotovo žive gleda. I njemu je upravo tako bilo!

Koliko puta eto - pravog odgovora, a kad tamo, najednom se pomoli novi kakav pripomenak nikad mirne sumnje, te sva zgrada složenih razloga leži u prahu. A kako tjera umjetnika i pjesnika neumornom bujnošću nutarnja potreba duše da mora stvarati, tako i on ne mogaše odlučno da prestane misliti o tim dalekim otajstvima koja su ga još od djetinjstva uporno i snažno, gotovo pravim čarom k sebi privlačila. Nije naposljetku uzalud u njem tekla krv djeda Kristofora.

Neopisivo teška i nedogledna bila mu bijeda duše; nije imala granica otkad je stao padati u očajanje i kad se je sve više odmicala nada u znanost i u konačnu njenu pobjedu. On se je držao

najnesretnijim čovjekom ovoga svijeta, a opet je požudno zidao kule svoje sreće koja bi ga bila snašla da mu je um pogodio i našao odgonetku svemu. Sva duša mu se tresla u poziranju one sreće da onda padne u to jače razočaranje i da se sunovrati u crno bezdno sumnja, izgubljenih nada, pa da bolno vapije: »Zašto - zašto nije bijednom smrtniku takva sreća moguća!«

Od sada je mnoge i mnoge dane ovako proboravio u jednu ruku opojen maštanjem sreće mučenika-pobjeditelja, u drugu pak mučen bijesom nemogućnosti i osjećajem da se nikad neće dovinuti takvoj sreći. U takvom razmahanom stanju nije mogao da ostane miran u svojim sobama. Sad je počeo izlaziti na šetnju. Izgubljen u svoje sne, sa smiješkom na ustima ili očima ukočenim od očajanja lutao bi okolo po brdima i ravninama i svaki dan zalunjavao kojekuda. Kako mu je život bio udešen, nije bilo nikako moguće da se istrigne iz te nevolje. K njemu nije nitko dolazio ni u poslu niti radi zabave. Gospodarstvo je prepustio posve providniku koji je pače na svoju ruku morao voditi poslove s odvjetnikom i notarom.

V.

Desio se Janko gore u sobi djeda Kristofora. Ogromne i sitne retorte lijevane u fantastičkim oblicima, duge i staklene i srebrne i mjedene cijevi, svakojaki vrčevi i lončići, ljudske i životinjske lubanje, grdne u debelim koricama vezane knjižurine - to je ispunjavalo gotovo svaki kut i sve zidove okrugla tamnoga prostora. Na uske prozorčice, duboko izdubene u sredovječne debele zidine i zagrađene željeznim rešetkama, točilo se tek nešto bijela dana blijedim titrajem. Iz stijena strujala i sada usred ljetne vanjske žeđe zimnja studen. Alkemističko ognjište, crno i začadeno, stajalo je nasred sobe.

Janka nije već dugo bilo ovdje. Pa i taj put više je od slučaja ovamo zabasao. Neobično, čisto tajanstveno doimala se ta polutama njegove duše - ti strojevi i pomagala davnih vjekova nerazumljiva i nerazumna poput svoga doba - zatim te hladne mrke stijene! Malo da nije osjetio nekakav strah. Ovamo opet kao da mu se nešto nepoznato sleglo na grudi, i korak mu postao nesiguran. A tada motreći neobične pradačne oblike od kojih je svaki nosio biljeg dalekih bajovnih svjetova a svakome je tvoritelj navalice dao znak paklenskih i čarolijskih sila Borislavić je u mislima zabrodio u te tamne strane ljudske mašte. I on - umnik, filozof, prosvjetljenik - zaželi da sve to ne bi bilo tek maštom, nego - šteta da svijet uistinu nije takav! Prima causa ne bi tada barem bila ljudskom umu na vijeke skrivena, pa i rod ljudski prije bi se dovinuo sreći. »Uostalom, tko mi može jamčiti da i ovaj svijet što ga očima gledam nije nego opsjena, tek pojav moga pojava, opstojnost tek moje duše? Ah, kako je taj naš duh slab a nauka nije nam dala drugo nego da se bez sumnje uvjerimo o neprekoračivim mu granicama. Ili si pomaže da ludo i djetinjski sve odbija do čega egzaktnim putem ne može doći, ili sve taji što ne može da protumači! Negda su barem ljudi bez toga oćajanja gasili žeđu svoje izvjedljivosti tim umišljenim svjetovima svoje mašte! - šaptaše Janko izlazeći iz odaje.

Odsele polazio bi Borislavić svaki čas gore u taj toranj i s nekom posebnom nasladom utapljao svoja znanstvena uvjerenja u ludom sanjarenju kako bi bilo na tome svijetu da su čarolija, magija, gatanje istinite sile, i što bi on tada radio. Razigrana mašta u bolnoj mu duši stvarala nov poseban svijet u kojem mu se i živci i krv uzrujavaše, pa bi kao u vrućici plamenim obrazima i rastvorenim sjajnim očima zurio po čitave sate u istu praznu točku.

Jednom mu dođe - bogzna kako - da se sjeti kako su magici tražili sredstvo da se učine nevidljivi; padnu mu također na um slične bajke o takvu čarobnom prstenju, o travama koje bi takvu moć imale. Posve je djetinjski stao u sebi izbrajati sve ono što bi učinio da dođe do takva sredstva. Neki davao, ah, što - onaj stari zavodnik ljudi što ga nazivljemo spolnim instinktom, taj jedini i sve vjekove, sve vjere premašujući Mefisto - javi se u Janku pa taj filozof u kojega su gotovo sve požude, sve strasti zamrle, domisli se da bi s takvim prstenom mogao uljesti u sobu koje krasne

žene u onaj čas kad polazi u postelju. Kao da mu je munja proletjela tijelom, tako ga ta misao ujede ili uzbuni a na svaki način silno ga uzruja i učini da mu je sva krv navalila i k srcu i k moždanima. U jedan jedincati čas kao da je svom silom dugo zadržavana narav provalila na površje, i on opčaran, opojen, željan života, stane se obmamljivati bujnom slikom koju mu je razigrana mašta kao prava čarobnica divno pred nutarnjim očima stvarala i svjedočila jasno i nepobitno da je jedina forma ljudske sreće u užitku vječne ženske ljepote i u nasladi njenih darova.

Od uzrujanosti nije mogao u sobi obastati, i premda je sunce bilo još dosta visoko, poleti napolje i, ne mareći za žegu, pođe iz dvorišta ravno na livade, s livada u šume, pa onda u polje - tada opet u drugu šumu, svejednako goreći od jedne želje - želje za životom i opajajući se slikama mašte, posve blažen i radostan što je ipak jednom mogao uteći tim svojim omraženim knjigama.

Napokon nađe se daleko u šumi, i kako je bio umoran i izmučen, izvali se na prvu tratinu pod sjenom ogromna hrasta. A bijaše ondje tako samotno, tako tiho i mirno, daleko od svake dnevne vike, daleko od ljudi i njihova poslovanja.

Tek u zaleđu žuborio potok i čuli se veseli slapovi kako preskakuju preko tankih vrbovih grana i uvaljenih klada. Gore u granju stabala nije bilo ni traga dašku zraka, niti se čuo glasak ptice, tek u suhom lišću zašuštao bi koji put kakav brz okret nekakve maljušne - Bog zna kakve životinjice, ili u travi negdje daleko zasiknuo tanko milo kakav kukac - ili ondje od vode nad valovima zamnio turoban, neku žudnju izričući zuj mušice ili komarca. A drugo je sve gluho, sve nijemo. Šumske sjene čas su prekrizane dugoljastim, čas okruglim sjajnim ploham sunčanoga svjetla. Zrak je čisto težak od vrućine i žara, pa i visoke biljke i niske trave ponikle u stabljikama i oborile nježne cvatuće glavice. Na mnogim mjestima oparena je ledina od ljetne žege, pa se mjesto svježe zeleni stere izgorjela trava, a dalje ni toga nije - tek golišava zemlja, puna pukotina, prst širokih, viri crno i zlobno gore ravno prema modromu nebu koje je sjajno, bez ikakva oblaka i u nebosklonu na sve strane čisto razbijeljeno kao usijano. Žarka krasna svjetlost tamo na rubu šume, gotovo sva zlatna i grimizna, udrempljuje u plamenom svom dahu sve što je tu, ulijeva u sve slatku neku tromost i nijeti silnu žeđu da se pogasi taj suhi cjelov sunca pa da odlane u tom ognjevitom zagrljaju, ali ipak ne; i kao da iz svega odiše nešto raskošno, kao da se razlijeva nešto bujno i opojno, te sve požudno pada u plamenu strast.

Još nikada nije u Borislavića bilo takva osjećaja, istom u ovaj mah njegova je duša ovako shvaćala. Usred tihe ove daleke šume, u žaru toga sunčanoga ljetnoga dana, uskljajalo u njegovoj nutarnjosti nešto prelesno, ognjevito i baš navlas slično eno onome slatkome pretvaranju cvijeta u plod, kod tamo eno one biljke koja se podatljivo prepušta plodnoj sili sunčanoga traka.

I na usne navre mu požudno, malone zamirujući od silne pohotnosti, drhtavo treptava a glasna riječ: »Ja hoću da živim - ja hoću da živim!«

U taj mu se tren pričini da čuje dolje kod potoka kako netko granje razmiče i spušta se prema vodi. I ne znajući pravo zašto (kako to obično biva u nas u svim odsudnim zgodama), on se polagano digne i došulja do obale potoka gdje se ustavi i sakrije za gustim ljeskovim grmom. Da si ga zapitao zašto to čini, ne bi bio znao odgovoriti.

Isprva ne vidje ništa. A ipak mu se činilo da čuje nekakvo šuštanje, nekakvo gibanje među granama, tapkanje po talasima i zahliknuto disanje, onako kao kad čeljade u vodu stupa. Janko svrne glavom onamo otkuda je sve to dolazilo. Čisto je vrat istulio. I gle! Sada bude upravo poražen, zadivljen, uzrujan i zastiđen. Stao mu malone dah, srce mu burno zakucalo i za sav svijet ne bi ni dlanom mogao krenuti, kamoli se maknuti odanle. Niti je drugo mislio niti ćutio nego svejednako kao očaran zurio očima prema potoku.

Ondje tik nad rubom vode, na izvaljenu crnom panju obraslu mahovinom, sjedaše mlado djevojče. Niske vrbove grane zasjenjivale prostor. Već na prvi mah djevojka je morala svojom neobičnom ljepotom poraziti svako živo oko. Sada samo što se ne spusti u vodu. Čista joj košulja lako i tek ponešto prikriva nježno joj bijelo tijelo, posve mlado - istom u prvom razvitku ženskoga života. Kao

da je oživjela Canovina *Psiha*. S jedne se strane otkopčala nadramica i spustila u krilo pa se je pokazao sav krasni pognuti vrat, nježno, istom zaobljeno rame - i ravno bujajuća djevičanska grud, tako čvrsta i još tako mlada, u oštrom ružičastom pupoljku divno zaobljena - ah, sve to bijelo kao bijeli ljljan, sve glatko kao baršun - sve se to razgalilo pred bijelim danom, pred toplim zrakom i u sigurnosti šumske samoće!

Djevojče kao da se posve prepustilo ugodnosti šumskih mekanih sjena i hladu što je pršio iz talasa potoka. Prekrstivši ruke nad prsima sjedaše tu na panju nepomično a divna glavica očima uronila prama daleku modrom lazuru i rumena poluotvorena sitna ustašca žedno sisala svježi zadah zraka. I sva duša kao da je utonula u blažen zaborav. Do vode sezale nježne uske stopice tek prstićima po kojima se prozirni zeleni valovi veselo prebacivali, a košulja se zavjesila nad koljena, pa se puni bujni zalisci slobodno i nago prokazivali plemenitom crtom koja je prema gležnjevima izlazila u dražesnoj uzini.

Oko nje sve je tiho do brbljava neprestanog žubora vode. Svaki list koji bi se spustio s drveća na potok, čuo se kako pada; opažalo se pače dizanje mjehurića što ga disanje riba pravilo. A doletio i veseli trak sunca - bez glasa, bez težine - u taj sakriti kut, pa se obijesno razlio po šibama, po kladama, po zelenoj vodi, da se najposlije ustavi na glavi djevojke te opčara i sjajno plamteći obasja plavi poput njega zlačani pram. Djevojče se lecne i trgne iz svojih sanja, i oči, zasjenjene suncem, zaklope se kao od boli. Tada se dignu i pokroči dalje u vodu. Primijetivši da joj se nadramica košulje otkopčala i grud joj gotovo sva razgaljena, ponikne i zarumeni se od stida i brzo pokrije objema ručicama i grudi i vrat pa se strašljivo mehaničnom kretnjom obazre, nije li je tko vidio? No tko bi u toj samoći! I skoro se smiri, osjeti se opet sigurnom, ali zato ipak čvrsto prikopča oba nadramenka i još pridigne k vratu čipke prišivene uz rub ogrljaka košulje. Oh, ni taj bijeli dan, ni mirna šuma, ni taj žuboreći potok ne smiju vidjeti tih djevičanskih čara; to su svete tajne koje se same od sebe kriju! A - da sirotica sluti kako ondje na drugom brijegu iza grma stoji čovjek pa je malone goreći od uzrujanosti i strasti guta razvaljenim očima i zakriješenim zjenicama i uvlači u sebe opojen i grozničav svu tu nevinu krasotu!

No otkuda da ona to znade, pa se svom djetinjskom radosti podaje igri kupanja.

Hladna svježa voda najprvo joj zasopljuje dah te se iz grla kidaju glasni drhtavi uzdasi. Tad se sjeti poduke protiv prehlade da, prije nego će posve uroniti u vodu, valja isprati prsa, vrat i lice, pa sad čini to sve s neopisivom milom dražesti. I tek nakon toga povjeri se sasvim vodi. Sad joj nehotice od ugone i razdraganosti naleti na ustašca smiješak pa se slatko, veselo, čisto obijesno nasmije. Onda ručicom tipka i plovi za bistrim valovima, širi ih okolo sebe i jogunasto lovi vodom jureće kolutiće da ih odmah pusti, svakome dajući koju milu dobru riječ na put. Zatim htjede ukebati koju od malih ribica što mimo nju bez straha u veseloj igri plivaju, pa ih onda s dražesnom srdžbom u licu psuje što se boje i od nje bježe.

A dan se već odmiče. - Iz dugih se sjena izvukao najposlije potpun sivi mrak, a djevojče se sveudilj u vodi igra i zbija svejednako svoje nedužne šale. Vidi se da joj se ne da odijeliti od svježa zagrljaja potočnih valova.

Uto za šumom na istoku nad dalekom niskom planinom zinuo ogroman plamteći mjesec kao da gori čitavo selo. Svakim časom prodire jače blijedim nejasnim tracima kroz granje i stabalje, pa napokon i potok obasja. Na vodi pravi lelijave srebrne plohe i reže u dubinu šiljaste sjajne čunove. Voda u tome krotkom svjetlu dršće i titra kao perje golubova kada se ljube. Bijaše taj čas tako voljko, tako povjerljivo u ovoj tihoj zabiti u koju ništa ne dopire nego iz daljine - daleko - daleko - negdje sa ceste pod gorom jeka jurećih kola i tamo još iz jednog kuta tek slaba pjesma ili djevojke ili dječarca.

Djevojče stane također pjevati.

Daleko i jasno razlijegao se mladi djevojački glas. Zapjevala je poznatu narodnu pjesmu Jelen pase po zelenoj travi koje se Borislavić sjećao još iz djetinjstva kada ju je slušao od ljubljene dadilje Jalže.

Pjevačica se prepustila voljko draganju i šuljanju toplih večernjih potočnih talasa i, ne mičući se s mjesta, lagodno se na njima njihala. Kao da je sama poezija iz nebeskih visina doletjela u taj kutić i složila u predivnoj slici najljepšu pjesmu - tako je sav taj prizor odisao pjesničkim čarom. Mila ta djevičanska prikaza, sva »mirisna od nedužne duše« i pršeci dragom bezbrižnom mladosti, nešto obasjana srebrnim svjetlom mjeseca, nešto zahvaćena i skrivana povlakama tamnih sjena što se u obliku grozdova spuštale sa žitkih grančica drveća na prozirnu i nikad mirnu površinu vode; zatim zvonki nježni glas, lebdeći u punim akordima k zvjezdovitom plavom nebu i dodirujući gustu mekanu tminu grmlja i stabalja; a opet taj nijemi i kao u tajnama se krijući mir večeri, prekidan tek koji put kakvim gibanjem grmlja ili šuštanjem lišća na zemlji ili krikom nepoznata glasa u vrhovima staroga hrašća ili u dalekim ondje lugovima i poljanama, no tek rijetko - bez saveza; uza to ono nejasno tonuće svakog predmeta, svake stvarce u sjajnu a opet nerazgovijetnu zraku: - ah - sve je to bilo kao netom oživjela slika iz bajnih dana raja, aureae aetatis, dok su božice i vile još obitavale među smrtnicima. Borislaviću bude duša opet onako vedra, uzdignuta, lakih krila kao onda dok je slušao takve priče iz usta dadilje ili kad je čitao Ovidijeve Metamorfoze. Oj, mlado doba opet ga osvojilo - on se opet osjećao mladim i dobrim. Zanos ga prevladao, bez otimanja se prepustio kao opojen i sasvim bez snage silnom dojmu ljepote ovoga časa. Čitav novi, davno zaboravljeni ili nikad mu poznati svijet otkrio se duši njegovoj, i on bude njegovim sjajem toliko očaran, obasjan, da zapravo nije bio svjestan ni o kakvim mislima niti osjećajima - on se je tek divio, tek veselio!

Međutim djevojčce prestane pjevati i uspravi se u vodi. Mokro platno prilijepilo se uz tijelo, voda kapala niz nabore, kapljice se caklile, svjetlucale, izbijale sjajne iskrice svjetla, a mlado djevičansko tijelo, nježni divni udovi - ah - to uza nj prilijepljeno platno - baš kao da ga i nije -!

Djevojka žurnom, gotovo grozničavom hitnjom skoči na obalu i zamota se sva u ponjavu, pazeći da ni trunak tijela ne ostane gol.

Sve vrijeme dok se je ovako otirala i poslije oblačila, Borislavić se nije nimalo maknuo sa svoga mjesta, pa i onda kad se djevojka pjevajući udaljila, sve je jednako na onom mjestu stajao, uzalud napinjući oči da je u sve većem razmaku raspoznava.

Napokon klikne glasno i snagom pobjednika: »Eto, eto - sada znam u čem je sreća ljudska. Ta kraj takve ljepote što da još tražimo! Za čime da još čovjek teži? Sad znam što je život - i ja hoću da ga se naužijem. Taj dragi nježni stvor, oh, u njem je moja sreća!«

VI.

Od toga dana prometnuo se Borislavić dobrano u drugoga čovjeka. Filozofije gotovo netragom nestalo ili barem nisu ga više morale predašnje sumnje i ona vječna pitanja. Sada nije na drugo mislio niti što želio nego se sjećao prizora u šumi i čeznuo za njim. Dozivao si po sto puta svaku sitnicu, svaku crtu tijela male ljepotice i uvijek ponavljao da je mora još jednom vidjeti, te bi čitav dan hodao okolicom u nadi da će je sresti. Noću pak odbjegavao ga san, a žudnja za divnim mladim stvorom sasvim ga razgarala; sav se je tresao od strasti, a zubi mu kao u groznici cvokotali. Kad je napokon teškom mukom usnuo, omamili bi ga raskošni prelesni sni za kojima je ujutru kod uranka žalio i trpio bolno što bijahu tek sni. Od slijepe želje sve se više radala jasna misao da djevojka mora biti njegova. Malone pravio osnove kako će je zadobiti, a sva mu krv strasno buktjela kad je samo na to pomišljao. Ta silna pohota u koju je posve upao, učini ga potpuno gluhim za svaki glas savjesti koja je, uostalom, u razrovanom duševnom raspoložaju njegovu mogla biti tek posve slabašna. Nije, uostalom, uzalud prošao sve faze skepticizma. Odakle sada najednom da mari za kakve moralne dužnosti!

Bilo je karakteristično po nj što se pokraj sve one silne volje i požude za djevojkom ipak nije mogao odlučiti da koga pita za nju i da tako sazna barem za ime njezino. Ne dao mu stid, ponos, bojazan,

da se ma tko bavi njime, i napokon oteščavalo takav korak ono stanje u kojem se nalazio radi toga što nije općio ni s kim u čitavom kraju.

I tako nije znao što da čini, već bi svaki dan zalazio u šumu na mjestance gdje je prvi put djevojku vidio. Išao je danju često onamo. No sve uzalud. Nje nema - pa nema.

Jednom sretne u šumi svoga lugara. Došao taj upravo s protivne strane, preko brvna. Opaziv gospodara, skine žurno šešir i htjede odmah dalje, znajući da gospodin ne voli ni s kim da govori. Ali taj put sustavi ga Borislavić, pitajući šta je tamo radio. Janko bo je znao da nema njegovo vlastelinstvo preko potoka šumâ. Lugar se naočigled zbuni na pitanje i tek nešto promuca. Nije mu bila čista savjest. Odneseo on prijeko u susjedstvo divljačine pa se uplašio nije li gospodin možda saznao što više; nosio on to prijeko u Jagodovac, k staroj gospođi Jagodički, a ljudi govorili da ta gospođa i jazvenička gospođa žive u nekakvu neprijateljstvu.

No Janko nije opazio lugarove zabune, niti je slušao što mu ovaj odgovara. On je ustavio lugara jedino zato što je vidio da dolazi s protivne strane vode i što se je sjećao da je onomadne djevojka odanle došla i onamo prošla. Zato kad se lugar htjede odmah udaljiti, Janko ga ne pusti nego ga stade o svem i svačem raspitivati. Lugaru čisto kao da su srsi prolazili. Sveudilj se plašio i gotovo bio siguran da gospodin sve to pita poradi divljačine ili - jao! - možebiti pače poradi one četiri bukve što ih je prodao kriomice bez znanja šumarova Blažićevu Petriću.

Janko pak nije znao kako da ga pita što je namjeravao. Nije mu se dalo da naprečac pita. I on - daj da mu lugar kaže čija li je tamo prijeko ona zemlja, tko li ima ondje kakvo imanje? Slučaj je htio da je zemlja u koju je Borislavić prstom upro bila baš Petrićeva, a najbliže imanje bilo je jagodovačko. Sad se lugar čisto prepao i ni da bi bijele ni crne nego ludo bleji preda se. Borislavić stao se ljutiti zbog gluposti momka.

Zato se najposlije nestrpljivo obrati k njemu i ne gledajući mu u oči upita ga: - Reci mi bar, ima li ovdje u susjedstvu kakva lijepa gospa? ili možda gospođica? Ovdje negdje sasvim u blizini?

Lugar pogodi sada da se ne radi o bukvama i donekle se sabere, pa ne trenuv ni okom uzme glupom ozbiljnošću nabrajati redom sve »frajlice«, i Boškovićevu, i Rankovićevu, i dvije Šturove i Šarkovićevu i tri Friškove, ali ne spomene da i u Jagodovcu ima jedna. Svejednako nije se jošte posve primirio.

Janko ga sada stane ispitivati za svaku pojedinu kakva je. Iz opisa lugarova brzo se uvjeri da nije na pravom tragu. Jednoj nije bilo daleko od trideset, drugoj pucalo odijelo od »snažne debljine«, treća imala vranu kosu, četvrta škiljila i brojila šest prsti na svakoj ruci i tako dalje.

- Pa zar nema više nijedne? Možda i od nižega roda? Zar nije nikakva posve mlada djevojka ovdje negdje?

Lugaru dođe sada misao ne želi li se gospodin ženiti, i strah radi divljačine također iščeznu.

- Je - ima tam prek vode. Al ja retko zalazim tam - danas imal sem onde neka malo posla. Naši ljudi - mi retko zalazimo u prečane. Em zna njihovo gospodstvo.

- Ali kaži mi, poznaješ li ondje kakvu djevojku još mladu po izgledu?

- Poznam, njihovo gospodstvo - prekine ga lugar. - Ovde blizu, kakovih tristo korakov, dobra puška nosi do tam. Za šumom - onde je Jagodovec. To je stare gospe Jagodičke. A taki - opet kakvih tristo korakov dale - je Muhakovec - spada »frajli« jednoj. - Eh, poznam ja i tam vse kak i ovde. Pokojni gospodm držal je ona lovišča v zakupu; graničiju ovde z našimi.

- Pa kakva je gospođica u Muhakovcu?

- E - znaju njihovo gospodstvo - ni baš grda, nekak je suha i bleđa, - ali ni mlada više.

- Pa zar sam te za tu pitao? - okosi se ljutito Janko.

- Molim, nisem ni mislil na tu frajlu. Htel sem reći da je vu Jagodovcu jedna. Al ta je lepa kak jabuka. Vnuka je to gospe Jagodičke. O, i stara gospa - istina - preveč je skupa - ali opet gospodarica vredna!

- Eto ga opet! Ali šta je s mladom?
- Gospodična je dobra, marljiva - o - dala bi človeku sve kaj hoće, ali samo stara gospa brani.
- Beno! Što naklapaš toliko, a nisi rekao ni kako joj je ime.
- Mislim, Dorica! Je - je - Dorica. Kak se zove - nek mi nihovo gospodstvo oprost - to ne znam. Al mislim, da ne onak kak stara gospa.
- A kako izgleda ova gospodica?
- He, mlada. Kuliko joj je let, gdo bi baš mogel znati? Ali još nedavno bila je pravo dete. Lasi su joj plave, a lepa je, lepa, tenka kak jela v planini, a popeva kak da je vila z gore. Naši seljani samo staneju pak slušaju, al i ja - čul sem vu soldačiji dosti toga - nu tak kaj - krsti se pak gle čuda!
- Ona je - ona! - klikne veselo Janko, čisto zaboraviv lugara. Tada upita da li se može gdjegod vidjeti?
- E bogme stara su gospa strogi, najzadnič - kaj ja znam. Makar je gospodična mlada kak vsaka druga, opet mora delati v kući, v bašči, kod težakov. Oh, a dobra je - Bog dragi - ne da se zreči kak. Jemput donesel ja jagode - nabrala moja puca - mislim kam bum s tim - pak hajd v Jagodovec, a gospodična meni čašu najbolšega vina. Istina, stara gospa lutila se na to, karala gospodičnu - no ja sem svoje dobil, pak bog.

Borislavić otpusti lugara i duša mu se sada razigra. Ni časak nije sumnjao da je saznao što je želio. Sada je pomišljao na načine kako da se upozna s Doricom iz Jagodovca, a lugar Štefo morao mu svaki dan govoriti o njoj i svaki dan isto mu pripovijedati. Zapovjedi lugaru da strijelja prepelice i drugu divljač, da bere gljive i vrganje, a sve to mora nositi u Jagodovac. Janko bi tada svaki put jedva dočekaov povratak Štefov i vazda mu spočitavao da predugo izostaje, a opet toliko ga pitao da bi Štefo morao ondje sav dan ostati ako bi htio da sve ono sazna.

Što je više čeznuo za djevojkom, što ga je više morila slatka raskošna a opet razorna muka koja je u njem uskrišavala svaku spomen na djevojku, što je više gubio dane u vječnoj žudnji i čeznuću a noći provodio u lamanju gorostasne strasti, to mu jasnije bivaše kako ima sto i sto zapreka da uljeze u Jagodovac i da se tako s Doricom upozna. Uzalud se mučio da nađe bud koju formu da to udesi. A i prilike kao da mu se izmicale. Tako prodoše do tri tjedna, a on ništa nego kao i dosele. Gotovo svaki dan morao Štefo s darovima u Jagodovac. Dakako, strogo mu Janko zabranio da kaže u čije ime sve to nosi. Znao je da starica Jagodička mrzi sve što je Borislavićevo i da je pokojnog mu brata držala za pravoga pravcatoga antikrsta i lutorana. Pripovijedao mu Štefo da je Dorica prije često išla u crkvu, ali kako je starica jednom saznala da je i pokojnik bio ondje, odmah je zabranila djevojci polaziti crkvu premda je onda bila gotovo još dijete.

Janko samo što nije očajavao. Do sada tek bi se usudio da se prošeće sve do Jagodovca.

VII.

Lugar Štefo priredio opet punu torbu divljačine da je nosi u Jagodovac makar se poradi toga ljutio domaći kuhar jadikujući da nema nikada divljači za gospodski stol. Grozio se starac Štefu da će ga prijaviti gospodinu. No Štefo haje i ne haje, tek se nasmiješi i odjuri u šumu, zatim na brvno preko potoka i zakratko eno ga u Jagodovcu.

Stara jednokatna kurija od hrastovine u prostranu dvorištu usred mnogih niskih, slamom pokrivenih zgrada, sva je obasjana ranim jutarnjim suncem. Mali crvenosmedom bojom oličeni kapci širom su otvoreni. U Jagodovcu nitko više ne spava. Iz gornjega sprata čuje se miloglasno pjevanje mladoga djevojačkoga grla. Pred vratima dvora na najgornjoj stubi stoji niska okrugla starica, odjevena u jednostavnu sivu suknju i u bijeli jutarnji haljetak. U licu je rumena a na glavi joj noćna kapica od bijela platna, pod vratom svezana jednostavnim uskim vrpcama, daleko u lice sežući a otraga u zatiljak padajući, a ispod nje tek se od slučaja potkralo nekoliko kao snijeg bijelih vlasi. U rukama, podsukanih rukava do lakata, drži ogromnu košaru, napunjenu žitom i vabi

krepkim gotovo muškaračkim glasom kokoši koje poletom i krikom sa svih strana hrle u dvor pa se bez straha vrzu i pletu oko staričinih nogu.

Štefo se približi otkrite glave i poljubi staricu u ruku.

To bijaše glavom milostiva gospođa Jagodička, udova županijskoga jurasora i vlastelinka jagodovačka.

- Želim nihovoj milosti gospođi sudinji blagosloveno dobro jutro! - reče slatkim uljudnosti Štefo pa stane malko na stranu kraj kokoši i mahne torbom tako da su se vidjele nožice i krila prepelice.

- No, a kaj ti opet? - primijeti tobože nemarno starica, a male, ponešto zlobne očice naperi veselo i lakomim pogledom prema torbi.

- Ako dozvoliju njihova milost, donesel sem malo lova.

- A čemu? No neka, dobro, dobro, Štefane. Ali čuješ, kaj budu rekli tvoj gospodin? Može biti im ni to po volji? - upita tek onako starica. Znala je ona dobro da Štefo bez znanja gospodarova odvajkada štošta donosi, no ipak bi svaki put tako pitala. Činila je pak to, držeći da je dužna tako prema svome gospodstvu. Osjećala je da se ovakvo potajno primanje bez znanja gospodarova ne slaže posve s pravim »ponašanjem«, no Borislavići tako su bogati, pa što im je stalo do takvih nekoliko perušaka - a ona osobito voli baš takvo meso. Dakako, najviše zato što je odavna izračunala da tada treba manje govedine i manje pilića kojih više za prodaju ostaje. Bila je starica silna gazdarica.

- Naš gospodin ne mariju za takva jela - odgovori lukavo Štefo - streljati pak moram. Kaj bum dakle s tim? Volim nihovoj milosti negli drugomu. Nihova milost nimaju svojeg lovišča pak buju s gospodičnom koji put okusili divljačine.

- Pak dobro, hvala ti! Dakako, ja nimam lovišča, kažu, nimam dvesto rali v komadu, ali ne misliju da sam ja plemenitašica i gospodinja kak saki drugi, plaćam bome porez točno. O, htela sam zbog toga povesti pravdu, no rekli mi da je novi zakon takov! Uvek ti novi zakoni, a navek proti gospodi. Meni more zajec kvara včiniti, a ja ga ne smem vubiti - a negda - sve bilo moje! Pak zemi još to - sada otkad je vaš gospodin vumrl, a sadanji neće da drži ovde lov, zeli su to v arendu kod općine moj Židov i tamo onaj školnik od Svetoga Petra. Lepe li gospode! Pak to sme po zemli hodati. Lani v jeseni pokvarili mi vu vinogradu tri grebenice, komaj posajene. Zemi ti to - pak da se ne lutiš. Onda saki kaže da sam grizljiva. A gdo da ne bu? - Hoš - hoš - kaj ti pura ovde, za te nije to - i starica dosta hitro i okretno skoči proti puri koja se je umiješala u jato kokoši.

- Dakle, daj moj Štef, odnesi torbu v dvor pa predaj staroj Jani i čekaj malo, buš dobil kupicu vina. He, Klaro! Klaro!

-Zapovedaju? - ogłosi se taj čas iza plota bašče mlad glas.

- Skoči gore po ključ od pivnice - ili ne - kaži gospodični nek ona pojde s tobom, pak donesite holjbu vina iz onoga lagva poleg okna - ne možda iz srednjega ili onoga maloga. Daj, brzo, gospodična zna, kojega, samo joj kaži kak ti ja velim.

Mlada ljepušasta seljačka djevojka u čistu platnenu ruhu skoči hitro u dvor. Za časak donese bocu crvena vina i ponudi lugaru. Ovaj u znak hvale poljubi opet ruku gospođi koja je još uvijek hranila kokoši.

- Je, Štefane - uzme sada kako je prestala bacati žito pred perad - a kaj ono tvoj kasnar pušča Latinovicu da ostane pusta. Bi li je morda tvoj gospodin htel prodati?

- To ja, njihova milosti, ne znam. Zemla je pusta kajti nam je daleko.

- Daleko, daleko. Nije to za Jazvenik, mali je komad, a meni i mojemu Jagodovcu pred nosom. Nije baš najbolja zemla, al bi ju kupila kad je tak blizu.

- Istina, za njihovu milost - zemla kak stvorjena. A dobra je zemla; lani sejali ljudi kukuruzu iz trećine - narasla kak šuma; - nim je blizu, možda bi htel naš gospodin prodati, ali oni se niti ne brineju za takve stvari. Ja bum gospodina kasnara pital.

- Ne, nemoj, ne mislim ja odmah - nemam ni novaca - prekinula ga starica, bojeći se da bi više zahtijevali ako saznadu da želi tu zemlju kupiti.

Štefo joj rado obeća da neće nikome spomenuti ionako ne bi znao kako da s gospodinom o takvim stvarima govori, a i kasnar mogao bi ga psovati što se miješa u poslove koji se njega ne tiču.

Razgovor o njivi prekine mlada djevojka što se na vratima pokazala. Moglo joj biti tek kojih šesnaest ili sedamnaest godina, a bila upravo neobično lijepa. Jutarnje sunce baš joj zahvatilo plavu kosu i ovi puni pramovi sjali se sada kao pravo zlato. Odjeća joj bila od svijetla perkala, a tek bijela ružica umetnuta u kosu, bila joj sav ures.

Lugar joj se približi s pokornim smiješkom u licu i, mada se branila, poljubi je u ruku. Ona mu se dobrostivo nasmije i pruži mu komad pšeničnoga kruha i malen sirac.

Stara gospođa upita je njemački od kojega je sira uzela. Djevojka joj ponešto nesigurno odvrati da je izabrala svježi sir na što se starica namrgodi, promuća nešto nerazumljivo kroz zube, nešto kao da se ništa ne štedi, pa otiđe niz stube u dvorište a odavle u bašču.

- Vi ste nam dakle opet donijeli silu božju toga. A gdje je? - obrati se sada djevojka k Štefu a lice joj sjalo od miline i dobrote.

- Tam v torbi, metnul sem na stol onde pod tremom.

Djevojka priđe onamo.

- Aha, eto! Pa koliko opet! Baš ste opak čovjek, je l' da? O Bože, smiluj mu se, koliko je toga poubijao. Sirotice male, jao, kako su bijedne. Ne, Stjepane, ne smijete više ubijati za nas te uboge ptičice; zar vas ne boli duša? Ah, sirotice male, ni jedne neću pojesti - i djevojka čisto suznih očiju uzme malom ručicom gladiti mrtve glavice prepelica. Jednu uzme u ruke te je s punom sućuti i žalosti poljubi na poniknuto slomljeno grlice. Spazivši jednu jače od drugih nastrijeljenu, cikne od boli i hitro turne sav plijen od sebe pa se okrene na drugu stranu.

- Dorice! Dorice! - zovne taj čas stara gospođa iz vrta.

- Izvoli, mamice? - odmah se javi djevojka i otrča veselo prema vrtu.

- Jesi li sve pospremila? - nastavi starica, ne čekajući Doricu da dođe do nje.

- Jesam, o, već odavna.

- Pak zakaj nisi došla u vrt? Znaš dobro da se još danas mora mladi grašak ogrnuti. I kod jagoda izbujala već preveć trava i svagde pune ruke posla.

VIII.

Naskoro ozvanjala iz vrta vesela pučka pjesma. Pjevale je gospodična Dorica i djevojka Klarica. Napjevav se do mile volje stale djevojke čavrljati. Seljakinja je svakom riječi pokazivala kako gospođicu ljubi, gospođica naprama njoj nije ničim pokazivala gospodstva. Zato je Klarica posve slobodno govorila sve što joj bješe na srcu. Tako stala pripovijedati da se Jagici, jednoj seljačkoj djevojci iz susjedstva, dogodila nesreća. Osjeća se majkom a momak morao u vojnike, pa tako je sada osramoćena. Vas dan plače sirota, čupa si od žalosti kosu, mati je tuče, a otac se grozi da će je ubiti. A ona od stida ni da bi iz komore, voli noću raditi nego danju među ljude zaći.

- Dakle Jagica! - Gle, tko bi to o njoj mogao i pomisliti? Pravo joj je - nije šala - zaboraviti se! - strogo i uistinu povrijeđena u duši odgovori Dorica.

- Ah, nesreća, draga frajlica!

- Jest, istina je; ali pravu djevojku ne može snaći takva nesreća. Takva sramota! Uh, meni je žao sirote - al pred mene ne smije više doći.

Sva duša Doričina, u nagonu te mržnje djevičanstva na sve što mu je protivno, uzbudi se protiv Jagice. U svojoj nevinosti i nepoznavanju svijeta nije Dorica znala ni mogla naći ma ni jedne isprike da bi nesretnu djevojku ispričala ili joj oprostila. Zato i nije htjela da nastavi započeti razgovor nego se pravim žarom lati posla oko graška pa ga je u tili časak svršila. Zatim se prihvati jagoda, onda dinja, te je sve prije vremena svršila. Žurila se s poslom jer je željela još navečer raditi oko cvijeća, a znala je da joj baka ne bi to dopustila prije nego bude obavljen posao oko povrća. Baka bo nije marila za cvijeće, Dorica pak ljubila je svoje ružice, karanfile, astre i ciklame tako kao da ih je u dušu poznavala.

I taj put kao uvijek, svršiv djelo kod povrća, pohiti odmah k nasadima cvijeća i lati se brižljivo posla. Pogledala je gotovo svaku pojedinu biljku, dotakla se lako prstićima, govorila prema njoj kao što se govori živu razumnu stvoru, i svaki prašak otresla, svaki drač otrgnula, a gdje je trebalo više uraditi, posve se onamo prignula i smjestila, dapače klečeći radila.

A onda, šapnuv posve djetinjski svomu cvijeću »zbogom«, pohrli da se sprovede jošte ogromnom starinskom baščom. Milile se njojzi šetnje pod mekanim sjenama stara razgranjenog drveća, po uskim puteljcima i u tamnim kutovima grabovlja pod brijegom na kraju vrta.

Bijaše krasna ljetna večer. Zrakom se cijedio miris zrela voća. Djevojče s pravom nasladom prolazilo vrtom. Sve ju je veselilo, i svaki čas pristupila ili kojemu drvetu ili kojemu grmu, ili opet kakvoj travi, pa se i divila i radovala. Bilo joj oko duše neopisivo slatko, nježno, gotovo lastovno, da je kod jedne mlade breskve stala i ogrlila je. Kako je jošte posve djetinjasta, u glavici smisli cijelu povijest ove breskve pa se stane s njom igrati i razgovarati kao s kakvom družicom. Uza to nije nikad o dalekome svijetu ni sanjala, niti željela promjene sadašnjosti, naprotiv, bijaše joj ova sadašnjost doista draga i mila a da nije ni časak na nju pomislila. Ah, ona draga, ne mladalačka nego baš djetinjska bezbrižnost, koja ni samoga čeznuća još pravo ne poznaje i koja se svemu veseli jer drugo i ne može nego se veseliti: taj jedini dar ljudskoga života vladao je još posve dušom i srcem njezinim.

Ma koliko ona sada uživala u toj nevinoj zabavi u bašči i koliko joj bilo teško da se udalji odavle, ipak je na prvi poziv stare majke ostavila vrt i pohitjela u dvor. Od prve mladosti vična je djevojka bez prigovora slušati staru majku pa tako joj i sada ne dolazi na kraj pameti da se možda potuži što mora za tako krasne večeri otići gore u sobu da kod posla pomaže. Pjevajući otrpnu u kuću i za tili čas eno je kod stare mame.

Ovdje u prostranoj niskoj sobici sjedi za ogromnim crnim stolom gospođa Jagodička, pred njom puna zdjela ranih bresaka koje priređuje za ukuhanje ili, kako ona veli, za »kumpot«. Tu je za stolom još sluškinja Jana koja opet priređuje ugorke za kiseljenje, pa i na gospođicu Doricu čeka velika hrpa šljiva da ih guli i priredi za sušenje »na suncu«. U jednom kutu kraj peći vrti Klarica veliki u obliku bačvice načinjeni škaf (maslenjak), a u drugom stoji pred širokim kablčićem mlad momak te mijesi u njemu sir.

Soba je rasvijetljena prostom limenom svjetiljkom s običnim uljem, jer gospođa Jagodička, makar je svijetla razuma i sve voli pri čemu može štedjeti, ipak se ne može odlučiti da pali petrolej, jer su joj rekli ljudi da taj davao gori sam od sebe i da se nesreća može dogoditi prije negoli okom treneš. I bez toga ne znaš kako da se dosta vatre čuvaš.

Kraj tako slabog svjetla soba je napol tamna, no opet se dosta vidi raditi a razabiraju se uglovi ormara i stolova toliko da ne moraju o njih zapinjati. Pače se i na stijeni iznad starinskoga sitnoga divančića sasvim dobro prepoznaje slika pokojnoga gospodina Jagodića u zlatom izvezenoj uniformi majora biskupskih zagrebačkih banderijalaca. Takav je bio kad je nekad vojevao protiv Napoleona.

Uz ovu sliku bila i slika gospođe Jagodičke u kojoj, dakako, ne bi nitko prepoznao današnje starice, ne zato što su godine svoje učinile, nego što u prvi mah uopće ne bi bio čovjek pogodio što je namjeravao umjetnik napraviti u toj slici. Uostalom, gospođa Jagodička bijaše uvjerenjena da je pogodena, samo nije onaj tepac Kranjac ili Čifut ili lutoran - što li je bio - pravo učinio kod očiju

koje su za mladosti bile tako sjajne da joj je sam gospodin veliki župan kod svoje instalacije na balu kod »kontrtanca« šapnuo da ima oči kao dijamante, a gle, ovaj luđak načinio nekakve »tamne male piknjice«. Istina, gospođa Jagodička bila je pravedna pa je znala toga »stepihlepa« umjetnika ispričati i priznati kako se nije s njenom »naturom« slagalo da možda tu sjedi pred njim kao kakav cijepac, pa je tek jednom »sicung« imala a poslije ju je zastupala stara tetka.

Osim ova dva lika bilo je na suprotnoj stijeni sijaset malenih svetačkih sličica; bio tu i sveti Florijan, čuvar od vatre, bio i sveti Antun, zaštitnik marve, i tako dalje.

Pod svinutim tramovima na gredama bješe naslagano u snopovima svakojako sušeno bilje, potrebno za kućanstvo, pa i onakvo za koje su stari ljudi držali da ima snagu da čuva od svakojakih coprija i hudih bolesti. Gospođa Jagodička govorila je doduše da do takvih ludorija ništa ne drži, i zbilja nije baš tvrdo vjerovala u to, ali napokon - tko zna - škoditi ne može! Od toga bilja točio se oštar miris po sobi, no uza sve to razabirao se najjače dah kudjelje i konopljina sjemena. Ovaj dah kao da je lebdio nad cijelim prostorom stare kurije.

Gospođa Jagodička bijaše gazdarica na glasu i marna kućanica. Sve je moralo u njezinoj prisutnosti raditi. Ona nije nikome mnogo vjerovala i nikada joj nitko nije dosta naradio. Zato se i sir morao gore kod nje u sobi siriti. Bila ona, da se pravo kaže, onaj čisti nepokvareni tip negdašnjih hrvatskih vlastelinka koje nisu gotovo ništa marile za mode i za nakite, a najmilija im bila puna smočnica, uređena bašča i ogromne škrinje - uvijek još premalene za ruho i platno što su ga marljive ruke počevši još od prababe izradile na domaćoj zemlji i kućnoj preslici. I gospođa Jagodička baš je tako uvijek imala na umu i srcu svoju bašču u kojoj je svakoga proljeća prva u čitavom kraju imala mlada povrća makar nije u Jagodovcu bilo vrtlara, niti se tu pomagalo sa »mispetom«, kako to »prevejani kranjski vrtlari« u velike gospode rade. Kako se odlikovala baščom, tako se još više ponosila svojim »marofom«, to jest gojibom mladine. Nekim čisto oholim prezirom gledala na slično nastojanje svojih susjeda, pa onda opet nekom neopisivom ohološću pogledala na svoje tuste kokoši, teške guske, nespretne patke i ponajpače na debele svoje purane. »Hvala budi majki božjoj, toga nema nadaleko! Ali ja i pazim da se hrani, da to dobi kaj mu treba. Koncem konca i ovo živi, i ovomu treba reda, hrane i čistoće baš kak i človeku. Dakako, al kakve su mi ruke, bome ne kak u gospoje Šturovice! No zato od pedeset nasadenih purjih jaja izvalilo mi se sve do jednoga. A eto ih i danas još svih, a nije to mala stvar, gde mladim purićem vsaki vrag naškodi! Vele babe u selu: "Nihova milost imade takvu sretnu čudnu ruku!" Je - sretnu ruku - još nekaj - (gospođa Jagodička međutim baš je "ovu sretnu ruku" rado spominjala!) - da - još budu kazale da sam coprnica, a nije to - nego valjano delati.«

A tek njezino rublje! Konoplja i lan svake godine najljepše rode nadaleko u cijeloj okolini. Naraste toga toliko da se jedva mjesta nalazi gdje da se moči. Osobito je silna neprilika i pokora otkada ta »nova« gospođa izmisliše nekakve lude »zakone« koji ne dopuštaju da se u potocima moči, jer se tobože tim močenjem zrak kviri ili riba tamani - tko kršten da znade! »Ala mi finih nosov! Ja - prava gospa, rojena gospa, pak to moj gospodski nos podnosi, a oni tam - kak čujem - sami rojeni "mužeki" - sâm sudec il kak ga sada već zovu - ne znam - i on da nije neg sin nekakvog zvonara, - pa gle - i takvim ludem to smrdi! A otkud da imaju onda nepokvarena čista platna? No da, al briga nje za to! Za nje je dobar i "buhir" i "madripulan", - kaj vruga takov človek mari, je li mu na telu pamuk ili platno. Moj pokojni "gospodin" nije bil veliki sudec, bil on jurasor, al je moral platna imati - lepo bi me bil pogledal da sam mu druge kakve rubače dala!«

Ovako bi se znala izjadati gospođa Jagodička kad su joj od oblasti branili da silesiju svoje konoplje kvasi u potoku. Čisto pak pobjesnjava kad joj je mladi novi učitelj stao tumačiti da bi sebi mogla pomoći ako je na rosi moči, ili kad joj je načelnik rekao neka u mrtvoj vodi konoplju namoči. »Kaj - uzviče se na učitelja - taj žutoklun, to derišče, još mu mleko materino curi iz vusnah, taj bu mene vučil! Gde sam ja bila, a gde on - neču ni da velim gde mu mesto bilo dok sam ja već gospodarica bila i močila konoplju. Pak na rosi! Ha - ha - ha! Tak mogu Kranjci, ali mi gospođa - kam bi mi, - nije toga samo rukovet u mene! A kaj opet onaj pjani načelnik bunca, da močim po čercnih. Gdo

pameten da misli na to? Sad ni jesen - sad su černci isušeni - je, pak da mi se žabe ležeju po konoplji - kaj još ne!»

Tek zimi, prema proljeću, kad su tkalci donosili već gotovo platno, tek u takvo vrijeme slegla bi se srdžba gospođe Jagodičke na »novu« gospodu i zaboravila bi sve neprilike. Sama bi iz tkalčeva koša vadila komad po komad platna, zanjihala njim u zraku kao da kuša njegovu težinu, zatim pridigla ga prema svjetlu, gledala po njem ovamo-onamo, podigla mu okrajak i opet metnula k svjetlu da vidi je li nit ravna, nije li pamučne primjese, a naposljetku stala gužvati okrajkom da se uvjeri je li platno čvrsto. Za sve to vrijeme mračila bi se prema tkalcu makar joj je srce od radosti raslo, i držala se kao da nije zadovoljna. »Nisi valjda kral ili morda mešal pamuk? Nuder - pazi, ne rači mi se da sad vse točno pogledam, ali bum potlam, ne budeš ti mene prevaril. Čuvaj se, ako si samo i najmanje izmenil kudelju!» - Pogled malih joj oštih očiju bio kod toga tako pronicav da je tkalac čutio kako ga čak do jetara taj pogled prosijeca. Zato gospodu Jagodičku zaista nisu tkalci varali. »Tko bi nju prevario!» - snebivali se ljudi od same pomisli.

Tek onda pošla bi starica mjeriti platno. Dorica je morala uz nju brojiti palce i rifove. Onda bi ga opet složili u prvobitne komade i hajd s njime u stare ogromne škrinje. »Neka vide - poslije moje smrti - da sam ipak nekaj prišparala, a bome - Bog mi grehe prosti i moj ponos - al se vidi baš je kak svila ovo moje platno!»

IX.

Gospođa Jagodička udovovala je jur preko trideset punih godina. Pokojni joj suprug umro iznenada. Govorili ljudi da je negdje kod jednoga župnika bio odviše »veseo« i pao sa stuba na dvorište pa slomio vrat. No bilo tomu kako mu drago, čovjek bio je star. Gospođa Jagodička bijaše druga njegova žena, a mlada od njega kakvih trideset godina. Ostavio je on s jednom kćeri i mnogo dugova. No ona bijaše čvrstih živaca negdašnje generacije a još čvršćih, još vrednijih ruku. U par godina uredila žena imovinske stvari bolje negoli su ikada bile uređene za pokojnoga, te joj vjerovnici nisu ništa mogli. Malo-pomalo isplatila sve dugove pa je najposlije s ponosom mogla reći da van Bogu ne duguje nikome ništa. Dakako, pazilo se tu na svaki krajcar, na svako jajce; ama ni toliko što je pod noktom crno nije ututanj prošlo. Kćeri nije dala ni u kakve škole. Dolazio u kuću svakoga tjedna po dva puta seoski školnik koji je nekad, još u mladosti, bio lončarski djetić i glasovit pjevač crkvenih pjesama na »prošecijama«. Radi ove kreposti i nešto iz obzira što je jednom podjašprištovoj kuharici poklonio ogroman lonac za kisele ugorke, načinila ga sad ili ova kuharica ili opet prečasná biskupska konzistorija učiteljem. Taj se dakle naredio s gospođom Jagodičkom da će za tri mjerova kukuruze kao godišnju plaću poučavati »malu frajlicu« u čitanju, pisanju i računanju. Djevojče se zbilja naučilo čitati toliko da je znala molitvenik pravo u rukama držati i da je mogla težake popisivati, što je dobro došlo, jer tadašnji špan gospođe Jagodičke nešto se podao vinu i krivo urezivao u rovaš, a gospođa Jagodička opet jur odavna zapustila pisanje i gotovo zaboravila tu tek »muškim glavama« potrebitu vještinu.

Ime je kćeri bilo Adelgunda. Toga imena zacijelo najviše se strašila sama gospođa Jagodička. Ona je od prvoga časa tvrdila da ovakvo pogansko ili »tiatralsko« ime ne može ni na što nego na zlo slutiti. No pokojni nije htio ni na koji način da popusti ženi, a jer je tim međusobnim prepiranjem suprugâ bilo krštenje već osam dana zakasnilo, to je za »taj put« gospođa Jagodička popustila. Dakako, oprostiti to ime nije nikada mogla niti mužu niti djetetu.

Djevojče razvije se prekrasno. Sav kraj malone poludi za njom. I sada bude materi ime kćerino još strašnije. Kao da joj iz riječi »Adelgunda« vječito ječao užasni memento. Udovica življaše u neprekidnu strahu. Pogotovo je pak zlo i naopako bilo kad je u okolicu došao mlad konjanički oficir, rođak Borislavića, pa od besposlice i puste volje, ili možebiti baš navalice i nazlobice zalutao nekako i u sam Jagodovac. I zabrinuta žena kao da nije ututanj slutila. Mlada se čeljad zaljubi već

kod prvoga sastanka dovrh glave. Što zato, da je ta ljubav bila prava - silna i čista, kao što je čist prvi dašak što prhne iz netom procvale proljetne ljubičice. Briga gospođu Jagodičku za to! Ni za živu glavu, ni za sve blago ovoga svijeta ne bi ona dala svoje jedinice oficiru. Ta takvome vragu nije smjeti vjerovati nikad, ma baš ni poslije oltara! I kada je mladić došao u snuboke, gospođa Jagodička gotovo ga otresito otpravi iz kuće. Nisu koristile ni suze Adelgundine. Dakako, pred majkom nije ih smjela liti, još bi trebalo takvih »kranjskih« navada! Ona koja je u svojoj mladosti bila tako razumna da je pošla za čovjeka stara jer joj je mati tako htjela, gdje će trpjeti kakva cmizdrenja za takvim - za takvim - pa da - gotovo fićfirićem! Tako kad je sluškinja, sva zaplakana, došla da moli za »fajrlu« milost i spomenula da se dijete zatvorilo u kukuružnjak i ondje nariče kao ludo, i da se je bojati nesreće, gospođa se Jagodička sasvim razljuti i istjera sluškinju napolje, vičući za njom: - »Kaj znaš ti, beno! Ta za volju božju zemimo najzad da je taj v tih svojih zlatnih žnorah bolji od drugih takovih tolvajov - ali nek dojde rat, tu ni levo ni desno, pak doli glava - zgubi se život predi neg moreš kazati "Bože!" A kaj onda s udovicom? He, kaj bum ja? Zar da mi u kuću dovede pun koš dece, a sama komaj skucam toliko da mi glad na vrata ne provali. Sad bude trpela koji čas, ali ni ona kakova princesa ili varošanka da ne bi k sebi došla. Istina, dali su joj prokletu ime: znala sam, bude vsega. No koncem konca bude prebolela, - pa onda koga od suseda. Imam ja još uvek toliko da zeta najdem, a i dete ni grdo.«

I ovo razglabanje posve umiri staricu. Činilo se da se je i Adelgunda primirila. Al eto vraga! Dva-tri mjeseca kasnije nestade djevojke. Nema je pa nema kao da ju je zemlja progutala. U prvi čas gospođa Jagodička tek se smijala, nije htjela vjerovati da je pobjegla. Mislila je tek da je djevojče negdje zabasalo, pa pošalje na sve strane momke da je traže. Poslije se strašno ljutila i bila pripravna da nezahvalnu kćer prokune, a najposlije nije ni s kim ni riječi progovorila o cijeloj stvari. Tek tri nedjelje kasnije dobi odnekuda iz daleke varoši pismo od Adelgunde. Čitati nije znala - a da se drugome kome povjeri, toga joj nije gospodski osjećaj ni na koji način dopuštao, a k tomu ionako željna da zaboravi zlosretnu kćer s prokletim imenom - razdere list i spali ga.

Od sada bila je još revnija u svom gospodarstvu, pa kao da nije više imala srca ni duše ni za što drugo, a Adelgunde nije smio nitko pred njom ni ciglom riječi spomenuti.

Nitko a ni ona ne znadijaše gdje se odbjeglica nalazi i što se s njom zbilo. No nitko nije ni časak sumnjao da je otišla za mladim oficirom koga je također odanle nestalo. Tek Borislavićevi su znali da mu je pukovnija u garnizoni negdje u Galiciji ili u južnoj Ugarskoj.

No ma koliko se gospođa Jagodička pritajivala i silila da bude okorjela i stroga i da se ne opazi da je žalosna, ipak je uzdisala za kćerju i mnogi put samo što nije udarila u plač. Ta teško je to, ipak krv je krv. Nosila je tu nesretnicu pod eto ovim svojim srcem, a gle sad i ne zna gdje se nalazi dijete, kako joj je i što je s njom! Može biti je već pod crnom zemljom - i gospođi Jagodički stalo bi srce od straha - a možda je još i gore, pa živi s onim hajdukom onako bez blagoslova, nevjenčana, pa već ima djece - ah - i gospođu bi Jagodičku svaki put kod takve pomisli uhvatilo nešto u grlu i prsima pa joj nestajalo daha i samo što se ne bi srušila.

Tri godine kasnije dođe iznenada gospodin Borislavić u Jagodovac gdje ga dosele još nikada nije bilo. Valjda je bilo nešto silno i znamenito jer još iste večeri sjela gospođa Jagodička u kočiju Borislavićevu te tjeraj što brže možeš u pravcu prama štajerskoj međi. Odvezla se nekamo, a nitko nije znao kamo. Svatko se čudom čudio. Ta - gospođa Jagodička, ta točna gazdarica, koja u svome vijeku nije ni četvrt sata ostavila ni najnezatnijega ormarića otvorena, eto, gle čuda, pustila i kukuružnjak i sjenik i smočnicu otvorenu, a zatvorila tek ormare u sobama i pivnicu. Pa i toga ne bi da je nije sluškinja upozorila. A što dalje, to više da se diviš. Nije ona dosele izbivala od kuće nikada dulje nego do večernjega Pozdravljenja, a sada je prošlo i četrnaest dana što je nema.

Napokon dođe poslije kojih dvadesetak dana. Družina je mislila da je više neće biti, no videći je sada, krstilo se sve od straha i čuda. Bila gospođa Jagodička sva u crno odjevena, a lice joj još više smrknuto negoli prije, i glas joj bio nekako još krupniji, još goropadniji. Uz nju bilo dvogodišnje

žensko dijete. Gospođa Jagodička tek drugi dan reče družini da je Adelgunda umrla, a ovo djevojčce da je njezino dijete; djetetu da je ime Dorica.

Ljudi stali glavama mahati i govorili da Dorica po svoj prilici nije zakonito dijete. Došlo to gospodi Jagodički do ušiju, a ona oštro i ponosno izjavi da je Dorica ne samo po materi nego i po ocu plemenitašica, gospođica i vrlo otmjena roda.

Naposljetku prestala naklapanja, a dijete postajalo svakim danom ljepše, umiljatije i snažnije. U tim starim, čednim, donekle tamnim, ali toliko prijatnim sobicama jagodovačkog dvorca, na onoj divnoj bujnoj zemlji zagorskih bregova, u onome svježem zraku ladanjske čistine, dijete se razvijalo kao cvijetak u bostanu. Stara je majka unučicu neizmjerljivo ljubila. No opet ta silna ljubav ne oslabi starice da ne bude stroga prema djetetu. Vrlo, vrlo oštro držaše ona maloga anđelka. Njoj se naime pričinjalo da s Adelgundom nije bila dosta stroga. Odatle da je potekla sva ta nesreća. Sumnjala je također na knjige. Zato odluči da Dorica neće učiti ni čitati ni pisati. »Ta kad je onaj negdašnji stari tokmak mogao tima ludorijama pokvariti Adelgundu, što bi tek bilo kad bi poučavao sadašnji učitelj koji nosi naočare i još je mlad, a uza to nikad nije trijezan; uvijek nešto više, a ipak pjevati ne zna!« - Mjesto da bude Dorica učena, odluči gospođa Jagodička sve sile uprijeti da načini od nje valjanu kućanicu. Dorici bilo jedva pet godina, a već je stara majka pazila da joj ne bude samo igra zabavom, već je priučavala na red, posao i svakojake dužnosti u kući. Najprije daj sa starom mamom hrani piliće, donesi ovu ili onu košaru, onda pogledaj što rade sluškinje u kuhinji. Daj pripazi nisu li momci u štali ili na sjeniku zapušili lule, onda... i tako dalje.

Nije bilo Dorici još ni osam godina, a već joj gospođa Jagodička nije dopuštala da ide odmah poslije večere u postelju. Morala mala za dugih zimnjih večeri sjediti pokraj starice i pomagati joj ili kod čihanja perušina ili kod slaganja platna, ili je opet učila plesti čarape. A što je više Dorica napredovala u godinama, to se više posla nadavalo. U kući gospođe Jagodičke bio odvajkada neobičan red, pa je tu vazda bilo posla ženskoj ruci. Uza to makar je starica bila čvrsta i jaka te se hvalila da je sigurnija od svake mlade, opet je starost prečesto u koječem svoje pravo zadržala, i gospođa Jagodička morala popustiti, odahnuti. A tko će mjesto nje ako ne Dorica? Ova mala poslušna dušica, uvijek vesela, uvijek zadovoljna i svemu vješta kao veliko čeljade - e - zakratko nije se opažalo ni kod jednoga posla, a ma ni u čemu, da je stara gospođa ostala u sobi, a dijete da ju je zamijenilo.

Tako prolažahu dani i godine u brzoi i dragoj jednoličnosti; vrijeme teklo bez traga u spokojnom miru. Tek Dorica sa svojim divnim tijelom koje je iz djetinje uskoće i slabašnosti uzbuđalo u punoću i jedrinu djevice, bila je jedini znak što je svjedočio da je jur minulo petnaest godina što ju je stara gospođa odnekuda iz daljine dovela.

Gospođa Jagodička nije djevojke nikamo vodila, a rijetko bi kada tko došao u Jagodovac. Starica je navalice odnemarila sva poznanstva. Ona je sa strahom izmišljala sve pogibli koje bi Doricu mogle snaći među ljudima. Ta, Bože moj, kako ne, gdje je još ljepša od pokojne joj matere! Starici gotovo ne bijaše milo ako je djevojka željela poći u crkvu. »Moli se ti Bogu kod kuće, što ti treba onih namalovanih kipova u crkvi i k tomu popa. Taj te u molitvi samo može buniti svojim na nos pjevanim "vobiškumom".«

Tako je svijet u kojem je Dorica živjela bio posve uskih granica, tek u međama Jagodovca i najbliže mu okoline. U priprostoju svojoj duši nije djevojčce drugo jačije ni željelo. Nije ju nikada morila težnja ili čeznuće za nečim dalekim ili stranim. Taj tihi kut bijaše njoj sav svijet i u njemu osjećala se posve sretnom. Ne što bi duša njena tek u takvome miru nalazila sklada i više voljela tišini negoli buci i vrevi vanjskoga svijeta. Ona nije naposljetku sebi ni stavljala kakva pitanja kako bi drukčije moglo da bude, niti su joj dolazile sumnje nije li gdje drugdje ljepše i bolje. Posve dobra i niotkuda dirnuta duša nije tražila drugo nego da može u svoje toplo i vjerno srce položiti sav taj krasni svijet i sve, što ju je susretalo, usrećiti svojom ljubavi i njejom. A k tomu dostajalo i cvijeće u bašći i pitome domaće životinje i krasno drveće. Ne iz pretjerane romantike, ne iz navalice prevršena prenavljanja, nego iz one silne unutarnje potrebe nježne ali vruće osjetljive duše, ona je ljubila i to

cvijeće i tu nijemu ali vjernu životinju, cjelivala ih i mazila, baš kao stvorove sebi ravne. Uopće svačijoj se radosti veselila isto tako kao da sama doživljuje što lijepo i veselo. Zato ju je od prvoga maha svatko zavolio, a djevojke u selu nisu poznavale veće slave nego kad bi Dorica zašla k njima na polje pa zajedno s njima pjevala njihove pučke pjesme.

Svoju staru mamu ljubila je kako samo takvo dobro srce može ljubiti. Za nju bijaše starica nešto uzvišeno i savršeno. Povijesti svoje matere nije poznavala. Zato i mogaše beskonačnom zahvalnosti gledati na staricu. Ma koliko iskala ova od nje, ma kako se strogo držala, djevojče opet nikada se ni u misli ne bi potužilo niti bi joj se išto činilo teškim. Što zato, ako je kiša lijevala kao iz kabla a stara mama slala je u polje da pripazi što se ondje radi; što zato, ako je bila čiča zima a rublje se nosilo na potok pak ona morala s praljama onamo, ah, što zato toliko toga - sve to mora da bude!

»Bit će u svoje vrijeme gazdarica da joj ne bude para!« - hvalila se gospođa Jagodička pa najposlije nije marila što se je Dorica kriomice naučila čitati i pisati od Klarice koja je u svoje vrijeme polazila školu. U prvi se mah doduše ljutila, no konačno joj to oprostila.

X.

Bilo je već kasno uvečer kad je gore u sobi kod gospođe Jagodičke družina još uvijek svoje poslove obavljala. Tek kada je na ormaru starinska i na dva alabastrena stupca smještena ura tankim hitrim mahom odbila deset sati, ustane gospođa Jagodička i otpusti družinu. Sama pak uzme lojanu svijeću i izide iz sobe da priglada da li je sve dobro zaključano i da li je vatra na ognjištu utrnuta. Dorica ju je za to vrijeme čekala u sobi. Kad se starica vratila, djevojče pristupi k njoj i poljubi je u ruke. Gospođa Jagodička učini nad njom tri puta znak svetoga križa i još nekakav drugi znak čime je mislila očuvati je od zlih sanja.

Doričina sobica bijaše tik staričine, i starica ne bi nikada legla dok nije djevojka bila posve rasporemljena i svijeća joj utrnuta. Tako bijaše i taj put.

Dok je starica u svome dubokom stolcu kod uzglavlja postelje počivala i glasnim šaptom molila molitve na čislu, svlačila se Dorica i uza to gundala nekakvu pjesmicu. Prvo nego će leći, skoči još jednom u sobu k staroj mami i srdačno je izljubi, a onda ovako u košulji pobrza opet u svoju sobu, spusti se pred posteljom na koljena, uzdigne sklopljene ruke prama slici svete Bogorodice što je visila nad krevetom, pa uzme pobožno moliti. Kod toga je podizala vjerne oči gore k slici za koju su joj kazivali da je lik njene majčice, - a svjetlo svijeće oblijevaše ravno njezinu krasnu, pobožnošću zasjanu glavu.

Uto je starica svršila svoje molitve i rekla djevojci da odmah legne i svijeću utrne. Tako je učinila i sama.

Začas stali psi silno lajati i nikako da bi umukli. Gospođu Jagodičku na to ostavi sasvim san. Najposlije ustane, i jer je lavež dolazio sa strane Doričine sobe, pođe starica onamo pa oprezno stane uz prozor, zavirujući na sve strane dvorišta. Na polju bila sjajna mjesečina. Tankograni žitki vršci drveća spokojno se talasali jasnim blijeskom u svijetlim strujama mirna zraka, a valovi svjetla zalijevali svaki kut i gotovo nije bilo sjene. Gospođa Jagodička ne mogaše nigdje ništa sumnjivo opaziti. Doduše, tamo na onoj brezi grane se - kako se čini - i sada miču te bi se okladio da je kakva ljudska prikaza ili pače kakav duh, ali gospođa Jagodička pozna svoje breze pa se brzo umiri. Tek ondje na višku gdje je pčelinjak, pričini joj se da je sumnjivo, jer se psi sve jednako onamo vraćaju i laju uvijek na jednu stranu. Ali baš tu stranu zlosretnim slučajem zastire sjena. Nema sumnje, netko je tamo. E, dakako, smjera koji tepac na pčele. A one lijenčine - one lole - momci u štali - spavaju kao zaklani, ni da bi se koji pokazao mada psi tako strašno laju. Starica se i bojala i ljutila sve u jedan mah. Nije znala što joj je činiti da spase pčele. Stane naposljetku vikati kroz otvoreni prozor prema pčelinjaku. I zbilja ona jasno razabra kako se netko maknuo i - eto na kako brzim korakom juri pravcem k voćnjaku. Točno je prepoznala da nije odjeven na seljačku. To je još više

uplaši. Nisu li razbojnici? Kod te pomisli savlada je užasna strava i stara sirota kao da se sva odrvenjela. Plaho se ogleda u kut k postelji Dorice koja je slatko i mirno spavala i jedva joj se dah opažao. Starici bude u taj tren - ni sama ne znadaše zašto - teško radi djevojke kao da se pobojala za nju. Za jedan hip napale je svakakve sumnje, zle slutnje, i stala pomišljati na pokojnu kćer. Sada se posve uzruja, u glavi joj šumilo i sjeklo kod sljepočica, te se najposlije vrati u svoju sobu. Tek za neko vrijeme malko se pridigla i mogla izići da vidi jesu li vrata dobro zaključana.

Nije potrajalo dugo, a psi opet kao prvo zalajali. Starica isto tako kao i prije silno se preplaši. Dođe joj na um kako je ipak teško u kući gdje nema muške glave. I ona pomisli na što još nikada nije pomislila, da se Dorici nađe čestit mlad čovjek koji bi se u kuću priženio.

Al što je to zaboga? Netko lupa dolje na vratima. Starica samo da ne obamre. Ona, inače junačka i hrabra, sada ne smije ni dahnuti.

- Eto ga na, došiel je - gotovo, to je razbojnik. Dobro sam ja videla. Uh, ova današnja gospoda sa svojim žandari nisu baš za niš. Kako to da more človek, na gradsku oblečen, dojt u takovo doba noći v moje dvorišče? Al briga koga za me. Dakako, na porez ne zaborave, a sada, da me taj tu zakolje. Ah, zeznal je da sem čera primila novce za herž.

Starici stali glasno cvokotati zubi.

- Molim, gospo, vaša milosti, otvarajte, domaći je čovjek, ne bojte se! - čulo se dolje. Starica dakako tek napola slušala. No taj pred vratima sve jače drmao i zvao pa najposlije probudio Doricu. Djevojka se u prvi mah preplašila kao i starica koja joj reče da su dolje razbojnici. No jer je ovaj svejednako molio i zaklinjao neka mu se tko javi, dosjeti se napokon starica nije li možebiti tkogod tko se pred razbojnicima sakriva. To je skloni da odluči nešto učiniti. Pođe niz stube - Doricu nije pustila sa sobom - i stane s nepoznatim razgovarati. Tako saznade o čem se radi.

Bijaše poznati joj sluga iz susjednoga dvora Muhakovca, od gospodične Eveline Muževičeve. Javio je da je gospodični ujedared silno pozlilo i da svejednako pada u nekakve strašne grčeve, pa da su ga poslali ovamo k staroj gospođi po kakav lijek.

Gospoda se Jagodička, naime, bavila po »dobrome starom običaju« liječenjem svakojakih bolesti i u kući svojoj imala cijelu apoteku.

Čim je starica saznala o čem se radi, umiri se i pođe gore u sobu da potraži kakav lijek. Držala to ona u onakvom sitnom priručnom ormariću s nebrojenim odjelima i pretincima kakvih je koncem osamnaestoga vijeka i početkom devetnaestoga stoljeća bilo u svakoj gospodskoj kući. Rabilo se to onda za pohranjivanje listova, no gospoda Jagodička, koja nije nikada ni s kime dopisivala, upotrebljavala je ormarić za spremanje sjemenja i svojih domaćih lijekova. Nije dugo trebalo da traži potrebiti lijek protiv grčeva. Našav ga vrati se opet dolje, no prije nego je otvorila vrata da dade lijek, morao je momak stupiti pred pokrajni prozor i stati u svjetlo. Gospoda Jagodička bješe oprezna i još uvijek nije pravo vjerovala. Uvjerivši se da je to zbilja momak iz Muhakovca, otvori vrata i predade mu lijek, poručiv da će sutra i sama doći ili poslati gospodičnu Doricu da prigleda bolesnicu.

Momak krene žurno natrag. Tu prođe kraj voćnjaka gdje ga ujedared sustavi čovjek u kome je odmah prepoznao gospodina iz Jazvenika. Janko se zbilja cijelo vrijeme ovuda šuljao i bio čas prije kod pčelinjaka iz koga se ravno vidjelo u Doričinu sobu. U prvi kraj naravno zavodila ga na to ona silna provala strasti koja je u njemu bila tako dugo utomljena naukom a od časa u šumi njime neobuzdano prevladala. Kao lud kakav dječak ili kao kakav raskalašenjak veselio se svome otkriću i tresao se od razmahane krvi i uzbuđenih živaca kad je prvi put vidio kako se mlado djevojčce svači. Nije mu ni na misao došlo da čini nešto nedostojno, zlo i posve slično krađi. Razvaljenim očima slijedio žedno svaku kretnju djevojke.

Ali divna ta ljepota, sveta u svojoj savršenosti, ta dražest u svakoj kretnji djevojke, ona pouzdana njena sigurnost da je ljudsko oko ne vidi, zatim upravo porazna krasota prizora kako se Bogu moli, pa najposlije i ta uzana jednostavna sobica - sve je to uznijelo Janka. On se stao klanjati nečemu

velikomu, nečemu sjajnomu, u čem je bez traga nestajala njegova predašnja niska pohota, i on je sa zanosom slavio božansku divotu i andeosku prikazu mile djevojke a da je bio oslobođen od svakoga grijeha. Pa kad su mu oči protiv volje suviše zapele za bijele nage ramenice, zastideno bi i poniknuo i pocrvenio, nazivao se razbojnikom i s bolnim tronućem pomišljao kako je nedostojno i nisko što tu krade pogled na taj prizor koji sačinjava najčarobniju stranu djevičanskoga života i koji je svet te mora da bude tajnom svakomu nepozvanomu oku. On osjeti neko smilovanje za lijepu djevojčicu i shvati kako je upravo sva ljepota čitave slike i njena mnogo jača snaga tek u čistoći njenoj. I sada bez velikoga naprezanja nadvlada posve predašnju svoju pohotu i to dojakošnje opajanje tek ljepotom tijela, pa se uznesu silnim idealnim poletom visoko gdje mu je moguće bilo zamijetiti i čar i miris djevičanske duše. Prvu večer otrgao se od daljnega gledanja i gotovo lakše mu bilo kad je svijeca u sobi utrnula te je mogao onamo oči uprijeti a da se nije trebao bojati da će vidjeti što god nego tek uživati u blaženstvu da je blizu nje i kružiti u sanjarijama o njenim snivanjima. Bilo mu u tome čistome poimanju slatko oko duše i čutio je kao da je tek sada upoznao plemenitost ljubavi. Drugi dan čisto je tvrdo odlučio ne ići onamo, no - silno čeznuće uhvati ga podvečer, i on je morao opet potražiti mjesto kod pčelinjaka. I tako bilo svake večeri. Često, prečesto nije se mogao, dakako, nadjačati da mu krv ne usplamti i da mu sva duša i sve tijelo silno ne požudi posjed krasnoga mladoga stvora što ga je gledao; no svaki put silna snaga čistoće i svetosti koja je iz čitava prizora u sobici pršila, svlada sama po sebi takove bure u njem.

Sastavši taj put momka, htio se upravo vratiti k pčelinjaku odakle ga je prije vika starice otjerala. No onda mu pade na um da pita onoga, što je radio dolje. Momak mu sve ispriповjedi, pa i to da je gospođa Jagodička poručila da će sutra doći ili gospođicu poslati da prigleda u Muhakovcu. Saznavši ovo Janko se odmah dosjeti da bi tako mogao priliku uhvatiti da se upozna s Doricom.

»Ma da - ma da, - i jedino tako! U Jagodovac neću moći nikada, pa ćemo putem Muhakovca. A valjda neće starica sama, možebit će Dorica. Oh - ja idem sutra onamo«, odlučio Janko u sebi.

XI.

Te noći imao je Janko čudan san. Sanjao je da se je upoznao s gospodičnom Muževićevom, a ona da mu je nešto predala u ruku što nije mogao odmah raspoznati, a najzad bila to Dorica. On se na taj san probudio. Svojom filozofijom nije zadržao doista vjere u Boga, ali je u sne malone vjerovao. I on nije više sumnjao da će s pomoću Muževićeve doći do Dorice. »Napokon - zbilja - san je svakako najčudnovatija strana ljudske duše i svakako je najbolji poznavalac i motrilac kako ljudi tako i prilika; najzad, on je navjernije pomagalo ljudskome instinktu!«

Janko bude sada još stalniji u svojoj odluci da ide u Muhakovec. San, taj zamjenik Mefista prošlih generacija, utvrdio ga. Sutradan zbilja odveze se onamo. On, koji je bježao od ljudi, sad se je bez ikakve muke spremao na taj put, pače veselio mu se u nadi da će tako još danas možda doći u društvo Dorice.

Muhakovec leži samo nekoliko minuta od Jagodovca preko brijega. Dvor, zidan na jedan kat, stajao je u sredini lijepoga modnoga parka.

Domaću gospodičnu nade u salonu gdje leži na chaise longue. Bila zamotana u bezbroj šalova, no opet tako da joj koketljiva frizura nije ništa trpjela. Kad joj je sluškinja dohrlila javiti da je došao Borislavić, u prvi mah nije gotovo mogla vjerovati, onda se snbivala od čuda, a najposlije od ljutine htjede da svisne što nije u toaleti. Tako nesretna može samo ona biti! Drugda je svaki dan priređena, a upravo danas ne - oh - bogovi baš je progone. A on bogat - otmjen - poetična duša kao i ona - neoženjen! - Da ga pusti te bi čekao - a - kako bi to opet! I nije bilo druge, morala ga primiti ovako.

Nakon predstave umoli ga odmah neka izvini što je ovakva (upotrijebila je riječ en legère makar nije umjela francuski), no jučer da je naglo oboljela, malo da nije danas na odru; tek ju je spasio

nekakav lijek što joj ga je iz susjedstva poslala neka stara ženska»; još danas ne može pravo na noge, - ali poslovi - sirota je sama - pa joj nije moguće da misli na potrebitu njegu.

Borislavić je govorio malo ili gotovo ništa kad je ona već udarila u silno slavljenje Jazvenika. Oh, kako je starinski grad za nju od osobita tajanstvena čara, ne može ona toga ni iskazati. Ah, to mora da je pravi »Eldorado«. Od prve svoje mladosti ona u Jazveniku nalazi »Čimboraso svojih želja« - oh - ideal njena života bio bi živjeti u takvim tamnim sobama, šetati se podvečer po gradskim zidinama i gledati u šančeve. Da, zacijelo ima u Jazveniku duhova? Kako ne, nema sumnje da je u kome-tome zidu uzidana kakva nesretnica ili tomu što slično.

Borislavić malo da se nije preplašio i pomislio, da ima pred sobom posve ludo čeljade, i padne u zabunu što da joj odvrati. Počinjao žaliti što je ovamo došao, a najviše ga mučilo kako da otpočne štogod o Jagodovcu i da tako saznade ma što o Dorici. Uzalud nastojao svratiti govor na svoju, domaćica vazdan opet o svome poetičnome poimanju Jazvenika i - što više - stala se razmetati riječima o svojoj žarkoj toploj duši.

Evelina pl. Muževićeva bila, što se kaže, stara usidjelica, ili kako su obično njeni susjedi govorili: stara parta. Prevalila jur svoju četrdesetu, a izgledala još starija. Bila do ekscesa suha, dosta visoka, maljušne njezine očice bile jasnomodre - sama ih poredila cvijetu potočnice, ili bolje, kako bi ona rekla: vergissmeinnicht; a drugi nalazili da su više slične očima njenoga napô slijepoga psića Zampe, koji je ostao kao jedini ljubavni zalog davnoga jednoga štovatelja i koji je po njenome uvjerenju bio pravi King Charles, a uistinu nije bio nego pseto najobičnije bagre, ali zato zlobno da se Bog smiluje, i lajalo, da bi ti uši mogle otpasti. Neka sličnost bez sumnje bila je među oba stvora. Evelinini ovješeni smeđi »lokni« podsjećali su svakako na klapasta ušenca Zampe. Stari ljudi pripovijedali da je Evelina bila lijepa djevojka, ali unatoč tome i makar je bila jedino dijete u svojih roditelja te je zapao cijeli Muhakovec, ipak ne nađe muža. Zaručnika, dakako, bilo počevši od sedamnaeste pa do trideset pete u neprekidnom redu. No neka zla kob, nesretna zvijezda, što li, sakrivila da se svaka prigoda u posljednji čas raspala i Evelina opet ostala na cjedilu. Tvrđili bedasti ljudi da je tome kriva romantična ćud gospodične. Istina je tek bila, da gospodici Evelini ili, kako je na krstu nazvaše, Evici, ne bijaše ništa tako milo koliko mjesečina, gromovi, strijele. Ona je izdisala u želji za time da bi u dvor Muhakovec upao kakav razbojnik s nakanom da joj bodež u srce rine, a onda - naočigled »snježnih« njenih nevinih grudi da padne pred nju na koljena i proglašuje se njezinim robom. Dakako, to bijaše tek san, u zbiljnosti zadovoljavala se ona i s manje romantičnim odnošajima - osobito u poznijim danima - no opet u duhu svome znala je ona i svoju ljubav sa posve realnim pojavom svoga špana-seljaka zaodjenuti nekim romantičnim plaštem. Bila ona u tom pogledu u neku ruku ženski Don Quixote svoje vrsti. Zato nije taj špan bio u vrijeme trubadurskih časova pred njenim očima prost seljak Grga, nego je gledala u njem neku vrstu Essexu.

Uopće ljubav bila je u njenim mislima ono što je na svijetu najuzvišenije. Najvećma je cijenila ljubav u kojoj se mnogo plače. Otkada je za nju nastupilo vrijeme da joj nije bilo lako predobivati druga srca muškaraca negoli ovakva kakvo je tuklo u Grge, od onda pomagala je sebi tako da se je rado plela u tuđe zapletaje srca i, vjerna svojim nazorima, najvoljela je svačiju ljubav potpomagati. Za Borislavića, za kojega su joj toliko čudnih stvari kazivali, bijaše ona odavna načistu da je cijeloj njegovoj »tuzi« kriva nesretna ljubav. Zato bijaše on od prvoga časa za Evelinu povod neprestane izvjedljivosti. Ta izvjedljivost bijaše još jača jer ga je znala u tamnim sredovječnim zidinama Jazvenika grada, »gdje dusi svake noći orgije slave, gdje se nekoć zlato pravilo, gdje su pod zemljom tamnice bez dna i bez svjetla, gdje su podzemni hodnici na milje daleko«.

Zato nije Evelina nikako mogla da sada, imajući tu napô mitičku osobu pred sobom, iz svoje uzbuđenosti i razigranosti prijede u svagdašnjost, te je Janka natjerala gotovo do očaja. Nevješt svakomu društvu, nije sebi nikako znao pomoći. Strašna dosada stala ga mučiti. A Evelina pogotovo uzela tu mučaljivost s njegove strane tumačiti na svoju ruku. »Dakako - nesretan u ljubavi!« - mišljaše u sebi i dalje njene riječi prevukle se glasom punim smilovanja i nježnosti, čisto vonjale po utjehi. »A što je baš k meni došao? - Oho - što je to? Dakako - on izvanredna natura - neobičan

karakter - ja isto tako - gleich und gleich gesellt sich gern! - ma dakako, a ja čedna - ja luda -« i Evelinine blijede kao voda očice otpočele da se krijese, riječi joj postajale pozovne, iz grudi romonili čas teški, čas slatki uzdasi. Sad je posve nesnosna postala Janku, i on je nestrpljivo upita da li joj možda ponovno dolaze jučerašnji grčevi.

Evelinu porazi to pitanje. »Dakle zabrinut je za me!« - i malo da se nije silila na grčeve. Možda bi se onda u svojoj plahosti ohrabrio i kradomice je poljubio! No dok je ona tako još razmišljala, digne se Janko i počne se praštati. Evelina ga nikako ne htjede pustiti i pozove ga da prije razgleda bašču.

On ostane, pa ma koliko mu bilo mučno društvo Eveline. Sjetio se cilja koji ga je ovamo doveo. I makar je počeo poimati narav Evelininih pogleda te se od njih plašiti, ipak je sve to nadvladao i pošao s njom u bašču, držeći da mora s ovom ženskom biti u dobrome sporazumu jer je kod nje jedina prilika da se upozna s Doricom. Sjeti se i svoga sna od prošle noći pa sad pomisli da bi mu pače Evelina išla na ruku. Dakako, neprilika je u tome što mu je malone otkrila ljubav. Njene se oči gotovo vratolomno okretale gore k nebu ili se kao pijavice upiljile u njega. Jedan čas dođe mu na um da ma što slaže. Na primjer, da reče kako dolazi u ime jednoga prijatelja moliti za njenu ruku. Bilo mu već na jeziku, ali - najzad opet se stidio takva jogunluka.

Najposlije stala Evelina opisivati svoje srce koje je duboko i tajnovito kao gorsko jezero bez dna i nježno kao trepereći trak jutarnje zvijezde.

U Janka je sada prekipjelo i nije više mogao obastati kod Eveline. Ma koliko ga sustavljala, on se otkine. »O vi ste suviše plemeniti, vi mislite na moj glas, istina, da sami dulje ostanemo, svijet bi mogao svašta misliti, ali ja -« - rekla mu Evelina kod rastanka.

On je želio ići mimo Jagodovca. Upita je za put.

- Pješke možete - eto preko brijega - začas ćete biti ondje. Ali ne idite onamo. Stara Jagodička mrzi sve Borislaviće kao živu nesreću. Ali - stante - ondje je sasma mlada djevojka, doduše ein Gänschen von Buchenau, no zato opet lijepa kao anđeo.

- Ne idem ja onamo, tek želim se prošetati!

On pošalje svoju kočiju praznu kući, a sam pođe putem kako mu je Evelina rekla.

- Čudak - rekla poslije Evelina sama za se - ili luđak. Bar sam bila dosta prijazna i nije trebao biti plah. No je li u me zaljubljen? Ili možda je htio da kod mene nađe utjehe poradi svoje predašnje nesretne ljubavi. Da - da - gle, na to nisam mislila. Zbilja - a da - ja ću ga tješiti. Onda će shvatiti da imade još ženâ koje znadu duboko osjećati i visoko misliti. O, ja ću se makar žrtvovati!

Janko se međutim ljutio što je morao otići, no tješio se da je tim posjetom ipak postigao prvi uvjet daljnjemu razvitku. No da - ako nije sastao danas ondje Dorice, može drugi koji put.

XII.

Jedva je kojih sto koračaja ostavio Muhakovec za sobom, kad eto spazi Doricu. Išla je prama njemu. Lice joj sjajilo od jutarnje svježosti. Od sunca se branila tek bijelim rupcem. Hod joj bio smjieran a opet u gibanju se odavala vesela bezbrižnost i radost, koja se je i u tome pokazivala da je svaki čas stala kod ma kakva cvijeta i svaki put ga pogladila a nikad otrgla.

»Oh, divni ti moj stvore!« - zaneseno klikne napola glasno Borislavić. Neopisivo je uživao u taj čas, gledajući je tako dražesnu i tako lijepu. Ni jedan mah nije pao tek u prostu instinktivnu strast nego je upravo nekim prosvijetljenim uzdignućem duše slavio ljepotu samu po sebi. Pogodio je odmah da Dorica ide u Muhakovec, i stao silno žaliti što je otišao. To jača bude mu želja da ipak ne izgubi tu prigodu da se s djevojkom upozna. Međuto eto nje tik njega. Krv mu udari u glavu i pograbi ga neka golema uzrujanost te se gotovo tresao kao u groznici. Ne znajući pravo što čini, nije mu ni pred očima bilo jasno - on se djevojci duboko nakloni i nagovori je:

- Je li, milostiva gospođice, vi idete u Muhakovec?

- Jest! - odvrati mu Dorica više u čudu negoli zbunjena i zagleda se časak velikim zadivljenim očima u Janka. Ona nije do toga časa Borislavića ni spazila. Ne ustavivši koraka pođe dalje. Znala je ona od stare mame da se djevojci ne pristoji sa stranim ljudima razgovarati tek gdje god - eto usred polja. Nije se više ni obazrela. Najposlije onaj djevičanski zazor od muškarca učini da se je i malko preplašila i ponešto razljutila.

Janko htjede za njom i pomisli da bi joj se pridružio, no plahost njegova opet ga svlada, i on stane na mjestu, sveudilj pozirući za djevojkom. Sad se ljutio i psovao da je ludo uradio. »Pa kako bedasto pitanje - ah -!« No najzad zaboravi sve i posve ugreme u užitak što ga je nalazio pogledajući za djevojkom. Oh - čarna, mila prikazivala se mlada djevojka u tom svježem jutarnjem zraku, u tome mirisnome polju, u tome sjajnome svjetlu! - Kako je ljupko brzala naprijed, kako je tek nešto prignuto nosila krasnu plavu glavicu, kako je smireno držala ručicu, - o svaka i najsitnija malenkost neizbrisivo se upisala u njegovu pamet.

Dorica je međutim sve dalje odmicala i najposlije za brijegom iščezla. I zbilja - kao da ju je neki strah tjerao naprijed. Osim toga javio se i malen ponos. »Kako je mogao taj - Bog bi ga znao tko - tek onako da mi tu progovara!«

A opet - opet - čemu tajiti? - nešto slatko, čisto radosno uznjhalo se u njoj. Njegov glas još joj svejednako zamnija. I jest čudo - kako je bio ugodan, blagozvučan glas. Pa one tamne oči! Kako su je udivljeno i žarko gledale. Što li je to mogao na njoj vidjeti? - I djevojče najprvo pogleda po sebi sa svih strana bojažljivo nije li što čudno ili poderano na njoj. Ali nije ništa - i neka slutnja završe joj se glavom, pa se nedužno i zadovoljno nasmiješi.

No bile su i te oči nekako dobre, blage, tek nešto i tužne. I Dorici gane se nježno u srcu. A tko bi to mogao biti? Svakako neki gospodin. »No - šta to mene briga? Bio tko mu drago, ne, pa i ne pristoji se da djevojka misli na takve stvari.«

Uto prisprije u Muhakovec. Evelinu nade gore u sobi gdje je uronila u duboke misli, povaljena na chaise longue i držeći svoga Zampu na krilu.

Dorica joj se posve blizu primakne i htjede je u ruku poljubiti, no Evelina ne dopusti toga nego je podraga po kosi.

- Poslala me stara mama da vidim da li vam je bolje? - Ona sama ne može od posla.

- Oh, hvala - tisuću puta hvala. Ja sam do groba zahvalna gospodi staroj mami. A - gle - gle - kako je taj anđelak opet puno krasniji. Ta šta rade to s vama? Svaki put ste ljepši - bit će toga previše.

Dorica tek se zbunjeno nasmiješi. Evelina međutim nastavi dalje:

- Da, meni je pomoglo. O, da nije vaše gospode stare mame, ne bi danas mene bilo među živima.

- Hvala Bogu da vam je bolje! - iskrenom i pravo osjećanom sućuti rekne Dorica.

- I gospodin Borislavić silno se preplašio pa odmah danas došao prigledati. - Evelina ne reče ništa da ga dosele nije bilo u Muhakovcu.

Dorica nije tome davala nikakve znamenitosti, zato je Evelina iznova stala da se hvali njegovim posjetom. Uzela je Janka opisivati, dakako u takvome liku, da je više izgledao kao kakav bajovni duh ili zakleti knežević negoli kao ljudsko čeljade. Stoga i nije Dorica mogla pomisliti da bi taj Borislavić bio onaj isti s kojim se je srela na putu.

Evelina odvede Doricu u bašču. Dakako, prvo je bilo da joj se pohvali kako je prije nekoliko časova ovdje uza nju šetao Borislavić. Ovdje sune staroj usidjelici misao da bi možda Janka izliječila od »nesretne njegove ljubavi« ako bi ga upoznala s tim krasnim djevojčecom. Napokon, muškarci takve su lude da ih se takvo mlado biće najprije doimlje. Dakako za prvi tren - samo da zaboravi dosadašnji ideal - onda bi brzo njegova umna izvanredna duša poletjela k srodnu srcu - no da - k njezinu!

Dorica se veselo po vrtu širila i radovala se krasnom cvijeću. Evelina se opet razmahala u silno slavljenje čas Borislavića, čas djevojčice i mučila je neprekidno kako je lijepa i kako će ona muškarcima mozgom zavrtjeti. Dorica je nije pravo razumjela i više se od čednosti zarumenjivala.

- Oho, kako se mala zacrvenjela! Zar je već tko u srdašcu?

- Kako?

- No da, je li zaljubljen tko u vas? - No, no, mala krasnice!

- Šta ja znam! - odvrati nedužno Dorica. Nije ona pravo znala što Evelina misli, niti pravo slušala, pa nije prestala dalje poskakivati oko ruža koje su je silno zadivljavale, jer tako krasnih nije još vidjela. Evelina je mislila da djevojka želi tim poskakivanjem svoju zabunu sakriti.

- Gle, gle - e, dakako, ta tko vas vidi, mora taj čas srce izgubiti. A tko je - zar nećete da mi se povjerite - neću ja nikome kazati.

- Ali ja ne znam.....

- Ah, kako da to ne znate? Valjda možete znati da li se tko bacio pred vama na koljena i rekao vam da ste najljepša pod ovim suncem, da samo za vas živi.

- Ama, gospodice Evelino, tko bi to mogao, ta lijepo bi ga moja stara mama pogledala.

Evelina glasno klikne od smijeha, Dorici pak bude nešto čudnovato i nesigurno. Uzme se dakle praštati. Ionako je predugo ostala, jer stara joj je majka zapovjedila neka odmah dođe kući, a nikako da ne ostane »kod one lude fantastke, koja mjesecu pjeva i plače - kad se pile zakolje!«

Evelina naravno nije htjela nikako da djevojka ode. Ta ona ljubi oko sebe takva mlada nevina lica i nadala se da će cio dan ostati ljubazno dijete kod nje - sirote bolesnice.

Jošte malo i Dorica bi se bila dala skloniti da ostane. Njeno dobro srce osjeti smilovanje za Evelinu, pa ma se imala bojati srdžbe gospođe Jagodičke; ona je htjela i to pretrpjeti, samo da učini onoj bolesnoj sirotinji po volji. No Evelina počela opet o Borislaviću. Mislila je time djevojku zadržati. Izmisli da će Borislavić zacijelo još danas doći, da joj je to obećao, jer će znati da je »lijepa Dorica« kod nje. Nije uzalud pitao! A tako je otmjen, uman pa i krasan mlad gospodin. Evelina svrši svoje naklapanje da očima znamenito namigne Dorici i zagrozi joj se prstom, kao da hoće kazati: O, znamo mi - nije šale!

Sad se Dorica prestraši. Nizašto ne bi ona htjela da bude u društvu s kakvim gospodinom, pa još takvim o kojem je po pripovijedanju Evelininu morala stvoriti sliku navlas sličnu kakvomu zmaju ili coprnjaku. Evelina ne mogaše je više pridržati. No stara djevojka pala u takvu strast razgovorljivosti, da joj je teško bilo ujedared prestati. Pođe dakle s Doricom da je koji komad puta sprovede. Cijeloga puta ona opet i opet o Borislaviću. Dorica joj je jedva jedvice odgovarala. Njoj je pred očima sveudilj stajao lik njene babe koja je nije tek jednom poučila da se mladoj djevojci ne pristoji voditi razgovore o muškarcima.

Kad je Evelina napokon odlučila da se vrati, došle su malone do Jagodovca. Sad se oprostila, a Dorici bude tako lako kao da joj se je teški kamen svalio sa srca i s glave.

XIII.

Dorica je staroj majci kod kuće sve kazala. Samo je zašutjela susret s nepoznatim joj čovjekom. Čavrljanje Evelinino o Borislaviću također spomenu među ostalim. Starica tek zlovoljno odvrne i progunda nešto na zube, kao da luda Borislavić spada k ludi Evelini: »Našao se par!« - i ostavi djevojku samu. Ova se sada najprije presvukla u svakidašnju odjeću. Kod toga nikako joj nije bilo moguće da ne pomišlja svejednako na nepoznatoga čovjeka. Svaki joj čas naletjelo pitanje: tko li je? I poslije diljem cijeloga dana najviše je mislila o njem i uvijek se jednako pitala.

Ljutosti kakvoj što ju je nagovorio, nije sada više bilo ni traga. Naprotiv, sjećajući se svega, svaki bi se čas ljubazno i nekako obijesno nasmiješila. Uza to sililo ju je sve da bude vesela. Sva okolina činjaše joj se svjetlijom, ljepšom, i kao da se poput nje nečemu raduje. Sav je dan pjevala, svoje ljubimice milovala više nego drugda. Nije znala ni pomišljala da bi to bilo u kakvoj svezi s jutrošnjim susretom; no tek se trebala i najmanje sjetiti čega, odmah bi zamnio srebrozvuki smijeh i pjesma bi još jače zaorila. U njoj proklijalo nešto novo, neko čuvstvo, dosad nepoznato, a ni sada posve jasno, no zato snažno i bodro, koje ju je ispunjalo i zadovoljstvom i znalčnosti. Stoga krasne njezine oči urone kadagod u daleku daljinu te ondje sanenim žednim vidom kao izgubljene lutaju. Pa ma kako bilo, one svejednako susreću ondje žarki pogled tamnih krupnih očiju neznanca, gledaju njegovo lijepo zamišljeno lice koje im se neizrecivo dobrim pričinja. Ako bi se zastideno prenula iz tih sanjarija, onda joj bilo da je sada jur pred sobom nastojala ispričati drskost njegovu što se je usudio da joj progovori.

Uvečer po svršenu poslu duša joj se još uvijek lelijala. Samo sada joj bude nekako teško, gotovo bolno u duši. Mučilo je, što prvi put liježe u postelju, a da staroj majci nešto taji. Jedan čas - eto - samo što joj sve ne ispriповjedi, no ipak ne smije. Isto joj tako ove večeri prvi put dođe da se ne može u svjetlu svlačiti. I još odjevena utrne svijeću. Nije znala zašto; bojala se - ne - nije se bojala da bi tko vidio, ne - na to nije mogla ni misliti - ali to joj svjetlo nekako smetalo, ujedared kao da se stala sama sebe stidjeti i - rekao bi - osjećati da to njeno tijelo nosi u sebi nešto tajanstveno.

Usnuti nikako ne mogaše. Još nikada joj nije tako bilo. Kao da se osjeća u grudima sapeta - bilo joj oko srca i tjeskobno i porivno. Hlapat njegov kao da je bio žešći i žurniji. U glavi pak bujno se rojile svakakve misli koje su svejednako kružile oko današnjega susreta, i činilo joj se da još uvijek počivaju na njoj one iste neobične plamene oči neznančeve. Jedan joj trenutak malone bilo kao da izvana - iz tihe mjesečine netko na nju gleda. Prestrašena povuče pokrivalo preko glave, zakopa glavu u jastuk, ali sve uzalud - uzalud!

Ne mogaše je minuti taj osjećaj pogleda, i čisto na - to su iste oči kao i kod susretaja! To ju je silno uzrujavalo. Od neke strašne vrućine sva se uznojila. Iz sobe stare majke čulo se da starica glasno hrče. Dorica se pridigne sa postelje i, ne oklijevajući dugo, pođe k prozoru te ga otvori. Izvana zalije se širokim valom svježa noćna hladovina. Sada joj bude laglje. U srcu joj zatreperi nešto voljno i razmiljeno, i ona nije mogla da se udalji od prozora.

A noć je krotko sanljivo disala, i iz trave strujao je zadah vlage. Tamo negdje daleko zarzalo ždrijebe, a još dalje ili bliže drhtao zrakom tanak nekakav sitan glasić za koji se ne zna da li možda dolazi ća tamo od planine ili ga evo ovdje dolje u travi diže k mirnom nebu sitan kakav kukac. Kraj okrnjena mjeseca na svodu lagano se i razderano vukli mali oblaci i zažarili se prolazeći zlatožutim blijeskom a na zemlju bacali sive pomične sjene.

Dorica se sneno naklonila na prozor. U njoj ozvanjali nekakvi nerazgovijetni glasovi duše, u srcu ju je od časa do časa nešto svjetlo obasjalo i nešto tajanstveno poput sjena plovilo njenom nutrašnošću. Dugo je tako nepomično ostala kod prozora.

Dolje pak na svom običnom mjestu kod pčelinjaka stajao Janko. Kakva čuvstva, kakvi porivi, kakav zanos ispunjao mu dušu, dade se tek naslutiti; opisalo toga nije još nijedno smrtno pero. Čas se lomio od raskošne požude da bude kraj djevojke, da je u naručaj vine i poljupcima obaspe; čas se opet zanosio ljupkom djevičanskom prikazom, razmiljavao se i razblaživao od nevine čiste dražesti koja je pršila od cijele djevojke i čitava prizora. On se kleo u sebi da mu je duša slobodna od svake pohote i da ničice pada pred svetosti djevice, a čutio je silno da sva sreća njegova zauvijek stoji uz ovaj dragi, prekrasni stvor.

I davno je jur Dorica otišla s prozora, a on je još uvijek kao ukopan stajao na istom mjestu i sve se jednako opajao misleći na nju, sveudilj čeznuo za njom - za jednim barem daškom njene blizine.

XIV.

Slijedeći dan opet je pošao Janko u Muhakovec. Nadao se da će tamo naći Doricu. Pače koji put mu došlo kao da drži da bi najbolje bilo da se povjeri Evelini i u nje zamoli pomoći. Istinabog, taj čas otklonio bi takvu namisao, jer se je sjećao zaljubljenih pogleda stare koketke. Inače on bi već tada bio podoban takvo što učiniti, jer želja da se upozna s Doricom bila je tako silna da se on ne bi više ustručavao od toga jedino poradi svoje inake nepovjerljivosti. On se uopće u svemu nekako izmijenio. Sama se vanjština preobrazila. Iz sagnuta, gotovo u preranu starost ugrezla čovjeka mrkih blijedih obraza, upalih očiju i uleknutih prsiju, eto sada snažna, plečata muža odvažnih crta u licu, doduše još uvijek blijedu, ali čisto rasplamćenu od života i krepčine. Isto mu se tako i prsa nadimlju i izgledaju kao ispupčena. Učenjačka njegova glava, prije uvijek poniknuta, sada se visoko diže. Jednom riječi - čitav momak. U duši je ništa manje postao drugi. On - stari preziratelj svega svijeta, koji je izgubio ljubav i vjeru u sve pa stoga bio nepovjerljiv, plah, neodlučan i bez svake energije, sada smišlja osnove, jednu smjeliju od druge, kako će osvojiti srce male Dorice. Tako i sada kod Eveline. Jedva što je uljezao u dom njezin, a nije je ni pravo pozdravio, kamoli upitao za njezino zdravlje, već joj pripovijeda sa širokim smijehom da je jučer sreo »malu krasnicu« iz Jagodovca i na koncu prišio tobože od objestiti: »Ali duše mi - vi niste krivo rekli - to je - može se reći - nešto fino - pravi anđelak!«

Evelina se najprije grohotom nasmije, a zatim lukavo ga pogleda žmirkajući očima i grozeći mu se kažiprstom.

- Dakle - što sam rekla! Eto ga na - imam ja uvijek pravo. Gospodine moj, ne vjerujete li mi sada da imade ovdje krasnih gospodica! (Borislavić doista nije nikada takve sumnje izustio pred Evelinom.)

- Zar ne, ova je kao božica iz Edena, ili kao huritka (o bijedna Dorice, kome te sve prisposoblja!), - ili - da - da - to vam je prava Loreleja. No velim vam - ona je pod posebnom mojom zaštitom, čuvajte se, Don Juane! Eto - eto, dakle i vaše ledeno srce!

- Lijepo je djevojče! - odvrati Borislavić sileći se na nehaj, a riječi samo što mu nisu kliktale od zanosa.

- Ta vi ste, susjede, sav u plamenu. Pa znate šta, da li pogađate? No da, ja ću vas upoznati s njom.

- Hoćete li? - klikne veselo Janko koji se nije nadao da će tako brzo doći cilju.

- Ma zašto ne? Znam ja što je ljubav, pustite - ne koristi vam da se branite. Vidim ja da ste eto preko ušiju zaljubljeni. Dakako, ma smijali se vi i kimali glavom koliko hoćete. Znam - znam što je ljubav. Nisam doduše bila sama tako sretna da nađem dušu koja bi me bila razumjela, no opet ja rado pomognem svakome tko ljubi. Mladi ljudi neka ljube, za to su ovdje.

- Ta ne radi se o tom da li ja ljubim ili ne ljubim. Ja nisam čovjek od svijeta, vi ćete znati to; no priznajem, bit ću vam blagodarana ako me upoznate s malom ljepoticom. Onamo ne smijem da idem, možete dakle jedina vi da mi budete na ruku. Uostalom, vi se varate ako mislite, - -, e - što bih ja - ta eto me starca.

- No - no - okanite se toga! Najposlije od dokolice - znate, tek za šalu, - djevojka je doduše lijepa, al ja mislim da ne zna ni čitati. Ali mila je i upravo divna. Svakako ću vas upoznati. Mogu ja to!

Da joj ugodu, uzme Borislavić hvaliti ukus glede slika na stijeni. Uistinu bile su to same užasne packarije još iz četrdesetih ili pedesetih godina: same djevice u fantastičkim kostimima s golubovima na malom prstu, s crvenom ružom na grudima i stojeći u očekivanju na prozoru viteškoga grada ispod kojega se vuče drum na kome se u najdubljoj točki vidi putna kočija i postiljon pušuci u trublju; ili opet djevice zalutale na hridi morskoga žala, mašući ili od žalosti ili od radosti prema sitnoj jednoj lađi koju je doduše umjetnik naslikao u takvoj daljini da je jarbole mogao nerazgovijetno nacrtati. No zato je opet naslikao na palubi posve jasno muškarčki lik koji

odanle rupcem maše. Romantici su podnosili takve sitnice - a romantična Evelina zanosila se za svim što je tomu slično.

Evelina se na tu pohvalu slavodobitno nasmiješi, a Borislavić, da je još više predobije, kod prve zgrade ulovi joj ruku i poljubi je.

Evelinu to dirne tako da je odlučila svoje obećanje još danas ispuniti. I zbilja pošalje momka s košaricom punom svakojakih slatkiša u Jagodovac i dade poručiti staroj gospođi da osobito lijepo zahvaljuje za onomadnji lijek, a budući da i danas pobolijeva pa joj je teško bez društva, to moli neka bi izvoljela gospođica Dorica barem za koji čas k njoj doći.

Sad je ona s ništa manjom nestrpljivošću od Janka iščekivala djevojku. Posve ju je srvala strast da se uplete u tuđe ljubavne stvari. Uzdizala je radost, nada, užitek da će možda utrti početak kakvu malom romanu ljubavnomu i rasplesti mreže u njenim očima nedužne intrige. Nije se posve pouzdavala da će njezino poslanstvo biti od uspjeha, no imala je ipak malo nade da će poslani dar udobrovoljiti gospođu Jagodičku, za koju je znala da nju - Evelinu - ni na koji način ne može da trpi.

Začudo Dorica dođe, doduše tek poslije podne. Evelina je upravo u salonu natočila Janku crnu kavu poslije ručka. Janko bio već gotovo zlovoljan što Dorica ne dolazi, a Evelina ga namučila dozlaboga svojom silnom sentimentalnošću.

Kad je djevojče došlo, otme se i Janku i Evelini radostan usklik. Dorica se silno smete. Žarka rumen obljuje joj lice i, zastiđena, posve zbunjena, ne koraknu ni naprijed ni natrag. I pred očima samo što joj se ne zamagli, zamijetivši eto ovdje pred sobom nepoznata gospodina od jučer. I strah, i stid, i radost, i ljutost, sve to u isti mah prođe dušom njenom. U dobroj svojoj nedužnoj pameti nije, dakako, ni izdaleka mogla pomisliti da je Evelina taj sastanak udesila. Tek nije se mogla od čuda sabrati da upravo taj čovjek tu sjedi.

Dobrano odulji čas ostala je onako zbunjena na pragu među vratima. A bila je prava milina gledati je takvu. Na lijepom licu lebdio čudan, u zabuni dražestan smiješak, krupne sjajne oči zagledale se izgubljeno, a glavica spustila se nešto naprijed, jedna ruka zahvatila ključanicu i neodlučno je držala, a vršak lijeve nožice, na koju se djevojče sasvim uprlo, virio sam od sebe u nedužnoj koketeriji ispod ruba odjeće. Svjetlo sa suprotivnih žaluzija baš je donle - do njene glave - palo uskim snopom sjajna traka i obasjalo plavu punu kosu.

Borislavić, očaran divnom prikazom, ostao je sjedeći na stolcu, zaboraviv ustati. Evelina se, dakako, prva sabere. Skoči pretjeranom radosti sa svoje chaise longue, potrči sitnim koracima k djevojci, baci joj se oko vrata i silnim tronućem izljubi je nekoliko puta. Kićenim riječima počne joj zahvaljivati što se pozivu odazvala i što nije nju sirotu bolesnu zapustila. Tek poslije toga čuvstvenoga prizora uzme je za ruku i povuče dalje u dvoranu. Janko se međutim digao sa stolice i Dorici duboko poklonio. Ona pak, još uvijek smetena i nesigurna, nije se ni usudila da digne oka prema njemu pa tako nije ni odzdravila na njegov pozdrav, nego je, sveudilj ljupko se smiješeći, prolazila uz Evelinu i - da si pomogne - gledala samo u nju.

No Evelina dosjeti se i povede Doricu ravno k Janku.

- Eto, gospođice Dorice, dopustite da vas upoznam s gospodinom Borislavićem, vlastelinom iz Jazvenika. Gospodin vas već pozna, pripovijedao mi je.

Dorica se sada nešto trže. Čudila se i gotovo joj nije drago bilo da je ovo Borislavić. Ta Evelina joj je još jučer opisala Borislavića kao pravoga zmaja ili vukodlaka, a ona napokon bila svomu neznancu posve dobra i oprostila mu što joj je progovorio; a gle sada, njezin neznanac i taj Borislavić isto je lice.

I Janko je osjetio neku nesigurnost. Bio je naumio da će djetetu štogod krasno i ugodno reći, da će se ispričati radi svoje jučerašnje drskosti. Ali nuto - sjetio se onomadnjega sna - gle - baš kao da je zbilja: Evelina dovodi mu Doricu. To ga zbuni da nije odmah ništa znao reći, nego se tek djevojci naklonio.

Evelina bila je suviše vješta društvu a da ne bi znala skoro zapresti razgovor koji sve prisutne zbližava. Tako je i sada uzela malko ovo, malko ono govoriti, čas Janka što god pitala, čas Doricu, i za nekoliko časova ostavi Janka i Doricu prvašnja smetnja. Jedva što se djevojka u razgovor umiješala, već se on stao ispričavati radi svoga jučerašnjeg čina.

- Nemojte se dakle ljutiti na me! - svrši on.

- Pa ja se nisam ni ljutila - odvrati Dorica prostodušno.

- Nipošto nije bilo od mene lijepo. I ja sam žalio.

- Ah, gospodine Borislaviću - umiješa se Evelina - gospođica nije kakva varoška gizdavka koja bi sve strogo uzimala.

- Ma da - potvrdi Dorica.

- Ne, ne - uzme Janko - ja se tek usuđujem da mislim na oprostjenje ako istaknem svoju davnu želju koju sam gojio od prvoga trenutka. Odmah sam zaželio da vas upoznam. I danas držim se sretnim što mi slučaj daje zgodu da upoznam takvu krasnu gospođicu.

Evelina se uto udalji iz sobe.

Dorica se smete na te riječi Jankove. Krv joj poleti do vrh čela. Nije se sjetila da bi joj tko ikada ovako govorio. Bude joj čisto tijesno u grudima od nekakve zabune - šta li, te je osjećala da su Jankove oči uprte u nju žarkim pogledima. I mada se nije usudila da podigne lice k njemu nego je sveudilj postrance na sunčanu pjegu na podu pogledavala, ipak nije to zato činila što bi je riječi njegove i pogledi njegovi ljutili, naprotiv, ona se stala u sebi diviti kako li je mogla Evelina opisati Borislavića onako čudesna. Ta njoj se pričinja toliko dobrim i čisto su joj drage njegove riječi. Tek je žalila što se nije bolje i ljepše odjenula.

Evelina nađe ih šuteći. Zato hitro zaprede opet razgovor u koji je nju i njega neprestance upletala. Janko se divio blagoglasju njene riječi i načinu govora. »Gle, kako je zvučan i blag ovaj glas. Oh, kako se divno otvaraju i zatvaraju ova krasna ustašca, ta ovaj nevini dobri smiješak, ove drage jamice na svakom obrazu, sretan li onaj koji će smjeti ondje je poljubiti!« - govorio za sebe Janko.

Doricu su nekako slične misli saletjele. I ona se divila i razblaživala od blagosti njegova glasa, i ona je sebi napola neznano priznavala da je Janko lijep čovjek. Njena zabuna, njena plahost pod dojmom Jankovih riječi i njegove blizine, čedne i spokojne, svakim je časom bila manja i najzad otrpnhula nekud netragom, a u duši joj zasja prijatna radosna povjerljivost i sigurnost kao što proljetnoj mladost travu nestaje bljedoća pod toplim trakom sunca a zalijeva je svježa bujna zelen travanjskih dana.

Svakim joj trenom bilo više voljko, više mekano oko srca i duše!

Evelina pozove svoje goste da podu dolje u bašču. Dorica s nepritajenom radosti prihvati prijedlog i u isti čas dignu se sa svoga stolca.

U bašči nastojaše Janko neprestance da hoda pokraj Dorice, no ona kao da nije toga opazala, jer se je posve prepustila djetinjastoj veseloj razigranosti i svaki čas odjurila naprijed ili opet zaostala ako je opazila kakav osobito lijepi cvijet. Nije ona još znala ni mogla znati da tko može čeznuti za neprekidnom njezinom blizinom, niti je još nije premamio onaj slatki pokoj, ona časovita prelesna sumornost, koja se zna slegnuti na zaljubljene duše i koja čini da najviše voliš negibanju, tonuću, prepuštanju. Njoj bijaše još potreba da se radosti, što joj uzdiže svu dušu, prepušta u veseloj malne djetinjskoj bučnoj igri. Nije potrajalo dugo, i ona je uz glasno milo kliktanje, uz srebrozvuki bezbrižan smijeh, uz kratak napjev kakve pjesmice stala poskakivati naprijed, trčala amo i tamo u svakakvoj igri, hrlila od jednoga kuta do drugoga. A bila je prava milina gledati je u tim skladnim gibanjima lastovna joj mlada tijela, vidjeti ono divno lice, sjajno od mlade radosti i zažareno od trke, od čega li, i gledati onu sjajnu kosu, nešto u nered dospjelu, da su se zlatne niti pojedinih vlasi u svijetlu zraku ljeskale i bliještale i u valovima uzduha kao ploveći lebdjele.

»Ah, dragi, nevini, sveti stvore, kako me ti tu dragosno oblijećeš!« - šapne Janko, gledajući za njom i sveudilj slijedeći njene korake. Nekoliko puta htjede da isto tako potrči, da se isto tako podade veseloj radosti, da joj bude bliži.

Ujedared stane ona baš pod sjenom visoke, stare lipe i sjede na klupu, kao izmučena od trčanja. Sva se prisloni naznak na staro stablo i oba lakta spusti nemoćno daleko od sebe. Janko pristupi tik do nje.

- Oj, kako ste lijepi, gospodice Dorice! - Eto - pravi anđeo s neba! - klikne on posve prevladan zanosom.

- Ma nemojte da griješite! - prekine ga Dorica. - Anđeli su sveti i Bogu dragi, a ja - ah - koliko puta me moja dobra stara majka mora prekoriti što nisam onakva kakva bih morala da budem.

- Ne, ne, lijepi ste, lijepi ste, i ja vidim da ste dobri. Jest, jest, ja opet velim da ste anđeo!

Dorica se zastidi i sakrije lice u veliki struk cvijeća što joj ga Evelina savila odmah kad su došli u bašču. Nije se ona ljutila na Janka, niti su joj bile neugodne njegove riječi, tek ih nije mogla pojmiti, te je u sebi šapnula: »Gle, kako je dobar i blag!«

- Gledajte ovo cvijeće - uzme opet prilično nesigurno Janko - kako mu ja zavidim! - Stante, dajte mi da ga se barem taknem - reče, iskreno želeći da se takne stvarce koja je netom bila na licu njenom.

- Pa eto vam ga! Ali ne, ne - ljutila bi se gospođica Evelina da vidi. Dat ću vam evo ovo najljepše - i ona istrgnu iz struka dva-tri cvjetića.

- O hvala vam! - klikne on i, dok mu je pružala cvijet, ulovi joj i poljubi ruku.

- Zaboga, što radite - prekine ga Dorica i istrgne ruku. - Ta nisam ja gospođa. - Očuti kao neki strah i stid, no bude joj opet ugodno i slatko u unutrašnjosti. Nešto žarko i silno provali joj iz neznane strane duše i zalije se cijelim tijelom, pa ona morade ravno pogledati Borislaviću u oči. Njegovo plameno a opet dobro lice usiječe joj se duboko u dušu i samo što ne požali da mu je onako naglo istrгла ruku.

- Došla je Klarica po vas - javi se taj čas Evelina koja je bila još prije otišla iz bašče, tobože prigledati oko gospodarstva.

- Po mene je došla? - nešto uplašeno upita Dorica. - E dakako, već je kasno! Odavna bih morala biti kod kuće. Stara je majka sama, pa će se ljutiti.

Dorica uzme se praštati od Eveline. Ova uhvati zgodu da joj prišapne neka ni na koji način ne kaže da se je ovdje sastala s Borislavićem. To učini da je Dorica opet pala u predašnju smetnju, pa nije sada pravo znala kako da Janku rekne »zbogom«. Tek u času kad je već polazila, izlance jedva primjetljivo: »Laku noć!« - i rumen joj se razli licem.

XV.

Dorica zbilja nije staroj majci ni jednom riječi odala da se je u Muhakovcu sastala s Borislavićem. Starica ju je i bez toga prekorila što je gotovo cijelo popodne ostala kod one lude stare »parte« koja »znade tek svakakve fantazije zmišljati«.

Prije nego što je te večeri legla, osjeti doduše neku grižnju savjesti što je staroj mami to zatajila i što nije sve iskazala. No opet! »Ah, stara mamica, kakva je, ona bi se razljutila i zacijelo ne bi me više pustila onamo, a gospodin Borislavić - on je ipak tako dobar. Kako je umiljato govorio sa mnom! Pa veli da sam lijepa, ah -« i Dorica pohiti - već bosa - pred ogledalo pa se stane promatrati.

Dosele nije još nikada na svoju ljepotu pomišljala. Nije uopće ni pomislila na to, je li nije li lijepa. I sada se tek sjeti kako je posve drugačije u mašti stvarala slike o lijepim kneginjama i vilama o kojima su joj priče govorile. Zato odstupa od zrcala niti uvjerena niti neuvjerena, samo je žalila što

nema dosta nakita i uresa, niti lijepih haljina, da se može uresiti, pa onda da je Janko vidi! »Onda - može biti - da bi pravo imao, ali on je dobar pa ja mu se i ovako sviđam!«

I sa slatkim zadovoljstvom, sa blaženim, a opet čeznutljivim talasanjem u duši uroni u spominjanje na njega, pa kad su je ogrlili nevini sni, bila je sretna i blažena pokraj njega.

Sutradan bila bi najvoljela da ga opet vidi, no vazdan bile pune ruke posla. A tako i slijedećega, pa trećega dana, a tako i dalje.

A Janko trčao svaki dan u Muhakovec u nadi da će ondje »milo djetence« dočekati. Nije više u njem tinjala samo želja i sklonost k Dorici; gorjelo to i buktjelo u unutrašnjosti njegovoj silnim plamenom. A on se radovao tome i osjećao se nekako boljim, što mu je srce još pristupačno ljubavi. »Oj, ja ljubim, ja ljubim milu moju djevojku!« - zanosno je u sebi klicao i s blaženim posmijehom u licu poput dvadesetogodišnjeg mladića uvijek jednako ponavljao njezino ime. U noći samo je o njoj sanjao. U ovim je snovima doduše sva žarka požuda provaljivala i željni mu duh s raskošnim maštanjem stvarao predivne prilike, no na javi je tvrdo vjerovao da se uglavnom i najviše klanja tek čistoj krasnoj duši djevojačkoj, pa je navalice tjerao od sebe svaku misao, svaki osjećaj, koji bi ga privodio u strasne želje. »Ne, ne, ja neću nego čisto, sveto ljubiti i - duše mi moje - ja ću bježati od svakoga grijeha! Tek ovo može biti prava sreća, tek ovako ne padam u prosti nerazboriti svijet slijepe prirode, samo tako ostajem uzvišen nad instinktom!«

Dabome, jagmeći se ovako u ljubavi za nekim višim ciljevima i jošte tu tražeći odgonetke ljudskome bivstvu, nije on ni mislio na rasplet ženidbom. Srvan veličajnim dojmom nevinosti i svetosti djevičanstva, on je - još uvijek filozof - držao da je takva čista ljubav oblik prave, jedine, nepomućene sreće ljudske. Zato kad mu je jednom Evelina u šali spomenula da će od njega i Dorice biti još sretan par, on se je i prestrašio i razljutio, pa nije Evelini dao ni odgovora. Navalice klonio se odsele sličnih misli i još snažnijim poletom dizao se u svoj idealni svijet.

Kada Dorice nije eto već osmi dan vidio a duša je njegova malone zamirala od čeznuća, začas je malone opet pao u svoj pređašni pesimizam. »Dakle i ovdje mora čovjek da trpi!« - bolno rekne u sebi. Želja da vidi djevojku navede ga te umoli Evelinu da po nju pošlje. Ona mu obeća. I zbilja drugoga dana dođe Dorica.

- Eto, hvala budi Bogu, što dođoste! Gospodin Borislavić samo što nije od čeznuća dušu izgubio - progovori Evelina djevojci tek što se je na pragu pokazala. Danas je imala na sebi svoju najljepšu haljinu. (Bila naime nedjelja, pa tako joj dopustila gospođa Jagodička da uzme novo odijelo.) Isto se tako kriomice od stare majke nakitila zlatnim uresom što joj je od matere ostao. Htjela je ona da bude zbilja ljepša pred Borislavićem. »No da, gospođica Evelina svaki put je krasno nacifrana, pa ja onda izgledam kraj nje pogotovo kao kakvo bokče!« - reče u sebi Dorica kad se je kod kuće kitila.

Pozdrav Evelinin malko je smete. Bilo joj kao da se je prestrašila, nije li ova pogodila zašto dolazi danas takva u »paradi«, i pomisli da je tim pozdravom htjela Evelina da je malko podraži. No opet nije joj bilo nepoćudno, tek ne mogaše vjerovati. »Šta bi on na mene mislio!« - porumenjevši šapne u sebi i postrance baci svoje krupne mile oči na Borislavića. Duge joj trepavice zatrepataše lagano i oko ustanca naleti dragi smiješak.

- Istina je, što ne dođoste tako dugo! - javi se Janko koji ju je i danas još od rana jutra ovdje iščekivao.

- Imali smo cijele nedjelje silna posla - odvrati Dorica i počne odmah prostodušno pričati kakav je to posao bio. Bez svake je hvale to pripovijedala, a opet sve je svjedočilo kako je djevojčice dobro i marljivo.

Nisu dugo ostali u sobi. Krasno ljetno popodne mamilo svakoga pod vedro nebo. Evelina reče da bi grehota bila za takva vremena sjediti u sobi, te pozove goste u bašču.

- Moramo da se prepustimo cjelovima sitnih zefira! O - ja - ah - ja bih vas dan mogla vani biti! - klikne ostarjela djevojka i zavrne očima k nebu kao zamirući od zanosa za prirodom, a ono - uistinu - nije drugda ni za najljepših dana po čitave tjedne izlazila iz sobe.

Pa i sada, tek što je časak bila u bašči, vrati se u kuću. Dakako, htjela je i ona da bude uslužna Janku!

Dorica i Janko idahu usporedo. Danas u svojoj novoj odjeći nije smjela po bašči pustopašno trčati. A da i nije toga bilo, ona je za ovih minulih osam dana toliko čeznula za Jankovim društvom, da je sada sreća što je kraj njega posve njom prevladala i ona je sa sretnim sjajem u licu spokojno prolazila tik do njega po uskim puteljcima. U prvi kraj mućao je on, mućala i ona. Poslije upita je on što je radila cijelo vrijeme otkad se nisu vidjeli. Htjede dodati pitanje da li je kada na nj mislila, ali pozirnuv u ono mirno lijepo njeno lice, gotovo još djetinjškoga vida, nije se usudio pitati, i bilo mu da mu se takvo pitanje pričinilo frivolnim.

Dorica uzme prostodušno ljupkim svojim glasom pripovijedati zgone iz svoje dnevne jednostavnosti, iz svoga tihoga mirnog života što ga može tek selo dati. Spomene prosto i bezazleno gotovo svaki svoj korak u dnevnom poslovanju na polju i u kući. A opet bilo u tome neko milo podsjećanje u kome se je odražavala sva ona ljubav što je ima za te svoje sitnice i svaka joj riječ svjedočila kako joj je duša zdrava, kako je slobodna od svake tuge, kako je u dobroti svojoj zavoljela ovaj život.

Janko podlegao čaru ovih riječi. Već davno, ah tako davno nije se on nalazio pred ovakvim svijetlim vidikom. Kao da su ga ove jednostavne riječi što su pršile mirisom skladne duše i ljupkošću spokojna života, prenosile u daleko doba njegova djetinjstva, u one blažene dane kad je zadovoljan uz majku veselio se svakoj stvarci ma i kako neznatnoj, a opet ništa ga još nije mrzilo. Ah, on bude posve razdragan. Slatki porivi zalili se nutarnjošću njegovom pa, ne mogući da se dalje brani od ustalasanih osjećaja, ulovi Doricu za ruku, prinese ruku na grudi i klikne uzrujanim glasom: »O dobro dijete, oj mala svetica moja!«

Dorica ga sva u čudu i zadivljena pogleda i instinktivnom mehaničnom kretnjom htjede ruku istrgnuti; ali videći njegovo usplamtjelo lice, njegove od ganuća suzama orošene oči, lecne se i dušom joj prosvijetli nešto dobro, nešto puno smilovanja. Posve sretna prepusti mu ruku.

- Pa ja sam i na vas mislila! - s dražesnim smiješkom u licu i pogledom ravno u nj uprtim rekne mu iskreno i bezazleno, ne iz svjesne koketerije, ta ona nije ni znala za nju, nego joj bila potreba duše da Borislaviću rekne štogod dobro i ugodno.

- O dobro - dobro dijete! Ja sam presretan. Hvala vam! Vi me podižete k novomu životu, vi me spašavate od crnih mojih misli, ja uz vas učim opet cijeniti ovaj život, ovaj svijet.

- Kako? - upita ga ona, gotovo ništa ga ne shvaćajući.

- Bože, kako li je to čisto i dobro! - otkine se Borislaviću zanosan usklik.

- Ja vas nisam razumjela - iskreno priznade Dorica.

- I bolje je da niste. Što treba nego da vam reknem da ste dobri, da ste krasni!

- Nemojte - prekine ga ona - ja ne znam što mislite, ali meni se čini, šta, šta ćete, ja sam prosta ladanjska djevojka makar da sam plemenitašica.

- Dorice, vi ste prečedni. Pa i to je divno što niste ugrezli u beščuvstvenost otmjena svijeta. Ta ja nemam riječi da bih vam mogao izreći što ste meni. Od prvoga trenutka što vas zapazih - i on uzme žarkim zborom pripovijedati kako odavna jednako samo na nju misli, kako mu je sva želja bila da se s njom upozna i kako se sada drži najsretnijim što je vidi.

Iza toga sustavio on korak, stao pred nju i uzeo i drugu ruku te gledao joj ravno u lice plamenim žarkim očima.

Dorica slušaše vjerno makar da su je riječi ove uzrujavale nekakvim nepoznatim nemirom koji je zalijevao u srce njeno nešto vruće i hladno u isti čas, što ju je prelesnim čarom sladilo. I u njoj uskrсну nekakav zanos u kome i ona uzme pripovijedati kako sveudilj misli na prvi susret, pa mu otkrije gotovo svaku misao i svaki osjećaj što joj je odonda prošao glavom i srcem.

- O Dorice, krasotice mala, ta mi se ljubimo! Ta i ti mene ljubiš! - strastveno klikne Janko i silno ovije prestrašenu malu objema rukama, pritegne je na burne grudi i obaspe bezbrojnim vrućim cjelovima.

Djevojka nije znala što se to s njome zbiva. Bez straha, bez volje, prepusti se Janku, tek jasno i silno osjeti da joj je taj muž neizrecivo drag i osjeti kod ove misli prelesnu sumornost - nekakvu slatku milu nemoć. A Janko jednako je cjeliva, šapuće krasne, divne riječi, ljepše od svake pjesme, i nekakve riječi, sve plamene od žara. U mladom joj tijelu plane raskošna vrućina, svakom žilicom prostruji nekakva čežnja i želja, savlada je tronuta slabost, u kojoj ne bi ni malim prstom mogla maknuti i samo bi se mogla prepustiti svakoj njegovoj volji - posve - posve predati se njemu.

- Ah, daj mi vrati cjelov! - zamirućim od želje glasom umoli Janko i prestane je ljubiti.

Sada dođe djevojka k sebi. Prenula se iz dosadašnje omame.

- Što radimo mi tu, za Boga dragoga! - i snažno se istrigne iz Jankova naručja pa poskoči od njega nekoliko stopa dalje. Silan stid svlada joj dušu, sve njeno djevičanstvo uzbuni se protiv doživljenoga časa i gorka tuga slegne joj se na srce. Samo što joj suze ne navru na oči.

- Oprosti mi, djevojko draga! - Ali ja te ljubim, ja te ljubim više - i od silne uzrujanosti ne mogaše dalje.

A Dorica bude od glasa i strasna zvuka tih riječi opet kao prije svladana, tek joj sada još u duši zasjalo nešto slično ponosu i blaženstvu.

- Janko, Janko! - mogaše tek tiho promucati i onda. se bez daljnjih riječi k njemu skloni i padne mu na grudi. Njoj bude ujedared jasno da joj je taj čovjek miliji od svega na svijetu.

U jedan mah izbilo silnim nedoglednim porivom u njoj čuvstvo ljubeće žene, i ona mu se raskošnim užitkom prepustila i prestala biti djetinjasta djevojčica. I kad ju je Janko jače k sebi privinuo i desnom rukom pridigao lišce i ustima ulovio njena ustanca, ova se ustanca napô otvore, oči se zaklope kao u sanenoj sumornosti i usnice joj se ovjese kao od žeđe na njegovim usnicama i uzmu se srčuci micati, a tada oslobodi obje ruke iz njegova ogrljaja, ovine mu se njima oko vrata i sretna, blažena, radosna pritisne na one njegove »drage dobre« oči žarki plameni cjelov.

- O ljubezniče moj, Janko dragi! - gotovo slavodobitno a opet šaptom izlane blažene riječi.

I večer je jur zastrla bašču, nigdje ne čuje se ni glasak, povjerljive nježne sjene zatomljuju dnevni svijet i posvuda poliježu, tek ondje s brda domnijeva pjesma djevojačka kojom seljačka duša slavi ljubav. Dorica i Janko stoje jednako grudi o grudi u sretnom zagrljaju nasred puta, još na istome mjestu na kome im se srca nadoše. Šapću jedno drugome nedužne neskladne riječi, a najviše tonu u nijemu slatku sreću i usta im se miču tek zato da dugim cjelovima pričaju svoje blaženstvo. Tako je divno, tako prelesno i njemu i njoj oko srca i oko duše! Nikakva dalja želja, nikakvo šibanje strastvene krvi, nikakva briga, nikakav strah ne prekida ljepote časa, niti oskvrnjuje svetosti njegove. Sve, sve je iščezlo u neizmjernosti blaženstva i sreće prvoga časa nadene ljubavi.

Uto preleti tik iznad glave Doričine šišmiš, malo da se nije zapleo u njenu kosu. Djevojka se više od mehaničkog popusta mišica nego od svijesti žestoko trgne i pridigne obje ruke do glave kao da hoće kosu pokriti. Janko se tom kretnjom njenom ponešto prene iz svoga zaborava i osjeti glatku toplu blizinu njenih oblika. Pred očima čisto mu se zamagli, uzrujana drhtavica potrese mu tijelo, gotovo crveno ili crno bude mu u vidu od krvi koja je snažno stala šibati gore do glave.

Strasno i silno privine djevojku k sebi, raskošne burne želje u tili časak silno narastu u njegovoj nutrašnjosti, i on malone izgaraše od požude i pohote. A večer tako je tamna, duboke njene sjene tako su slijepe, tako gluhe, nijema samoća tako vjerno ne prekida slatkog časa i čuje se jedino glasno njegovo uzrujano disanje i lastovni i od sreće nemoćni odisaji njeni.

- Dorice, Dorice, gdje ste? - ozove se upravo u taj čas Evelina.

Dvoje zagrljenih naglo se iz naručja otkine i rasprhne na protivne strane. Janko u prvi čas izlane surovu kletvu, a Dorica je gotovo bez svijesti drhtala kao šiba na vodi. I on i ona osjetiše u prvih mah nešto kao srditost na Evelinu.

Tek umiriv se priznade u sebi Janko da je prava sreća što je Evelina došla. I njega prelete hladni srsi kad je pomislio na sve. Nije čekao dok je Evelina posve blizu došla. Preko najbliže živice skoči iz bašče i kao lud uzme trčati ravno u brda. »Oh, pa to ti je ljudska duša!« Tek me slučaj spasio da nisam počinio izdajstva. Svagdje, svagdje prevlada nas slijepa bezrazložna volja besvjesne prirode, a onda da vjeruješ u sreću ljudsku! Jao, a siroče malo! Da nije Eveline bilo« -? - i on nije smio dalje raspredati misli svoje. Silan strah obuhvati mu srce. Još više ga mučilo to što se je podjednako sjećao gipkoga stasitog tijela Doričina i svejednako pri tom padao u uzrujanost i strast.

- Ne, ja ne smijem, niti neću! - odlučno klikne u noći u svojoj sobi. Smisli da bi sutradan kuda otišao. Sjeti se da imade na dva ili tri sata daljine jedno malo dobarce, Belinu u Loborskoj gori, pa nakani onamo pobjeći.

- Ja hoću tek ljubiti, čisto ljubiti, a ne da padam u iste mreže kao i glupa zvijer!

I zbilja ode sutra u zoru još u Belinu a da nije Evelini ni glasa poslao.

XVI.

Evelina nije znala što bi od čuda kad je našla Doricu samu u bašči. Na pitanje njeno djevojka tek mogaše nešto nerazumljivo promucati. Pomisli dakle: »Bio čovjek prežestok, pa je tu guščicu prestrašio, a ona ga uvrijedila, otjerala!« I stara intrigantka uzme ispitivati. Nevina iskrena Dorica učas joj se povjeri i iskaže sve. Evelina samo što nije od vesele razigranosti počela skakati uokrug, no svlada se a onda tobože čuvstveno privine Doricu u svoj naručaj i kao kakva svećenica ljubavi uzme činiti kao da je blagosлива i silnim pretjeranim riječima začne slaviti ljubav, Janka i nju. Dakako, Dorica ne slušaše stare pretjeranke, ona je posve uronila u svoje misli koje su neprekidno bile kod Janka. I još kod kuće nije se otresla svoje uzrujanosti. Prava sreća po nju što je gospođa Jagodička imala posla s trgovcima koji su došli kupovati žito, pa se još do sada u kasnu večer ne mogoše u cijeni pogoditi. I zato nije starica dospjela da spočitne djevojci što je tako dugo izostala.

Ovdje u dvoru prestalo je u Dorici prevladavati čuvstvo sreće i ljubavne zadovoljnosti. Ona se u jedan čas u sebi silno zasrami što je poljubila muškarca, zastidi se čitavoga događaja, i bude joj teško. Ali to bijaše tek jedan trenutak, a onda je zalije u silnim valovima osjećaj blaženstva i sreće. Ujedared bilo joj kao da se sve one mnoge ljubavne pučke pjesme prometnule u istinitu zbiljnost, i ona je s nekim ponosom tiho ponavljala da je sada i ona tako zaljubljena, kako to pjesma žarko pjeva. Sretna, presretna bila je sada njena duša. I više od želje da bude sama i da je nitko ne smeta u slatkim njezinim mislima negoli od straha pred starom majkom, ode u svoju sobicu i legne prije nego što je gospođa Jagodička dokrajčila svoje pregovore s trgovcima. Još nikada nije to učinila; ali taj put nije joj više bilo teško, niti je sebi radi toga što spočitavala. Naprotiv, ova tajna ljubavi bila joj mila i ona se veselila da je može čuvati, malone se ponosila da može nešto žrtvovati svojoj ljubavi, svomu milomu Janku.

- Bog će mi oprostiti, ta kad ga tako silno ljubim! - pomisli kad se je pred starom majkom pritajila kao da već spava, pošto je starica gore u sobu došla i k njezinoj postelji pristupila.

Čuvši kasnije kako starica hrče, digne se iz postelje i priđe k prozoru. Nadala se da će vidjeti Janka koji joj je povjerio da je gotovo svaku večer stajao kod pčelinjaka.

Ne opaziv ništa, nije se rastužila nego se iznovice podala posve mislima na proživljeni čas u bašči. Kod toga bude joj opet onako lastovno i drago kao tamo i uhvati je posve vrućina kad se je sjetila cjelova Jankovih. A topla tiha noć miljila izvana do nje, s nekakvim se tajanstvenim nejakim šaputanjem šuljala oko nje. Donosila joj čas topli val ujedared zatalasana uzduha, čas svježih hlad rosne trave, nalijetala na nju i dragala je po vrućem čelu, sjedala na goli vrat i spuštala se na grudi,

od zaborava tek napola prikrite rubom košuljice. I Dorica - ah, dobri Bože! - dršće malo nevino srce, usne joj se žedno pomiču, glatkom toplom puti struji raskošan prelestan žar, i ona u taj čas ima tek jednu želju, ona ne čezne ni za čim drugim nego da joj je biti u njegovu naručju i da joj je opet onakav žarki plameni cjelov!

Sutradan nije bilo nikakve zgrade da pođe u Muhakovec. Vas dan pune ruke posla. Još kasno uvečer morala je raditi. A tako je bilo i drugi dan. Dorica samo što nije očajala. Bojala se neće li Janko misliti da ona hotimice ostaje kod kuće i da ne mari za nj. Sirotici malo briznuše od brige suze na oči čim je samo pomislila na to. Treći dan napokon nije podnesla da ostane tako. Ustane rano i udesi da je bez znanja stare majke prije jutarnje kave mogla skočiti u Muhakovec.

Ondje saznade da Janka nije bilo ni jučer ni prekjučer kod Eveline i da je lugar njegov pripovijedao da je gospodin otišao od kuće.

Dorica se silno ražalosti. »Dakle nema ga ni ovdje!« mogaše tek u prvi mah izlanuti. I ne rekav dalje ništa, odvrne se od Eveline i vrati se kući. Bio to žalostan dan za nju. Možda prvi u mladom joj životu. Uzalud je nastojala da se poslom zabavi i rastrese. Posao joj nije išao od ruke, uza to bijaše još uvijek nekako zamišljena, i stara majka morala ju je nekoliko puta opomenuti; štoviše, starica joj i spočitnula da je lijena. Ona pak svejednako osjećala tešku daleku osamljenost koja joj se na tijelo nalijegala nekom sumornošću. Strašno joj bilo u duši, svud je zjala na nju nedogledna praznina.

Kad je tako prošlo nekoliko dana i ona sveudilj uzalud iščekivala čas kad će se s Jankom naći, postale su muke baš nesnosne. Pređašnji njezin bezazleni pokoj, ono veselje nad svakom sitnicom domaćega života, sve ju je to ostavilo.

Grdna čama pritisla joj srce i dušu. Pusto joj bilo svagdje, baš ni u čemu nije nalazila kakve zanimljivosti, bez čara prikazivalo joj se plavo nebo, dosada je bez prestanka mučila i lagano kao puž odmicalo joj vrijeme. A nadasve stale je sumnje mučiti, nije li Janka čime uvrijedila i od sebe odbila? Ah, teško je bilo sirotici malo, a opet nije ni trenutak osjetila kakve gorčine protiv njega, tek ju je mučila neopisiva želja i čežnja za njim.

Svaki čas odvuklo je na brijeg otkle se vidjelo k Muhakovcu i prema Jazveniku. Bila to nekakva luda bezrazložna nada - možda će ga naposljetku ipak spaziti. Jednako svaku je večer čekala na prozoru i buljila u pravcu prema pčelinjaku. Ali ništa, njega nema te nema, a malo srce samo što ne pukne, tako se čeznutljivo širi, tako silno udara i kuca.

U tome neprestanom očekivanju, neprekidnom željkovanju, u mukama rastanka, njena je ljubav još jače plamtjela, no veća i jača dakako nije mogla biti negoli što je bila već u prvi mah. Sva duša izgarala joj od želje za dragim koji joj se jednako pred očima u sjajnu vidu bliještao i komu bi se, eto na baš taj čas, najvoljela oko vrata priviti.

Kad je više dana prošlo a Janka svejednako nema i uzalud bila pošla nekoliko puta u Muhakovec, počela sirotica blijedjeti. Samo što ne morade u postelju od neke boljetice i slabine. Stara gospođa dabome nije ništa opazila, tek jednom zateče je u plaću, i tad bude u jedan mah preneražena, videći dijete blijedo u obrazima i kako su joj oči duboko pale, a podvukle se crne pjege ispod njih. Prestrašena uzme je ispitivati što joj je. Dašto, djevojčica nije se odala, tek se na zabrinuta pitanja starice slabo i usiljeno smiješila i jednako odgovarala: »Nije ništa; nešto me glava boli, pa što zato, sve će to proći!« Da se povjeri staroj majci, ah za sav svijet ne bi ona toga mogla. Znala je predobro da bi onda zauvijek izgubila Janka. A da i nije toga, kako bi ona mogla o takvim stvarima staroj mami govoriti, ta ne bi znala kud bi se djela od stida. Zato da ne probudi u starice nikakve sumnje, uzme dragovoljno i bez oklijevanja nekakve kapljice i čaj od kamilica. No - naravno - tim ne bude ništa bolje. Starica, videći to, pomisli da je djevojka zacijelo na kakvo »krivo mjesto« stala, pa se lati tajnih simpatičnih sredstava. A kada ni to ne pomože, starica kriomice pošalje špana k župniku sa srebrnom forintom, neka za zdravlje gospodične otčita misu.

Doricu pak nije minulo to umekšano stanje staričina srca, pa isprosi da smije k Evelini. Premda nerado, ipak joj starica dopusti. »Ne može ionako da radi, pa neka ide!«

Evelina morala je opet kazati Dorici, kao svaki put do sada, da Janka jošte nema natrag. Djevojče nije više moglo vladati sobom, pa padne u grčevito ridanje. Evelina bijaše svoje vrste dobar stvor, a svakako pristupačna osjećaju tuđih bolova. I sada bila je silno uzdrmana i duboko tronuta. Uzme dakle Doricu tješiti, a k jednu odluči da tu valja nešto učiniti.

- Umirite se, drago dijete, sve će biti dobro, ja ću gospodinu Borislaviću pisati da se vrati.

- A hoće li htjeti? - prekine je Dorica kojoj se na rastuženu licu pojavio tračak radosti i nade.

Evelina je uzme uvjeravati da ne može biti sumnje o njegovu povratku, jer će ona takav list napisati koji će ga do suza ganuti.

Dorica se zbilja ponešto primiri. Dok je bila uz Evelinu, gotovo je posve vjerovala. Kod kuće, dakako, opet je zapala u sumnje. Čas se nadala, čas je strepila od bojazni, da ni pismo neće koristiti. Nije on samo onako otišao, mora da je nešto važno bilo što ga je sklonilo na put. No opet!

I ona uzme svaki čas šaptati Očenaš, da joj Bog usliši i ispuni želju. No i to je posve ne umiri. Dosjeti se da bi molitva koristila prije ako pođe u crkvu. Držeći da je možebiti ne bi gospodin Bog uslišao ako bi potajno onamo pošla, zamoli staru majku da joj dozvoli poći u crkvu. Starica baš se nešto mela po smočnici.

- Pa što ćeš u crkvi? Ta nema danas ondje službe, pak - poslije podne - tko božji ide poslije podne u crkvu. Što ti na um pada? - odvratila joj gospođa Jagodička koja je bila doduše pobožna i bogobojna, ali nije trpjela ni u čemu pretjeravanja, pa ni u pobožnosti. Osim toga nije popovâ pod živu glavu trpjela.

Dorica joj odvratila da osjeća silnu potrebu da se opet jednom pomoli baš u crkvi.

- Bogu se moliti, zar baš u crkvi moraš se Bogu moliti? Pa tko je vidio da se po danu Bog moli! Sve ima svoje vrijeme. Gospodin Bog hoće da po danu radimo, to je molitva za dan, ne treba Bog našega žvakanja u poslano doba. Za to je večer.

- Ali ja ne znam. Meni se nekako čini kao da bih baš u crkvi morala, a i da, nisam odavna gore bila.

I Dorica nije prestala staru gospođu dalje moljakati. Pače se usudi da objema rukama zagrlila staricu i da je tako predobije. Najposlije popusti gospođa Jagodička. Bila ona još uvijek zabrinuta i bojala se da joj odbije. »Moglo bi joj škoditi!«

Tek pred večer dospjela Dorica da se otputi k crkvi. Udarila stazicom koja je ravno vodila preko livada do suprotivna brijega na kojem je župna crkva svete Jelene. Stara je to i od davnih, davnih vremena preostala zgrada. Tek je napola - jedino u dijelu svetišta - sazidana od kamena, ostalo je sve sabijeno od dasaka i crnih piljenica. Drveni toranj tek se je nešto uzdigao nad nespretnim ogromnim krovom.

Dorica hrlila je žurnim korakom naprijed. Pozirući gore k brdu pozdravljala je pogledom, punim ljubavi i ufanja, bijednu zanemarenu crkvicu. Bilo joj kao da gleda stara dobra prijatelja koji će zacijelo znati joj pomoći. Ta sigurnost okrijepi joj dušu i razvedri čelo. Ostave je nužnost i zabrinutost i djevojka je gotovo radosna, nježnim, napola veselim riječima slavila »dobru svetu Jelenu«. Sad se je sjećala dojmova iz djetinjstva kad je prvi put pošla gore k crkvi, ne sa starom mamom nego s mladom jednom seljačkom djevojkom koja je u dvoru služila. Još se sada posve točno i jasno sjeća lijepoga okrugloga lica seljakinje s crvenom svilenom pečom na glavi, kako je u jednoj ruci nosila nove čizme što ih je istom pred crkvenim vratima obula, a drugom rukom vodila nju i svaki je čas zabrinuto pitala nije li umorna. A ona je veselo i junački koračala naprijed, i premda su je noge malko ostavljale, ipak nije htjela da to prizna ili da se daje nositi kao kakvo »malo« dijete. Sjeti se jošte kako ju je tada ista djevojka u crkvi tiho i ozbiljno smjestila na naslonište klecala i opomenula neka se nipošto ne makne, a ručice da jednako drži sklopljene. Uza to se je radovala i čudila, dolazio joj smijeh i plač.

Dorici bilo je nekako nužno kad se je stala sjećati tih davnih doživljaja. Njoj se je činilo kao da je onda bilo puno bolje. Najviše i najjače bio joj je u taj čas pred očima jedan prizor za koji se nije više sjećala da li je bio prije ili poslije službe božje. Išle one - ta djevojka i ona - nekim samotnim putem. Ujedared stvori se pred njima domaći kočijaš. Taj ulovi djevojku te je poljubi, a ona usklikne: »Što radiš? Što će reći ako nas tko vidi?«

Dorica pomisli sada: »Što bi tek rekao svijet da znade za moju ljubav!« - Ali je već sada bila posve načistu da ne bi mogla Janka ostaviti, rekao svijet što mu drago. Uto dođe pred ogradu crkve. Bilo joj je proći kroz groblje. Slomljeni i izvaljeni križevi, upali, s ostalim tlom malone izravnani grobovi, daleka tišina i onaj posebni zadah koji se u svježim i zračnim visinama talasao i u sebi nosio nešto vlažno i opet suho, sve se to Dorice neugodno doimalo te malo da ne zaplače. Pobrza i hitro unide u crkvu. Dakako i ovdje joj bilo strašljivo. Vanjsko je svjetlo tek donekle prosijecalo guste i tamne sjene tiha prostora u kojem su koraci glasnim šumom odjekivali. Tek gore kod prozora i po drvenim gredama svoda lelijalo i plazilo nešto slaba svjetla od zarudjela zapada. Bezbrojna, olovom učvršćena stakalca crkvenih prozora ljeskala se slijepo u bojama duge. Gore na koru kod orgulja žalobno zujala zalutala pčela ili osa; na tavanu od časa do časa nešto zaštropotalo, a dolje kod ispovjedaonice i za oltarom se razabiralo kako miš neumorno i neprekidno glode. Miris tamjana samo je još nešto disao uzduhom a vječna luč u crvenom staklu nejako i slabo tinjala kao da će sad na izdahnuti.

Dorica se odmah baci na koljena pred velikim oltarom. Na usta navre joj vruća molitva. Usrdno se molila Bogu i u molitvi se odmah umiri. U naivnosti svojoj ne usudi se istaknuti što da prosi u Boga, tek bi kod svake molitve šapnula: »Za ono!« Činjaše joj se nekako da ne bi pravo uradila ako bi naročito spomenula da moli za Jankov povratak. Dugo je molila i sve to vrijeme ostala na koljenima, upirući jednako oči u sliku svete Jelene. Međutim se već tako smrklo da se slika nije više raspoznavala. Djevojka se opet plašila kao prije. Izmoliv još jedan Očenaš, prekrsti se i ustane šapnuv: »Daj, dobri Bože, da se ono ispuni!«

U sredini crkve stane i okrene se opet k oltaru. Nešto joj palo na um. »Da, da, on se zacijelo nikada ne moli Bogu. Zašto da ga pustim u grijehu. Idem mjesto njega barem molitvu izmoliti!«

I mada ju mučio strah od grdne one tmine u pustoj osamljenoj crkvi, ipak se vrati i klekne na predašnje mjesto... Uzme u ime Janka usrdno Očenaš moliti i opet prositi u Boga oprostjenje što Janko toga ne čini. I tek sada bješe sasvim umirena.

Izišavši napolje žurnim korakom, požuri se preko groblja i tek izvan ograde osjeti se sigurnom. Već se jako smračilo. Iz doline dugim je valom donijevala u visinu posljednja pjesma pastira, ispremiješana s glasovima stada. Tamo negdje iza brda zaorio je objiesni kao kriomice večeri oteti kukurijek pijevca, iz staroga drvenoga tornja zamnjelo večernje zvono; blagi mu andeoski zvuci nježnim titrajem plovili u mirnom sivom zraku, ronili duboko u usnule dolove i gubili se daleko u kutovima planine i u klancima bregova, da se najzad rasplinu ondje negdje u rumenim visinama neba. Iz seoskih kućeraka, rasijanih po brdima i ravnicama, sinule kroz uska okna crvene treptave luči. S jedne livade zvečao drski jasni zvuk klopota od nabijanja kose s beskrajnom turobnom pjesmom seljaka koji se je na košnju spremao. Na istoku za gustom crnom masom šume prodirala kroz rjeđe granje žarka rumen, gotovo kao grdni kakav požar, da te nešto za srce ujelo. A tada začas eto ti silnoga plamenog kotača puna mjeseca koji je nalik na veselo dobro lice kovača Vanče kad se onako podulje zabavi kod kojega kuma.

Sva ta blaga spokojna večer uvuče se Dorici u srce i ona bude vesela i bezbrižna. Koji put samo što ne potrči od radosti nizbrdo, onako da se naglo urine u taj svjež mirisni zrak, da joj sve licem reže, ah, onako kako je to znala negda u djetinjstvu činiti. Najposlije razgali joj se duša i ona stane pjevati. Diljem cijeloga puta pjevala je sve po redu drage joj pjesme. I divni mladi glas, jasan kao staklo, mekan kao netom pokošena otava, lijep i nježan kao titrajući zvuk frule, orio se dalekom tihom večeri i veselom jekom prodirao u sanljive brdeljke i tamne dolove. A za svakom pjesmom tiska joj se na usta iz cijele duše, iz svakoga kuta srca, jedna jedina riječ: »Janko!«

XVII.

Janko je međutim sve ono vrijeme boravio u Belini. To imanje - sa starinskom drvenom kurijom, na dlaku sličnom onoj u Jagodovcu - ležalo je među samim visokim brdinama, daleko od ceste i ravnice. Nablizu nigdje nikoga, do najbližega mjesta bilo preko sat hoda. Kraj je upravo prekrasan. Odsvakuda na sve strane divni vidici. Ona nježna ljepota, rekao bi djevičanska blagost zagorske okolice, njezina neprekidna raznolikost, puna svakojakih čara ljudskom oku, sterala se na sve strane pred čovjekom. I visoka gora, i dragi sitni brijeg, i šiljasti vrhunac, i okrugli vršak, i duge šume i uske dubrave, i svijetle ravnice, i zasjenjeni dol, i obrađena polja, i bujne livade, i sitna seljačka kućišta, i bijeli gospodski dvori, i stari božji hramovi, i tmurni podori propalih gradova, i samotni okljaštreni hrastovi, i dugi redovi srebrolistih drhtavih vrba - sve, sve se to slagalo u neopisivo dražesnu sliku kakvu može jedino sam život stvoriti.

Za dvorom odmah počinje drevna tamna dubrava i stere se čak do planine. Tik dvorišta zaredali vinogradi i voćnjaci. Brdo na kojem stoji dvor pada na jednoj strani u strmi dol koji se sve dalje širi u neuski jarak, po kojem su se prostrle kao gusti sagovi cvatuće tamnozeleno livade pokraj kojih je u sjenama starih vrba i jasena brzao glasan potok.

Kad je Janko prispio ovamo i uljezao u stari zgureni dom, bilo mu taj čas prijatno i milo. Mračne sobice i staroliki izgled njihov, zagluhi njihov pokoj, sve je to svjedočilo davnu zapuštenost i sigurnu zabit. A on je upravo želio ovako. Posljednji put bijaše ovdje još kao dijete. Roditelji mu nisu gotovo nikada ovamo zalazili. Tko da i dolazi iz gospodskoga elegantnoga Jazvenika u ovu sirotinju - u ovu samoću? Pa ni brat mu nije ni zavirio u Belinu. Zato je ovdje moglo sve onako netaknuto ostati, kako je bilo još prije šezdeset godina kad je to imanje pripadalo jednoj sestri Jankova djeda od kojega ga je naslijedio Jankov otac. Na stijenama visile su još iste slike kao onda. Većina ih predstavljala grčke hramove u niskim luzima pred kojima se polunage djevice u kolo hvatale. Zatim je bila nekakva požutjela litografija Charlotte Corday, nekoliko Napoleonovih profila izrezanih iz crna papira, i slika ruskog cara Aleksandra u zelenoj, zlatom obrubljenoj uniformi i s takvim obrazima da su više naličili uštipcima negoli ljudskom licu. Uz Aleksandra visila sličica barunice Krüdener, pod kojom je nepoznata ruka u strašnoj francuštini olovkom napisala: *Le plus sublime être de l'humanité. Le mystère du Siècle!* Pokraj te akvarelne slike visila velika uljena slika, prikazujući polunagu prekrasnu žensku u razbludnu kostimu iz doba direktorija. I pod onom slikom na prilijepljenom papiriću na okviru napisala je ista ruka u svojoj silnoj nedužnosti najprije ime markezice Pompadurke, onda ga iskrižala i ozdo napisala ime kraljice Hortenze. Nije ipak bio ni njezin lik. Svetih slika bilo je samo u zadnjoj sobici nad jednim uskim kratkim krevetom. Bila tu sličica poroda Isusova, na kojoj su i Marija i Josip, pače i pastiri i anđeli, bili naslikani s napudranim frizurama.

Ostalo je pokušstvo također bez iznimke bilo iz davnih vremena. Stari prah, gotovo prst debeo, pokrio sve i skrutio se skoro kao kamen. Urezane figure po pločama rokoko-stolića već se slabo opažale.

U prvi čas svlada Janka nekakva zlovolja, žalobljiva dosada. Ti otrcani tmurni ostaci davno minulo vremena izazivali su u njemu odurnost spram ljudske sudbe koja tragove slavljениh nekad ideja i osjećaja prenosi u drugo doba samo kao od želje da im se djeca smiju i rugaju, pače i s prezirom ih tuku.

No čim je s pomoću staroga špana u prednjoj priprosto sobici ponešto priredio za stanovanje, ostavila ga zlovolja. Bude mu naprotiv nekako milo i drago. Mislio je da će baš ovako i u Jagodovcu izgledati, a ova misao bude mu ugodna. On se je sada osjećao nekako bliži Dorici.

Već prvi dan zašao je daleko u brdo. Nije ga vukla želja da se nasladi pogledom prirode i okolice. Njemu bijaše od potrebe plandovati bez cilja, da lakše misli na ljubljenu djevojku. I zbilja on je

svejednako u duhu boravio uz nju. Sjećao se po sto puta svakoga joj trena očiju, svake njezine riječi, i uvijek mu je pred očima lebdjela kao u kakvu snoviđenju njezina mila prikaza. Uza to je osjećao tek spokojnost duše i bio prost od svake požudne želje. Pa i čeznuće za njezinom blizinom tek je hlepilo da mu se duša i duh naužiju njezine čiste naivne nutarnjosti. On se je tomu radovao. U tome je njegov uvijek ispitujući duh nalazio da je svladana pohota krvi. Malone se ponosio što je bio tako jak i uklonio se u pravi čas pogibli zavedenja kojim instinkt podjarmljuje umnu stranu ljudskoga bića. Samo što nije sastavio filozofsku formulu kojom će svijet zadiviti i čovječanstvu dokazati kako je moguće u isti čas podati se slatkim čuvstvima duše, a oteti se željama koje rada slijepa besvjesna priroda jedino u svoje svrhe u čovjeku!

Mislio je da neće trebati boraviti predugo u Belini. »Svladat ću ja i posljednji trzaj strasti, pa ću onda stupiti pred nju - i naša ljubav bit će samo ljubav, bit će vječno proljeće, neće se iz nje izleći jad, dosada, neprilike, nesreće, u kojima najposlije prestaje ljubav! Da, da. Što mi je bila u prvi čas dok se tek divih njezinu tijelu? Ništa - ništa prama ovome užitku što ga osjećam otkad me je svladala svojom dobrom djevičanskom prikazom!«

»Ali može li se? «- nastavljao bi dalje. »Ta u toj mogućnosti postat ću tek pravim čovjekom; dok to ne mogu, nisam nego prosto oruđe, prosti instrument nerazborite prirode, nisam ništa drugo nego što je svaki crv. Tek kada to uzmognem, zaslužiti ću da je materija i sila, iz koje sam postao, stvorila u meni misao i razbor, a ta misao i taj razbor već su u toliko ljudi nadvladali slijepo komešanje prirode!« I osjećao je u sebi nešto pobjedonosno, slično Prometejevoj želji: nadmudriti bogove, i slično Faustovu naprezanju: prekinuti red raznolikosti vremena i prostora.

U toj uzbuđenosti i zadovoljstvu mogao je začas razumjeti ljepotu vanjske prirode i podati se užitku gledanja. Sad ga je zanosilo i tamnomodro nebo i skladni šapat šume, i divna panorama u daljini, i nježno talasanje zračnih valova na brdu. Čisto je osjetio radost što je taj svijet upravo onakav kakav jest. On je osjećao neku svezu među milom svojom djevojkom i ovom krasnom ljetnom okolicom.

I u tom osjećaju opet se radovao što mu je duša uzmogla čisto uzljubiti i predmet svojih silnih čuvstava netaknut ostaviti. Tu ljubav slavljase sada neprekidno kao jedinu formu ljudskoga blaženstva, a sebe samoga gotovo je klikćući proglasio novim Arhimedom, koji je obreo točku s koje se može ljudski duh podići iz zemaljskih težina i njezine bijede i postići raj što ne obećaje ukočeno »ništa« kao Nirvana nego slatko i sretno neprestano talasanje duše.

Dakako, već drugi dan stala ga moriti neodoljiva želja da se vrati Dorici. Nigdje nije mogao naći pravoga mjesta ni mira. Neopisivo teško, gotovo boljetno, čeznuo je u svakom dahu za prisutnošću drage djevojke, i bilo je časova gdje je već bio na putu da pođe u staju i odredi da se odmah konji upregnu. No svaki se put nadvladao. Umjesto toga pojurio bi onda na najviši brežuljak i odanle gledao pravcem prema Jagodovcu i ništa bolji od kakvog dvadesetogodišnjeg mladića krilio onamo ruke uzdisao i svaki čas ponavljao strasnim izgovorom ime Dorice. Još malo, i on bi bio plakao. Jedan čas pomisli da joj piše pismo. Sam se odmah uplaši te nakane. »To bi bio obični ludi način, ili - još gore - naličio bi posve junacima romana. Pak - zar ona tek to vrijedi, zar je ona sposobna da vodi ljubav u listovima kao koja moderna djevojka!« I Janko ljut i zlovoljan padaše sve dublje u negdašnji svoj pesimizam.

»Dakle ni ta čista ljubav ne donosi čovjeku ništa nego muku. Svagdje samo bol i ništa nego bol! Pa da čovjek još sumnja da taj svijet nije ludo i bez razbora začet? Svega, svega se odreći jedina je mogućnost da se ugneš bijedi!« - govorio sâm sebi, mrko buljeći preda se. I pomišljao je u svojem očaju da ostavi Doricu, da pobjegne kamo daleko. No već pomisao na njezine boli koje bi joj time zadao, odvrati ga da dalje slijedi takvu nakanu. Ali to jače stala ga moriti muka. Počeo se koriti što je uljezao u tihi krug njezina mirnog života. »Da me nije nikada vidjela, da joj nisam išao govoriti o ljubavi, ona bi i dalje uživala u jednoličnosti svoga svijeta, u onim mirnim prilikama svakidašnjosti! Uživala -! - Ha - ha - ha! Uživala bi da se mora poslom mučiti, da je taru brige svakidašnjih potreba, da kakvom prostaku rađa svake godine sina, da se iz lijepa divna stvora pretvori u grdnu masu sala - ah - gle - gle - uistinu velikoj sam je sreći oteo!«

Tako je svaki dan bivalo te je podjednako u svakojake sumnje padao, a čeznuće za djevojkom i želja da se riješi svih tih duševnih boli svakim je mahom silnijom postajala.

Jedno popodne ostade kod kuće. Od žege nije smio napolje. Na čvrsto zaklopljene žaluzije ipak se kod kapaka provrzlo nešto svjetla i stalo u zlatnu sjajnu snopu sjeći polutamu sobe, ovjesiv se na zidu upravo po slici polunage ženske. Punane i raskošno naslikane forme primile u talasanju trakova čisto nekakav zadah života. Janko ležaše na divanu s protivne strane, opet uzdišući za Doricom. Više od slučaja ili djelovanjem mehaničkih razloga svrati oko za svjetlom i spazi obasjanu sliku. Dosada nije je gotovo pravo ni opazio, a u taj tren bude zadivljen s ljepote. Nije ga doduše porazila umjetnička vrijednost nego mu se neizrecivo svidješe one forme posve životu istovetne. Čisto mu se živci razdraže. Sjeti se časa kad je Doricu prvi put vidio gdje se je kupala. I neizmjerne žudnja, silna pohota usplamti mu po svem tijelu, malone izgarao od uzrujanosti i raspaljena strast lamala mu dušu. Stidio se sam sebe i silomice stao misliti na ozbiljne stvari, ali uzalud - raskošne želje i lastovni vidici jednako bujali pred dušom. Ma koliko se samim svojim pesimizmom branio od toga, njegovo se je tijelo opet treslo u vatrenoj uzbuđenosti, mučila ga kao neka žeda i mišice ga boljale.

Morade pobjeći na zrak da dođe k sebi i da se barem ponešto smiri. Dugo je lutao svuda naokolo, prolazeći svakuda bez prave svijesti, bez zorna motrenja i uvijek samo u bolovima silna trzanja duše i tijela.

Kad se je podvečer kući vratio, bio je toliko umiren da je sam sebi utvarao ponovnu pobjedu nad instinktom. Dakako, tek prividno mogaše to biti tako, pa je u drugu ruku slavio svoju ljubav koju je sam nazivao intelektualnom, i uza to slavio dražesti djevičanske duše i nedirnute ljepote u Dorice. Tim pak raznijeti gotovo jednaki žar čeznuća da je ima kod sebe, da si razblažuje srce pod čarom one daleke dobrote i svetosti koje je nalazio u čitavom njenom biću.

Muke budu napokon iste kao i prije, pa je naposljetku i sam počeo sumnjati nije li jedno i drugo isto, nije li taj zanos za samim njezinim bićem istoga izvora sa žarkom požudom za posjedom toga bića, nije li oboje tek blještavilo nagona?

I on se uzme ponovno tužiti na apsurdnost svega na svijetu. Tu mu pade na um ženidba. Kad je to onomadne Evelina pred njim spomenula, sva mu se duša usprotivila takvome raspletu. Sada ga je pak čitavoga nekakva slatka omama oblila. U duhu zabrodile slike umiljatih dražesnih prizora iz obiteljske sveze. »Zašto da se mučim dalje? I jest ludo, ta čitavoj toj mojoj današnjoj bijedi kriv sam jedino ja! Zašto sam pobjegao ovamo? Ne stoji li samo do moje volje da budem opet u njezinoj blizini? Pak, ako neću i ne mogu da se ogriješim o svetost njezina djevičanstva, e - a ma - ta eto uzet ću je za ženu! Oh - jao - eto me gotova filistra! Zar nisam u ženidbi opet ništa drugo nego prosto sredstvo besvjesne prirode, samo još pogoršano time da u njoj ne vršim samo bezrazložnu volju naravi nego i lude oblike barbarskoga ljudskoga društva i slijedim ciljeve države i njenih građana? Zar se upravo ženidbom ne bacam u ovu kaljužu u kojoj se mora ugušiti tako fino i uzvišeno čuvstvo kao što je ljubav? Ne, ne, ja neću, ja ne mogu!«

I on, odgojen u mladosti za celibat, a kasnije sav ugrezao u pesimizam Schopenhauerove filozofije, radikalni sociolog, a uvijek sanjar, koji je unatoč pesimizmu svomu uzdizao Eros u tolike visine i u njem tako uzvišenom tražio blaženstvo duše, nije mogao nego da se straši pred tako filistarskim raspletom kao što je ženidba, koje se kao bivši seminarist plašio i stidio možda još više od najokorjelijega protivnika braka, pa se nadušak sjetio svih razloga što ih njegovi najmiliji i najrodniji filozofi spominju.

»Izgubljeno - izgubljeno!« - kliktao je silno uzdrman od boli i proklinjao čas kad je zamislio da u ljubavi traži blaženstva i naslade. »Mudrac se ugiblje tek bolovima, a ne traži slasti i lasti!« - ponavljao je nekoliko puta Aristotelovu izreku. Čitave noći nije mogao od duševne uzbuđenosti da usne. Neizrecivo silno nezadovoljstvo uvuklo mu se u sve tančine duše, a uza to ga strašno mučila žalost što se mora Dorice odreći.

Prama jutru tek usne. Mučili ga žarki, raskošni sni. Sanjalo mu se kao da se je slika polunage žene na stijeni pretvorila u Doricu koja side iz okvira k njemu i ovije mu se mekim svojim rukama oko vrata. San, taj najveći pjesnik i slikar, božanskom mu je točnošću predočivao svu ljepotu djevojke, otkrivao sve mile strane njene dobre duše, pogađao svu njenu silnu ljubav za njega, u kojoj je sve ostalo za nju prestalo, a samo on sjajan i moćan stajao.

Kad se je probudio, još mu se duša talasala i nježila u sladanim mekim čuvstvima, ali je i tijelo drhtalo i rastezalo se od silne požude.

To ga dovede do odluke da još danas otputuje kamo daleko. I čim je stupio u sobu momak da ga odjene, naloži mu neka nađe čovjeka koji će u Jazvenik odnijeti pismo, a kočijaš da se još prije podne spremi na put.

Kad je sjeo za stol da piše svomu upravitelju neka pošalje za njim u Beč novaca i još nekoje stvari, uđe u sobu Evelinin glasnik.

- Dobar dan želim vašemu gospodstvu! Donesao sam pismo iz Muhakovca.

- Iz Muhakovca! - klikne zadivljeno Janko i malone istragne pismo momku iz ruke. Slutio je da se tiče Dorice i silno se uzradovao.

Evelina pisala svojim prenavljanim, pretjeranim načinom. Prispodobila ga najprije starogermanskomu mitičkom junaku Lohengrinu, onda još nekojim sličnim nesretnicima koji ostaviše sreću svoju što ih je u naručju drage čekala, te je nastavila: »Šalu na stranu, ali sirotica Dolores (ona se nije mogla odlučiti da rabi tako obično ime kao što je Dorica, pa je radije uzela ovo španjolsko - makar drugo) trpi strašne muke. Bokče malo još će dušicu izgubiti od silnoga neprestanoga uzdisanja za Vama. Dodite, dodite odmah ako Vam je život njezin mio. Ne dodete li, to ste njezin ubojica, i bolje bi bilo da ste joj još prije rinuli u srce smrtni toledski bodež.« Dalji opis nije bio nimalo blaži.

Janka to silno trone. Blaga čuvstvena njegova narav sva se potresla kod pomisli da Dorica toliko trpi. I ne upuštajući se u predašnje svoje refleksije odluči da bezodvlačno ide u Jazvenik. Kočijaš nije mu mogao dosta žurno zapregnuti konje. Samo što nije pohitio da mu sam pomogne.

Tek u kolima slegne se ponešto grozničava uzrujanost i ustupi mjesto radosti da će naskoro vidjeti ljubljene i mili. stvor. Čisto se radovao da će svojim dolaskom moći umiriti boli Doričine. U najdubljoj dakako strani njegova bića nije se tek malko širila sve veća zadovoljnost da će je sada opet moći privinuti na grudi, cjelivati je i naslađivati se dodirom onih divnih mladih forma, pa je duboko u njegovoj nutarnjosti šumilo nešto snažno, neobuzdano, što je malone naličilo raskošnim porivima sna. On je dakako u svome idealnome entuzijazmu posve drugačije mislio. »Oj, drago dijete, koliko trpi, a sve radi mene! Pa kako bih smio onda da je ostavim u takvoj bijedi? Mogla bi misliti da je ne ljubim. A ja eto čisto zamirem od čeznuća - od ljubavi! A nije me strah, ja ću biti jak. Nisam naposljetku kakav dječarac! Zašto se samoga sebe bojati? Oh - barem dotle dok je moguće. Kad spoznam da me strast prevladava, e, ja ću -! Ali ona. No, tek je pogibao za prvo vrijeme, duh napokon mora tvar nadvladati, pa tako može naša sreća trajati dok je i nas!«

U svojoj uzbuđenosti nije ni jedan čas posumnjao o mogućnosti toga, niti se je pitao da li sve to njegovo shvaćanje zbilja stoji prema naravi ljubavi. Silna želja da se od Dorice ne otkine, zavedila ga na sve te opsjene. A kočija jednako žurno leti naprijed, no još previše lagano za njegove želje.

XVIII.

Janko dao zakrenuti ravno u Muhakovec. Došao onamo već prema izmaku dana. Evelinu nađe kod klavira kad je upravo svršila napjev: *Mira la bianca luna*.

Kad je Janko ušao, skoči Evelina sa stolice i izlance pridušeni »ah« koji je imao biti veoma čuvstven i izreći svu tobožnju njezinu zahvalnost. Raskriljenim rukama pozdravi ga i pokroči nekoliko koraka k njemu.

- O - hvala vam! Znala sam ja da ćete mi molbu ispuniti. Sirotica naša mala, ah, tko da izrekne koliko je trpjela!

- A je li ovdje? - nestrpljivo upita Janko.

- Ta kamo mislite? Kako da bude ovdje?

- Da, da, pravo imate. No kada ću je vidjeti?

- Ja ću nastojati još sutra. Izmislit ću ma što da je staromu zmaju, njezinoj babi, otmem za čitav sutrašnji dan. Pa onda da ste skupa. Ah, sretni ste, i vi i ona. I meni bi bio Čimboraso mojih želja da imam uza se srce koje za me udara, dušu koja me razumije.

Janko je nije dalje slušao nego se naprečac oprostio i odveze prema Jazveniku. No na pô puta zapovjedi kočijašu neka stane. Izide iz kočije, pošalje kočijaša kući, a sam zakrene u brda. Za kratak čas bio je na običnom mjestu u jagodovačkom voćnjaku. Nadao se da će je vidjeti kao prije. Ali baš taj put nije se Dorica pokazala i prozor sobice njezine ostao je taman. No makar da je bolno trpio što je ne može da vidi, opet mu je bilo nekako utješljivo što se barem nalazi u blizini njezinoj. I već davno iščezle sjene sa zemlje i zvjezdice se sve više utapljale u svitanju blijedoga jutra, kad je Janko tek pomislio da pođe kući.

Drugi dan već zarana pođe k Evelini te je umoli da pošalje po Doricu. Evelina međutim već otpravila ceduljicu u Jagodovac.

- O, mislim ja na sve više nego vi! - stala se hvaliti.

Sreća za Janka što je Dorica taj dan imala posla na jednoj livadi koja je bila upravo pod Muhakovcem. Tako se je mogla odlučiti da pođe k Evelini, jer stara majka teško bi je bila pustila, ponajprije zato što su bile zbog spremanja otave pune ruke posla, a najviše stoga što je starica počela sumnjati da žalosti Doričinoj od ovo nekoliko posljednjih dana zacijelo nije nitko drugi kriv »nego ona luda muhakovečka frajla. I jest, istina, Bog bi znao kakvih li ludorija nije ona bena djetetu nabajala!«

Okako, dakle, što je išla na livadu, mogla je poslije podne odanle skočiti u Muhakovec a da nije nitko o tom ni sanjao.

Evelinu nađe gdje piše u svoj dnevnik nekakve njemačke pjesme. Stara usidjelica nije se dala buniti već pošalje djevojku nakon kratka pozdrava, niti ne ustavši sa stolice, u bašču.

- A zar nemate glasa od njega? - zapita neodlučno Dorica.

- Ajte, ajte u bašču, čeka vas ondje nešto radosno!

- Zar možda -?

- Ta ne pitajte, vidjet ćete!

Dorica poleti sada iz sobe, preskoči u dva-tri maha stube i potrči u vrt.

Ondje bijaše Janko koji se ovamo ugnuo pred Evelininim čavrljanjem o ljubavi. Odmah poslije ručka pošao je u bašču.

Kad ga je Dorica opazila, nije mogla više trčati kao da su joj koljena stala klecati. U prvi tren bila bi najvoljela od radosti kliknuti, no previše razmahani osjećaji zatomiše joj svaki glas u grudima i grlu. Zatim počne odmah sumnjati, ne ljuti li se Janko na nju kad je onako ujedared otišao. Krasne joj modre oči čisto se bojažljivo, a opet od silna čuvstva razdragane i orošene vlagom upru dugim pogledom u nj.

On stajaše uz nasad rezeda i poziraše na sitne cvijetke iznad kojih su letjeli i ukруг se lovili leptiri. Ljubav ih dvoje po dvoje vezala.

Gledajući njihovu veselu, čas obijesnu, čas dražesnu igru, u kojoj vrše tek neodoljivu zapovijed prirode koja im nalaže nastavljati svoj rod, on je osjetio ogavnost s te ludosti i neopravdanosti bivstvovanja i šaptao s gorkim izražajem u licu: »A ta ista priroda koja eto ovdje zavodi, mučit će i one ljubovnike i njihov plod gladom, vjetrom, šišmišima i lastavicama, a najposlije priredit će im kukavni prestanak u mrazu jesenskoga dana! Čemu, čemu sve te tolike muke?«

I on padne opet u istu zbunjenost i neopredijeljenost osjećaja, kao ono prekjučer u Belini. Pomišljaše i na svoju ljubav. I premda je bila čista kao rosa što iz neba pada, mada je s ljutinom i mržnjom tjerao od nje svaki poriv požude, opet je osjećao u taj čas da i takva ljubav nije nego instrumenat one iste sile koja evo dva leptira goni u neprekidni, nikad nesustali nemir.

»Oh, što je taj naš duh! Kako sitan, kako nemoćan prema toj svemožnoj, makar nerazložnoj prirodi!«

I toliko nezadovoljstvo, gotovo oćajanje zahvati ga čitava, da je žalio što je ovamo došao.

U taj čas zamijeti šuštaj Doričine suknje. Oглеda se i videći je tako krasnu i tako tronutu, zaboravi sve. Nestade njegovih crnih sumnja pred milim sijevkom njene nježne prikaze, kako nestaje inja već u prvom zaljevu sunčanoga traka.

- Dorice! - klikne veseo i začaran, i u isti tren bijaše jedno drugome na grudima.

- Jeste li se vi, jesi li se ti možda ljutio na me? - blaženim šaptom upita ga ona i mekanim dlanom čas mu gladila lice, čas joj se prstići u bradi njegovoj gubili. On je obujmi objema rukama oko pasa.

- Ta zašto, kako to pitaš? - odvrati on tek mimogred, ne pazeći na dalja joj pitanja, jer je toliko bio opet začaran divnom joj ljepotom i tako sav utonuo u užitak što ga je nalazio gledajući je kako se to lastovnim načinom k njemu privinula, posve povjerljivo, posve bezazleno.

- Ah, kad si otišao - uzme opet ona - i nisi kazao ništa, ja sam pomislila da sam te uvrijedila ili ti se omrazla. Što mogu ja! Prosta ladanjska djevojka, a ti toliki umnik. O, kazivala je meni gospođica Evelina kako si silno učen, a ja - no da - pa sam se bojala i bilo mi je strašno teško, oh, morala sam mnogo, mnogo plakati. A sada eto te ovdje, o hvala Bogu! - i tronuta do suza ne mogaše dalje nego, blaženim pogledom podignuvši krupne oči k njemu, nasloni sretna i zadovoljna glavu na njegova prsa. Oko usta jednako joj titrao tihi bezglasni smiješak.

- Oprosti mi, oprosti mi, dušo moja! - dirnuto mogaše on tek kazati.

- Ma nemoj, što da ti imam praštati, neću te ja koriti. Kako bih ja to smjela! Sama sam kriva, no zato sam i trpjela. Ali sad je dobro, sad je dobro!

Silna zahvalnost obuzme njenu nutarnjost i, ne znajući što radi, uhvati Janka za ruku pa mu je stane žarko cjelivati.

- Oj, kako je Bog dobar! Jučer sam mu se pomolila, a danas već te imam. I za tebe sam se molila!

- Dobra dušo!

- No da, ja znam da vi muškarci toga ne činite, a zašto ostavljate Boga? Gle kako je milostiv i dobar! Već danas dao nas je jedno drugomu.

- Ti si dobra, ti si - izlane tek od uzbuđenosti i zanosa Janko.

Dva ili tri koraka dalje stajaše sjenica jorgovana. U njoj bijaše klupa. Dorica ga nedužnom povjerljivošću pozove da stupe u tiho mjestance, i već korakne. I on htjede da se makne, no tada se sjeti da bi mogla njime nesretna strast premahnuti pak ostane na mjestu. Dorica ga šaljivo uzme koriti što je tako lijen i uhvati ga za rukav pa ga nježno potegne za sobom.

- Ne idimo unutra - rekne na to Janko, blijed u licu.

- Zašto nećeš? - i pogleda ga ravno u lice.

- Ostanimo na mjestu! - odvrati tek Janko ponovno. Isti čas dakako bilo mu nekako kao da bi htio da pođe u sjenicu. No Dorica također ne bi bila išla unutra. Ujedared je savlada silan stid i javi se prijekor što je mogla zaželjeti da bude u tako skrivenom mjestancu sama s mladim čovjekom. I

pade joj na um stara mama! Prenerazi se od te pomisli. Ah, ali taj mladi čovjek jest Janko - s njim je htjela da bude nasamu - ta mili, dobri njezin Janko! Pa u taj tren bude joj posve jasno da nema ništa na svijetu što ne bi Janku za volju, njemu za ljubav, učinila. I ne prestraši se pred tom pomisli, ne, njoj bude usuprot nekako slatko u srcu, zanosno u duši, ah, ona je u sebi osjećala da bi za njega drage volje dala i život svoj. Sjajno i veličajno bude u duši njezinoj i u zanosu svome pade mu oko vrata te ga stane vruće i žarko cjelivati.

Uto se na ulazu bašče pokaže Evelina. Spazila je dobro zagrljaj zaljubljenih, no pričinila se kao da ništa ne vidi i prije se glasno nakašlja nego što je bliže pristupila.

Odsada nisu bili više sami. Janku bilo to sasvim po čudi. Ipak se još bojao svoje strasti mada je veliko zadovoljstvo sa samim sobom osjećao što je mogao danas ostati u visinama čistih osjećaja.

XIX.

Uhvatio se već mrak kad se je Dorica vratila kući u Jagodovac. Gospođa Jagodička nije se tek malo ljutila. Ta otava se svečera ne suši, jučer tako kasno iz crkve, danas opet! Kakav je to red za mladu djevojku! Korila starica djevojku prije nego što ju je pitala. To bijaše po Doricu prava sreća. U prvi mah ne bi bila znala kako da se izvini, što da kaže. No dok se je starica u beskonačnim ostrim riječima srdila i nju karala, dotle se djevojčice dosjeti i pomogne si neistinom. Smisli i reče da je iz livade išla u vinograd da vidi nema li kakva kvara. To udobrovolji staricu i u taj čas prestane da se ljuti. Uzme Doricu ispitivati, kako vinograd kaže i da li je već jagoda omašna, i još mnogo toga. A bijedna Dorica, zastidena već od neistinite isprike, sad je gotovo trpjela jednako dalje govoreći neistinu. Pohvala stare mame što je tako marna, baš ju je boljela i muke je stajalo da se ne baci na koljena i sve po istini ne iskaže. No potrajalo je to tek jedan tren. Sjeti se Janka i pomisliv da njemu za volju tako radi, umiri joj se savjest. Ta jedino tako moći će se sastajati s njim. Sad joj bude čisto milo da može tako za njega bar nekakve žrtve prinostiti.

Od sada je Dorica gotovo svaki dan znala naći kakvu izliku da se oku stare mame ugne i za koje vrijeme od kuće ukrade. Onda bi, kako je već bilo dogovoreno, ili skočila ća u Muhakovec, ili na koje drugo zabitno mjestance, u šumu, k potoku, ili ma kamo. Tako je rijetko koji dan prošao a da ne bi bila s Jankom. To bijahu dakako prigode tek od nekoliko časova. Stoga ni od njegove ni od njezine strane nikad udovoljena čuvstva. Jednako daj se tuži što huda kob ne da zgone da bi mogli dugo zajedno biti. Ako su ti kratki časovi bili već toliko dragi i od neopisiva čara, što će tek biti ako im ne bude smetalo to tek na minute odmjereno vrijeme! Janko bi svaki put u blizini nedužnoga bezazlenoga djeteta zaboravio sve svoje sumnje, a kratki ljubavni čas učini da mu je moguće bilo jednako vjerovati da je davno već nadvladao sve strasne požudne nagone. Najposlije nije on tek iz filozofičkoga ili fantastičkog umišljenja težio za idealnom ovom ljubavi; ne, njemu bijaše silna nutarnja potreba tek jedino klanjati se do neizmjernosti nevinoj, netaknutoj svojoj Dorici, i on je osjećao neku mržnju na svaku putenu pomisao te je čutio da bi Dorica za nj prestala biti sve čim ne bi na nju mogao više gledati kao na sveti, čisti stvor.

Baš stoga prestao se plašiti da bi prevladala strast, a tim je samo olakotio da je želja za njezinom blizinom sve više mah otimala.

Najposlije izjavi se pred Doricom. Riječi mu glasile kao tužba. - Ja bih želio da budem dulje s tobom. Što to ovako na čas! A ti znaš kako jednako za tobom čeznem.

- Istina, i meni je teško, no što ćemo! Nije moguće pred starom mamom da dulje izostajem. U Muhakovec ne pušta me više. A ne zna ona ništa. Što bi tek bilo da samo nasluti da ti ovamo dolaziš. Oh, ubila bi me. Prava sreća da imadem uvijek posla na polju, pa tako mogu začas da umaknem.

- A zar nikamo ne ide tvoja stara mama?

- Nikamo! - odvrati Dorica, a glas joj zvučao žalosno i bez nade.

- Pa što i onda? - nastavi ona.

- E, lako onda. Ja bih mogao u Jagodovac.

- Ta, Janko, što ti na um pada!

Taj put nisu više o tom govorili, pa i naskoro se morali rastati.

Slijedeći put počne Dorica o istom.

- Janko, jedno bi išlo da se možemo sastati - uzme djevojka, a sva prikaza joj odisala od daleke požrtvovnosti i od vlastite samozataje. Riječi joj drhtale podatno, oči joj se krijesile, a opet se kao nečim zastirale, a rukama mu se naslonila na rame.

- Dakle kako to?

- Jučer govorio staroj mami naš špan da bi ti valjda htio prodati onu njivu što je kraj Jagodovca.

- Ne znam ništa!

- E, onda nije. Ali da ti kažem. Stara mama odmah poslala špana k tvome kasnaru. A ovaj rekao španu da o tom jedino odlučuje tvoj odvjetnik u Zagrebu. Pa je mama preda mnom rekla da bi ona za volju te njive makar u Zagreb išla, onda bi mogli biti - i od zastidenosti ne mogaše dalje, a zarumenjelo lišće sakrije na njegovim grudima.

- Tako će biti, tako će biti! - pobjedonosno klikne Janko.

Sutradan donese lugar Štefo staroj gospođi pismo vlastelinske uprave jazveničke kojim joj se javljalo da je njiva Latinovka na prodaju, a budući da je gospođa Jagodička najbliža susjeda, to se njoj prvoj nudi uz uvjete koje može saznati kod odvjetnika R-a u Zagrebu koji je ovlašten odmah ugovor sklopiti.

Starica od veselja najprvo pljesne dlanovima kad je Dorica pročitala pismo. No kako je bila sumnjičava, nije je minula svaka dvojba. Uzme ona lugara Štefa postrance strogim pogledom mjeriti. Zna ona da je Štefo Slavonac, a njoj je sve »Vlah« što je dalje od Zagreba, a u »Vlahu« ne stavlja vjere ni toliko što bi stalo pod nokat. I mada joj je Štefo toliko puta govorio da se i on šakom krsti, i mada se silio pred njom da govori »kaj« umjesto »što«, ona mu opet nije nikada pravo vjerovala pa je i sada pomislila nije li Štefo s onim kasnarom - Bog budi s nama Pemcem - izmislio kakvu komediju, samo da iz nje izvara i izmami koju čašu vina. Ona bo je tvrdo vjerovala da takva vina kao u nje nema više ni u koga, a najmanje da ga nađeš u Jazveniku gdje gospođa na sve prije misle negoli na gospodarstvo!

No Štefo umiri brzo staricu. Mada i nije bio »Vlah«, kako je mislila gospođa Jagodička, bio on ipak silan lukavac. Najposlije ta narodna krepost cvate jednako i pod Kunom gorom i pod Velebitom i pod Papukom i pod Fruškom gorom, a ne udavi je ni močvara podravska.

Štefo uzeo, dakle, na daleko i široko pričati. Nabrojio on sve neprilike što je vlastelinstvo trpjelo od te postranične njive, a nije zaboravio pripovijedati kako se jučer gospodin ljutio nešto poradi toga polja i zapovjedio da se odmah proda. On, to jest Štefo, da je na to spomenuo želju stare gospođe.

- To nisi trebal kazati - prekine ga starica. - Mislil bu tvoj Pemec i onaj mudrijaš v Zagrebu da bum im dala kaj budu hteli, pa budu previsoko cenili.

- Ne, ne! Neka oprosti vaša milost, moj je milostivi gospodin kazao neka se pošto-poto proda, pa bilo komu. Neće on više da se ljuti.

Najposlije raspršile se sumnje gospođe Jagodičke. Sad se od radosti starica čisto razigrala. Lugaru Štefu morali dati najboljega vina.

Davna joj želja sada se eto ispunjava. Lakomost maloga posjednika za povećavanjem zemlje posve je njome prevladala, i ona, koja inače ne bi ma nizašto pošla od kuće, sad se bez premissljavanja skloni da pođe sutradan u Zagreb. Kočijaš morade odmah poći priređivati i slagati sjedalo od sijena na kolicima, a Dorica s Janom morala u kuhinju da se hrana za put priredi. Ispeklo se gibanice, pečenja i fina bijela kruha, jer je starica htjela »da na putu što manje novaca potroši i da ne mora

jesti u krčmama gdje bi pošten čovjek mogao kraj silne njihove skupoće samu dušu zajesti pak gdje kršćanskoj duši ne daju nego smrad i otrov«.

Drugi dan poslije podne otputova napokon gospođa Jagodička. Od silne želje da svakako zemlju što prije dobije, posve je mimo svoju navadu zaboravila da se zabrine za Doricu. Tek podrum i ambare dobro je pred odlazak pregledala da li su zaključani, a ključ je sa sobom ponijela.

- Ja budem gledala da se čim predi vratim, no morebit da se zategne. Bog bi znao kak more cela stvar ziti kad imaš s fiškali posla! Ja sem ti za četiri dana ostavila svega, i vina, i brašna, i masti. Drugo imaš i onak vu vrtu. Pazi, molim te, na sve. Ne ostavljaj kuće same, vrata ni lese ne pušćajte da budu zijale. Dojde li u dvor kakav strani potepuh, tad neka ili Tinča ili Štefo uvek oteraju svakoga. A sada zbogom! - I gospođa Jagodička učini nad Doricom znak križa, dade joj ruku na poljubac i uzme se penjati s pomoću donesene stolice na kolica.

Na cesti pod Jagodovcem stajao lugar Štefo. Poslao ga Janko tobože da pripazi na njivu Latinovku. Ujedno mu rekao da bi baš rado znao da li je gospođa Jagodička otišla u Zagreb. Štefo je to upamtio. Štoviše, stao on i nagadati svašta. »Al, Stevane, budi mudar!« sam se sokolio.

Kad je vidio staru gospođu u kolima na visoku sjedalu od sijena, važno smještenu baš u sredini, i na glavi joj opazio ogroman svileni kapišon sa žutim vrpčama, na tijelu crveno-zeleni turski šal, a u šaragljava punu vreću zobi i hvat visoku porciju sijena, e, onda je Štefo brzo pogodio da gospođa Jagodička u takvoj paradi može samo u varoš putovati. I ne idući ni dalje pitati u Jagodovac, ravno se vrati u Jazvenik da javi Janku što je vidio.

Dorica međutim jednako si razbijala glavu kako da doglasi Janku odlazak stare mame. U prvi mah, sve dok se nisu kola iskotrljala iz dvorišta, bila Dorica silno vesela da je »sve ovako lijepo od ruke išlo«, Pa će sada Janku moći po volji učiniti i dulje s njim ostati. No kako je izgubila ispred očiju kola i staromodni kapišon i lepršave vrpce, osjeti nekakvu bojazan i tugu. Čisto kao da ju je stala prekoravati savjest, nekakav nemir počeo je mučiti. Daleku osamljenost osjeti sirotica mala, i taj bi čas najvoljela bila pohitjeti za starom mamom pa joj sve ispovjediti. I bude joj teško, tjeskobno, strašno, srce joj stane drhtati i silno kucati, a najzad brzine djevojčice u plač, ostajući pod trijemom na istom mjestu na kojem je stajala u času odlaska stare mame. I umiri se tek onda kad se dosjetila da bi trebalo Janku doglasiti. Pomisao na nj i na njegovo zadovoljstvo koje će sad imati, rastjera sve njene nujne misli. Sad nije razmišljala o drugom nego kako da se udesi sutra sastanak. Za danas znala je da nije više moguće.

»Ah, kako bi to divno bilo da je već ovdje! Do sutra, a može da bude da se stara mama već sutra vrati. Ali - kako da mu javim? Poslati ne mogu nikoga. Morala bih sama u Muhakovec pa da odanle pošalje Evelina. Da - tako ću!«

Iz ovih razmišljaja prene je stara sluškinja. Došla je da pita što bi se služinčadi priredilo za večeru. Poslije odmah došao špan s težacima i donesli nabrani pasulj da se spremi na tavan.

Ti kućni poslovi zapremali dosta vremena i večer se stala hvatati dok se je sve obavilo. Kad je Dorica opet izišla na dvorište, bili su dolovi i jarci već posve prikriti sjenama. Međutim još nije mogla od kuće otići. Bilo je svašta da se uredi pa je htjela i čekati dok sve pođe na počinak.

Tek za sat razišli se momci. Pred starom sluškinjom spomenu Dorica da ide u bašču, i reče joj neka odmah legne jer će sutra morati rano ustati.

Kada se je sve umirilo i nije bilo više svjetla ni u kuriji ni u stajama, otputi se Dorica stazicom prema Muhakovcu. Večer bila bez mjesečine i jedva se jedvice raspoznavao utrenik. Inače bilo je nebo jasno, zvijezde su neobično jako sjale i traci im živo trepetali. Na južnom i zapadnom nebosklonu tik nad planinama ležali dugoljasti tmasti oblaci i svaki čas iz njih usplamtjela žarka crvena svjetlost koja bi se do pola svoda raširila. Koji put bilo je posve jasno vidjeti plamene crte strijele i munje kako se po oblacima križaju.

- Bit će još bure! - sa strahom reče Dorica, no umiri se videći kako je tiho i mirno oko nje. Tek iz zemlje orila se zvonko glasna pjesma cvrčka i iz trava žagorio čudan pjev hariša. Po dolovima i

livadama poglela gusta mliječna magla, prekidajući svojom bjelinom nedoglednu slijepu tminu. Zrakom šumio tek lak topli zadah, granje i lišće stabilja pod njegovim dodirima tek nešto podrhtavalo i kao u snu šaputalo.

Ta gluha večer nosila pod perima svoga tamnoga vela nešto podatno, očito primamljivo, sva kao da je pršila od prelesti i kao da je uvjerala o svojoj šutljivosti.

Medutim je uzduh bivao svakim trenom nemirniji. U pô puta začeo pravi vjetar duvati, a oblaci s juga i zapada narasli gotovo u trećinu neba.

Dorica se preplaši da će je bura zateći još prije nego stigne u Muhakovec, no opet se ne vrati nego pobrza korake. Žudnja za Jankom bijaše tolika da se je rado izvrgla nepogodi. I mada joj je vjetar od časa do časa tako snažno duhao u lice da joj je nestajalo daha, ipak se nije dala smetati u svojoj radosti da će ovim putem u Muhakovec još danas omogućiti sastanak s Jankom.

Kako će sada tako kasno do Eveline i što će ona, što će njeni kazati, na sve to nije ni pomišljala. Tek kad se je našla pred dvorom svuda zatvorenim, shvati da je bezumno radila. No pomisao da bi joj se mogla izjaloviti nada da vidi Janka, učini je energičnom. »Nije meni da se po tom vremenu vratim, što mi je do toga? Ali ako ne pošaljem danas još k Janku, neće siromah ništa znati pa neće ni doći. A nije baš prekasno. Baš hoću da pokucam na vrata. Evelina zacijelo još ne spava.«

Dorica zalupa najprije slabo na velika srednja vrata što vode u dvorište. Kad se nitko ne javi, stane jače udarati. Nato se otvori prozor u gornjem spratu i Evelina upita tko zaboga dragoga ne da siromašnoj osamljenoj djevici za takve burne večeri mira.

Dorica joj se plaho i stidljivo javi.

- A što vi, dušice mila? Zar, jao, kakva nesreća?

- Nije, hvala Bogu, ali ja sam vas došla nešto moliti. Dajte me pustite unutra.

Evelina sama skoči da otvori vrata. Od čuda što Dorica u takav čas dolazi, zaboravi svijeću već onako u tmini pođe pred djevojku.

- Dakle molim vas što je? Ja sam se silno uplašila. Zar je možda gospođa stara majka bolesna, ili ste se možebiti zavadile?

- Ni jedno ni drugo. Moja stara mama danas je u Zagreb otišla, a ja sam željela, kako da vam kažem, jest, ja bih rada Janka vidjela. - Premda se je Dorica Evelini već povjerila, ipak je sada silno od stida trpjela.

- Pa zar ga niste vidjeli? Ta pred večer još je prošao ovuda i rekao mi da ide šetati prema Jagodovcu. Nije tome sat što sam s njime bila. Izgledao je danas nekako osobito veseo.

- Zar je rekao da ide prema Jagodovcu? - više od veselja klikne negoli upita Dorica.

- Ma jest! Pa se čudim da se niste sreli. No da, on je zakrenuo brijegom, a vi valjda ovuda livadom?

- Jao! Najposlije smo se križali pa ćemo se još minuti - zabrinuto spomene djevojka i uhvati kvaku od vrata. - E, moram odmah natrag!

- Kamo ćete? Za miloga Boga, zar ne čujete kakav je to vjetar stao baš sada duhati? Istina, i meni je bura nekako neizrecivo mila, ali opet, dajte počekajte dok prođe najgore urlikanje. Neće potrajati ni pet časova, pa eto kiše. Pak što vam treba kući? On će zacijelo ovamo kad vidi da vas nigdje nema. Eto vidite, takve stvari treba da se unaprijed uredi. Ja doduše nisam nikada imala s kime sastanaka, ali znam to iz knjiga. Ostanite, ta velim vam, on će za koji čas biti ovdje.

- Kako da on zna da sam ja ovdje! Ne, ja moram pa ma i »klade« iz neba padale - odluči Dorica i kazav Evelini tek »zbogom«, otvori vrata i sune na dvorište.

XX.

Na polju vijao baš gadan vjetar. Dorica ipak zakorači snažno naprijed. Istina, malko se prestraši kad je zasijevnulo tako plamenito da je kao dan zasjalo, a odmah na to zagrmjelo i zututnjilo da je malone zaglušila. No Dorica tek jedan tren ustavi korak, a onda odlučno pođe dalje. »Ma neka i još gore bude, ja moram naći Janka; on bi bio prežalostan da se danas ne vidimo!« A kad je uistinu sve jače uzelo lamati i sijevati pak joj se pričinilo da je samo nekoliko koračaja blizu nje udarila strijela u drvo, malo što ne zaplače i zaklopi oči, instinktivno poskočiv na stranu.

No pomisliv na Janka vrati joj se sva energija. Od sada makar koliko grmjelo nad njom, makar sijevalo da su je oči boljele, opet nije ni časkom stala već se jednako žurila kući. »Zacijelo bit će Janko kod pčelinjaka...« govorila hrabreći se i tek se pobojava ne će li ga kiša stjerati pa bi svaki čas zazvala Boga da ustavi kišu.

A počele jur padati krupne pojedine kapi. Dorica uzme trčati premda je bio mrak kao u rogu. Ona je doduše poznavala svaki kamečak, svaki trn na stazi, ali opet u toj silnoj tmuni nije mogla ni ona a da ne bi nekoliko puta posrnula i sve si noge isprebijala. No unatoč silnoj boli nije je ni za čas ostavila srčanost i vesela uzbuđenost, da će, ako Bog da, još stignuti Janka.

Tako sustala stigne napokon kući. Taj tren silno kao tik nad glavom zagrmi grom i kiša se spusti kao iz kabla. Dorica ipak ne uđe u kuću nego udari pravcem k bašči do pčelinjaka. Tu iza zida pridušen glas zovne njezino ime.

- Janko! - odvrati tek nešto glasno ona i popostane.

- Dorice - ja sam!

- Hvala Bogu! Podoh u Muhakovec, a ti ovdje, oj, kako si dobar.

- Zar nisi mogla pogoditi da ću doći? - i on je prikuči k sebi pod usku strehu pčelinjaka.

- Ova luda kiša! - šapne ona nezadovoljno.

- Kamo da se sklonimo od nje? Meni je za tebe, gle, bokče, ti si posve pokisla.

- Ah, nije za me. No, tko će tako tu u toj buri da stoji. Ali, što ćemo, ah, nemoj da se možda stoga ljutiš!

- Ne bi li mogli k tebi u kuću? Ja ionako odavna već čeznem da vidim sve to gdje ti živiš, tu tvoju dragu sobicu.

- Pa što bi ondje vidio? O moj Janko! Ne misli, nije kod nas kao u tebe, sve je priprosto.

- Ali ti ondje prebivaš! Ti si u tim sobama sav svoj nevini dobri vijek provela, sve je s tobom sraslo, tu si prvi put o našoj ljubavi sanjala. O Dorice, meni bi bilo kao da sam uljezao u kakvu crkvu.

- Nemoj, Janko -! - Pa - dobro - ajdmo.

Janka silno dirne ta privola zadahnuta ljubavlju i samozatajom i, zanesen njome, uzme joj obje ruke cjelivati; ali se začas predomisli.

- Ne, ne idemo! - gotovo osornim i muklim glasom odsiječe i pusti njene ruke.

- Što ti je - zaboga? Taj čas si htio da idemo. Ali da, ah ti si se možda razljutio što te nisam odmah poslušala. Možda nisam pravo učinila, ali pomisli, kako da ja, ja sam djevojka, pak noć je, a ja, da u kuću vodim. - -

- Istina je, istina, ne idemo, ne idemo. Ovako je ljepše i bolje.

- Janko, ti se ljutiš. Oprosti mi, tebi za volju, ah, kako da ne bih mogla sve učiniti!

- Koliko si dobra! Ta ne ljutim se, no predomislio sam se. I zbilja, bilo bi i za te i za me preteško. Pa i ljubav našu - makar samo na izliku - opet bismo povrijedili, učinili nešto o čem ne bismo smjeli ni pred kim govoriti.

- O, nije meni za to! - dahne jedva zamjetljivo Dorica i još jače mu se privine u naručaj.

Uto je stala kiša tako naglo lijevati da ih uzana streha pčelinjaka nije mogla nikako više braniti, a to ih najposlije prisili te odluče da pođu u kuću.

Janko je mislio da se ne treba nikakve provale strasti bojati i u drugu ruku nalazio nekakav čar u tome da gleda pogibli licem u lice.

Krenuše iz bašče k dvoru. Psi se negdje pod sušama posakrili i tek pospano odanle zalajali. Jedini stari kudrov, što se tik pred pragom kurije spretao, jednako nešto gundao. Inače u svoj kući gluhi mir u kojem se razabiralo hrkanje sluškinje koja je spavala u kuhinji.

Dorica je napola otvorila vrata i po prstima koračala tiho unutra, primivši Janka za ruku da ga provede kroz tamni prostor. Srce joj je burno kucalo, nekakva grozničava uzbuđenost i posvemašnja uzrujanost uzbivala je svu. Bijahu to sasvim neobična čuvstva što su joj tresla nutarnjošću i Bog bi znao je li to strah, je li to radost, je li to stid i prikor savjesti, je li što drugo?

Čisto joj odlanulo u duši kad se je napokon našla pred vratima svoje sobice i unišla s Jankom unutra.

Kad je luč zapalila, prvo joj bilo da je, ne znajući zašto, zatvorila vrata k sobici stare majke.

Janko ostade nepomičan sred odaje. I njega i Doricu svlada nekakva plahost i zabuna. No kad je okom prošao malu usku sobicu, uz svu priprostu jednostavnost ipak lijepu i dražesnu poradi čistoće i reda, skoro je podlegao čaru koji je pršio od svake stvarce i iz svakoga kuta i koji je mirisao mirisom nedužne djevojačke duše. Ništa ga nije minulo, ni slika Bogorodice nad posteljom, ni staroliki divančić, ni mali stolić za švelo, ni škrinjica za rublje, ni lončići sa cvijećem na prozoru.

Sveudilj stajaše još na istom mjestu. Istinitim zanosom i silnim nadahnućem uzdizala ga pomisao da sada diše zrak te svete nedužne sobe, da gleda sve te stvari koje okružuju mlade jasne dane i nevine noći njegove andeoske Dorice. Punim dahom uvlačeći u se svu poeziju djevojaštva koju je na tome mjestu svagdje nalazio, on je više nego ikada osjećao ljepotu i snagu čiste djevojačke duše, pa je tek sada silno želio da njegova ljubav tu svetost, taj idealni svijet nikada ne povrijedi.

Gotovo ni jedne riječi nije mogao da kaže i plaho se obazirao da divni čas ostane neprekinut.

Dorica stajala podalje u kutu. Nije sebi znala protumačiti šutnje Jankove, a opet je mučila i uzrujanost i strah i stid. No silomice je gonila od sebe takve misli i karala se da nije zavrijedila ljubavi Jankove ako nije podobna podnijeti svoj čin.

A vani lijevala kiša i bučio vjetar, bjesnjeli gromovi. Negdje kroz školju prodire fini propuh, a od njega plamen svijeće nesigurno dršće, od njega se talasaju i miču sjene po zidovima i tramovima. U hodniku ili za peći neumorno prebire cvrčak svoju čas obijesnu čas nježnu pjesmicu, a iz druge sobe dolazi sanljivi i opet neumorni tik-tak stare ure. Negdje na drugom uglu kurije lupa vjetar ovamo-onamo otvorenom žaluzijom i limeni kokot na krovu cvili i štropoće u ludu neprekidnu vrtuljku. Ovdje pak u tihoj polusvijetloj sobici to više odiše prijatnom dragom zabiti, toplom sigurnosti i čarnom samoćom. Pjesma cvrčka nije tek štogod -!

Dorici se od voljkosti i dragosti čisto makne u srcu i u duši.

- Eto, to ti je! Dakle vidiš, istina, sirotinjski, ali ja sam opet ovdje tako rado! - prekine ona šutnju, još jednako stojeći na istom mjestu.

- Ali to je raj! - odvrti zanosno Janko.

I od neizmjerna nagona svakojakih duševnih afekata pristupi k Dorici. Zanosnim riječima začne pravim pjesničkim žarom izricati svoju hvalu. Uvjeravao je da još nikada nije snage svoje ljubavi osjetio u tolikom poletu i toliko sveto, tako čisto, kao u ovaj čas.

Glas mu je trepetao, a opet melodiozno zvučao. Lice mu sjalo od žara i zanosa i iz svake riječi pršila ljepota i sila istine.

Dorica mu posve podlegne. Nije razumjela smisla govora, tek je osjećala kako je taj nadasve ljubljeni čovjek silno ljubi. Do dna duše potresena nije drugo mogla nego da mu se baci u naručaj i od razmiljenosti, od blažena tronuća, zaliju joj se oči suzama radosnicama, na usnama zalelija divan blažen smiješak, u obrazima slože se dvije jamice, a iz nutarnosti se tek mucajući otkine:

- Janko, moj dragi Janko!

A njegov duh, koji ni sada usred tih strasnih trzaja srca nije mirovao, sav je divskim uzdignućem uživao u ljepoti nevinih ovih izljeva ljubeće duše djevojačke. I tako uzme je ispitivati o njezinu životu u toj sobici. A ona, sjedavši na pokrajni divančić i potegnuv Janka za sobom, stala sva sjajna od uzbuđenosti i sreće pripovijedati svojim bezazlenim dragim načinom povijest svih onih malenkosti i sitnica u sobi. U tom se pripovijedanju samo od sebe dalo da je izišla povijest njene mladosti, dražesna kronika onih divnih bezbrižnih dana prvoga osvitka ljudske duše, a izišla također povijest njene ljubavi, povijest onih tajanstvenih časova kad su se razlili prvi traci nekoga nutarnjega plamena u kojima i same muke nekako radosno odsijevaju. A ta njena tek iz dubina iznikla ljubav već je gotovo svaki kutić ispunila svojim spomenicima. Ona tamo ruža presađena je iz bašče u lončić kad se prvi put upoznaše, onaj poljski cvijetak ondje iskopan je na istom mjestu gdje se prvi put sretoše.

- Usadila sam ga jer sam htjela da taj susret proslavim, pak da i kušam, mislila sam, ako se primi, onda je to za našu ljubav dobar znak. A gle, primio se! - i zapljeska od slavodobitna veselja objema ručicama i poljubi Janka usred lica prije nego što je nastavila svoje pripovijedanje.

A on je sve više tonuo u beskrajno blaženstvo slušajući te mile riječi i, da je još sada duh njegov bio pristupačan refleksijama, bio bi zacijelo kliknuo da je otkrio formu ljudskoga blaženstva; ovako je tek prigušeno i više bez svijesti mucao: - Ja sam sretan, ja sam sretan!

Djevojče pak u slatkoj uzrujanosti, u bezazlenoj nevinoj povjerljivosti i sigurnosti, šuljalo se jednako bliže k njemu, glavicu prislonilo na rame njegovo i dalje mu pripovijedalo glasom koji je svakim časom bivao tiši i najposlije spustio se u bezglasni šapat koji nije ni jedno ni drugo moglo razumjeti a niti ga slušalo.

On osjećao njen dah, zlatna joj kosa doticala se njegova vrata; ćutio je dizanje i padanje uzbuđenih joj grudi, zamijetio brzi joj hlapat srca, gladila ga topla baršunasta put, svi ti divni mladi udovi tiskali se uz njegovo tijelo. Djevojka kao oslabljena od prelesti i lastovnih osjećaja ćutila je tek jednu potrebu da posve izgine i da je nestane u ljubljenu mužu i, predajući se tim čuvstvima, bez snage i bez svjesne volje padaše sve bliže i uže u njegovo krilo.

Sva strast usplamti u njegovim žilama. Objeručke je ogrli i stane opsipavati burnim bezbrojnim cjelovima - nju sirotu malu posve nemoćnu koja i ove cjelove mogaše tek slabim micanjem usnica odvrćati.

Tad se ujedared prene Janko iz svoje omame i surovo turne djevojku od sebe te se skokom digne s mjesta.

- Što ti je zaboga? - otkine se prestrašenoj Dorici. On ne odvrati ništa nego je čas blijedio, čas bi ga crven u licu ošinula i glupo gledao preda se.

Dorica se rastuži, poboja se da je Janko s njom nezadovoljan i, padši u grčevit plač, uzme ga moliti i zaklinjati neka joj ljubavi svoje ne oduzmi. Bila je divna u svojoj ljepoti i ljubaznoj skrovnosti.

Janko bude silno ganut i opet sjedne do nje i morao je tepati poizbor dobre riječi, da je utišao njene boli, njene očajničke i zastrašene brige. U prvi čas tek je prestala plakati, no još dugo trgali se uzdisaji. Ali dalje bude opet radosna i vesela pa se još umilnije, upravo djetinjски ulagivala njemu. Janko se iznovice opajao začarnom ljepotom mladoga joj života i, sve zaboraviv, prepustio se jedino raskošnim osjećajima.

Uto se Dorica lecne i u prvoj navali instinktivnoga straha i sramežljivosti djevice trgne se iz ogrljaja. Od zastidenosti nije znala kud bi se dala i okrenutim licem poskoči k zidu.

- Oprosti mi, oprosti mi! - zavikne on i taj čas dođe k sebi. Hvatajući se najprvo za glavu, smrkne se i bolno zavapi: »Oh, ti strašna prirodo, dakle svagdje si jača od nas!«

Doricu je međutim posve minuo taj strah koji nije dolazio iz svijesti. Sada prevlada njome zabrinutost da je Janka svojim odbjegnućem rastužila i uvrijedila. Odmah se povraća k njemu i makar da se on branio iz prvine, ona ga opet i strasno i nježno uzela cjelivati i dragati.

A to milovanje, ti cjelovi, te dobre slatke riječi, to doticanje, ah, nije stvaralačka volja tek za što načinila ženu toliko lijepom!

Već je odavna bilo svanulo kad se je Janko kradomice šuljao niz stubu stare kurije. Na poluotvorena kuhinjska vrata vidje gdje sluškinja na ognjištu vatru podjaruje. Nije taj čas pomišljao da ga može čeljade ovo vidjeti. Blijed u licu i raskostrušene kose više je skočio negoli izišao iz dvora pa gotovo leteći jurio prema brdima. Ruke je kao pravi očajnik dizao k nebu, udario se šakom po čelu i škripeći zubima od časa do časa muklim glasom šaptao: »Oh, ja sam zločinac, ja divlja zvijer!« Svejednako mu lebdjela pred očima slika kako je ostavio gore u sobi Doricu zaplakanu, gdje sjedi kod stolića i podbočena na oba lakta sakriva rukama lice pred njim. Čitav dan lutao je gotovo u vrućici po svima brdima i tek podvečer došao je kući sav obnemogao.

XXI.

U najzabitniju odaju čitavoga dvora, u laboratorij djeda Kristofora, odbježe Janko. Lakaj se došuljao za njim i upitao ga bi li upalio luč. Borislavić mu i ne odgovori nego se baci naznak u duboki starinski naslonjač. Od zamiruće sumornosti zaklope mu se oči.

Sluga se tiho udalji, a Janko ostade sam samcat u tom dijelu dvora. Svud naokolo sve je zatomljivala negibiva gluha nijemost i sve je iščezavalo u tamnoj praznini. Misli i osjećaji Borislavićevi rasli u toj gluši kao divovi i svakim mu je časom bivalo burnije u unutrašnjosti.

Najvećma se dizale pred njim slike iz prošle noći. Od pretrpljenih dosad duševnih muka bila mu volja preslaba a da bi to mogao od sebe otjerati. Sve, sve, svaka i najmanja sitnica redom stade brodititi mimo njegove oči, pogotovo svaki kretaj i njegov i njezin, eto gle, on je opet vidi, on je osjeća, oh, ali sad se čisto kida i lomi od srama, od ogavnosti, od ljutine, i uzalud se muči da sve zaboravi.

- Jao, kako sam ono - i zastidenost nije mu dala da izrekne, tek u mislima dovrši. Utroba sva mu se svijala od fizičke boli. U grlu kao da ga nešto sapinje. I svejednako reži i zja na nj opet spomen na ovu ili onu malenkost. Neopisivim je bolom pratio taj grozni za nj kaleidoskop, užasne muke parale mu i srce i grudi, strašne misli točile mu mozak, i on naposljetku gotovo bez pameti osjeti nešto kao da je zamrzio na Doricu. Hladno razočaranje navaljivalo mu na dušu sa svih strana i spominjao sada redom sve provale ženske naravi u njoj, bolno žaleći da je nestalo njegove mile netaknute djevice i njezine rajske i kao ljljan čiste duše. Oh, taj čas nije moglo u njemu biti ni traga pravdnosti, ni traga blagosti; previše je patio što mu je opet porušen čitav svijet, što opet gleda neumolnu prirodu i svu bijedu kojom dariva ljudsku dušu. Zato i nije osjećao kako je strašan kad je uskliknuo: »Jest, jest, kao svaka druga, kao svaka druga!«

Kao bijesan, a uistinu neizmjerano bijedan zakrikne: »Jao, ta ja je ne ljubim više, ja je ne mogu ljubiti!«

Sam se prestraši i glasa i smisla svojih riječi te skoči sa stolice i počne nemirno hodati po sobi u koju je na uske duboke prozore zalutao sijevak svjetla dalekih sjajno treperećih zvijezda. Izušćena misao nije ga više mogla ostaviti. Najprvo se plašio izušćenih riječi, no ma šta pomislio, ma kako se o protivnome uvjeravao, ma koliko živo ljepotu djevojke u pamet dozivao, on je sve jasnije osjećao da je više ne ljubi. Nema tu više nikakva slatkog čeznuća, nema tu zanosnog slavljenja njezine duše, nema zanimanja za njeno živovanje, za svaku malenkost, koja na nju sjeća. Naprotiv, eto nekakva udivljenog pitanja: što li ga je to moglo zavesti, da čisto nije mogao pojmiti u čemu li je tako lijepa i

krasna bila za nj! Ima tu gotovo nepoimanje svega što je zadnjih mjeseci proživio, ima tu prava neka srdžba na bijednoga, dragoga anđelka, što ga je zavela da je za takvim »ludorijama« težio, ima tu tek smilovanja za malu siroticu, ah, ali ljubavi nema, nema! Najviše ima bolnoga, zastidenosti punoga osjećanja da se je prevario u sebi, ima tu nedogledne tuge da je počinio nešto nedostojno, da je sada opak. Ali ta sva njegova umišljena ljubav duše bila je tek puka opsjena i gorko je osjećao, grozno trpio, on filozof, da nije bio ništa drugo skupa s Doricom nego organ druge jedne sile, jače od njihovih duša.

- Oh, ti užasna prirodo, sa tvojim ludim instinktima. Otela si mi - siroticu. Ali što govorim! Ti si je i za se stvorila. A ja ludak mislio da je ljubav jedino preimućstvo ljudskoga duha, pa da je djevičanski čar, da je razumijevanje njegove ljepote opet svojstvo ljudskoga duha, a nije to drugo nego blještavilo, nego sredstvo, kojim priroda goni za svojim ciljevima. Ta kako bi i mogla inače slobodne i prosvijetljene duhove skućiti pod svoj jaram i stvarati od njih robove svoje! Pak napokon kako ludo, kako slabo sredstvo, koje tek jedva užitka podaje! I tu vara priroda: dok nije želja udovoljena, sljepari narav s divnim obećanjima, a kad tamo, uvijek isto, uvijek gnusno, uvijek -!

I on padaše sve dublje u takve misli. Još kasno u noći stane glasno govoriti u dugom monologu:

- Taj jadni ljudski duh! Tek tlapnja, opsjena, ludost bijaše misliti da možeš ljubiti a da ne budeš u isti čas ravan i najnižoj životinji. A ja mislim na blaženstvo! Nije, nije taj život, taj svijet za čovjeka, za njegov duh ovdje, nego je čovjek za nj tudijer. Cilj leži izvan nas. Ne ide život za našim savršenstvom nego za divljim pregnućem nekakve volje koja ne zna niti može znati svoga cilja. I jest bez izlaza, bez oslobođenja. Eto, sva ta moja bijeda jest u tom što se usudih pomisliti da ljudski duh jest nešto.

Strašna čama i praznina slegla mu se na dušu. Sva je bijeda ovoga života u jasnim prilikama stajala ovdje pred njim, i on se je zgražao od toga vida. Čisto kao da su mu mučile glavu halucinacije. Časom je vidio nekakvu crnu neman sa žutim pjegama na nedoločnu tijelu, kako lijeno pred njim leži, a opet sve oko sebe u svoju nedoglednu duboku gubicu tura i hvata, kako se sve kreće oko nje po kretnjama njezinih bezbrojnih pandža. I s jedne strane svoga amfibijskoga tijela ispušta prekrasne stvorove - on ih vidi, eto ptičica, eto cvijeća, eto ljupkih likova, a gle, a gle, sve ono opet pada natrag u nutarnost ogromnoga trbuha nemani. On sam kao da hoće k njoj, eto već je posve blizu.

- Ah, ti si to, ti si to, prirodo strašna, ti užasna, glupa, besvjesna prirodo! - zavikne i prestrašenim i očajničkim glasom. Morade iz sobe izići da se oslobodi napasti. No ni dolje u velikoj dvorani ne nađe mira ni oduška. Čas ga boljelo što je opet morao priznati da je krivo shvatio svijet i da nije ništa otkrio; čas opet osjećao kao još nikada strahotu života, i pesimizam njegov bio je nepregledan. Kao u sebi, tako i u onoj svojoj ljubavi i u njezinu prestanku nazrijavao je dokumenat koji jasno svjedoči kako je ništetan, opak i egoističan čovjek. On se sam od sebe s ogavnošću odvrćao. Bilo mu je jasno i svjestan je bio u kako strašnu bijedu baca jadnu djevojku, i nije sebi tajio da počinja zločin što joj više ne vraća ljubav ljubavlju. Što više, on je i trpio od svih tih pomišljaja, ali uzalud - srce mu je bilo hladno. I premda je shvaćao svu njezinu anđeosku dobrotu, svu njezinu svetačku požrtvovnost, premda je sebi i priznavao kako nikada u svome vijeku nije vidio ljepšega stvora i divnijega ženskoga obličja, ipak mogaše imati jedino smilovanja a ne ljubavi - žarke plamene ljubavi; ta - Bože moj - on nije više za njom žudio. I opet stane psovati na taj strašni instinkt koji čovjeka ljubavlju zavarava, i opet ga stao mučiti stid i pokunjenost.

- Ne, nikada ja ne mogu više pred nju stupiti. I ona i ja morali bismo od stida u zemlju propasti! - klikne glasno kad je pomislio da bi sutra morao potražiti Doricu.

- Ali zar da je pustim ovakvu? Neće li žalost ubiti bijedno dijete? Ona me ljubi -. Ljubi -! Ha - to prokletstvo čovječanstva! No ona ne postaje tim nesretna što me ljubi, jer ona ne zna da je ljubav varka prirode. No, pa i što bilo, mene poštenje veže. Uh, najposlije moguće je da sam - i on se ne usudi glasno izgovoriti posljednje misli, no tim mu strašnije bude pomišljajući da je možda začetnik opet bijednomu jednomu ljudskomu stvoru.

Strašna bol duše uzdrma njime čitavam kod ove pomisli. Čisto se potrese cijelim tijelom. Nešto stidno, nešto novo i nešto neprijatno prema Dorici isključa mu u srcu. Jarost da nije u njoj našao drugo nego ženu, ponovno ali još mnogo jače uzbjesni. Uza to se uzvrpolji sav njegov pesimizam protiv ove eventualnosti.

- Dakle da budem i ja kao i svaki neprogledali individuum, kao i nijema životinja, začetnikom budućega opet jednoga mučenika! - i pred njegovim umom zaredaju sve iluzije, sve opsjene života, koje nisu nego slaba koprena strašnoj bijedi i ništetnosti, njemu sasvim jasnoj, a najposlije i za najobičnije čeljade tako silnoj i gorkoj da skoro shvati varavost svih tih iluzija.

- Da bude i najbedastiji, da mu mozgom svjetluca tek najbljeđa i najljenija iskra uma, on će opet osjetiti breme života - bit će bijedan!

- Ali ne, to ne može biti! - prekine se sam, ne mogavši pojmiti da bi ocem postao. Nikako mu se nije dalo pomišljati da bi to bilo moguće. Tako strana, tako daleka bijaše ova pomisao njegovu, posve u pesimističnu filozofiju ugrezlome umu.

- No, da bude! Nije instinkt badava tako žarku ljubav uspirio -, ne - ja sam se oslobodio napokon i ne ljubim više - ali - i on ipak nije bio tako udaljen od građansko-društvenih ideja, da se ne bi sjetio da je sada još više, još stalnije dužan ostati vjeran Dorici. Pomislivši da bi je morao uzeti za ženu, da bi joj morao spasiti poštenje pred ljudima, popadnu ga upravo paklenske muke. Ženidbu je mrzio iz dna duše te je nije držao nego za barbarsku uredbu čovječanstva; a onda, da bez ljubavi prikuje Doricu uza se, da je prevari kako je svejednako ljubi, ah, samo što nije očajao pred crnim bezdanom koji je sa svih strana na nj zjao.

- Izgubit će svoj poštenu glas! - zvučalo mu jednako u ušima. No i koliko s toga trpio, opet je bolno osjećao za sve čovječanstvo kako nije dosta da individui trpe od neumolnih zakona prirode, nego tu dolazi još ljudsko društvo, koje ih trapi i goni svojim uredbama, svojim običajima, još nesnosnijim od zakona prirode, jer nemaju njihove sigurnosti nego su tek slabašno tapkanje slijepaca u predalekoj tmuni koju logika razbora utaman nastoji odgrnuti.

- Poštenje -! Dakle nije dosta da priroda od najdivnijega pojava - od čiste, svete djevice - učini svoj prosti organ za nastavljanje rodova, da izmuči dušu erotičnom iluzijom koja se u svom vrhuncu otkrije tako gnusno i strašno i kao puko sredstvo glupe prirode - sve to nije dosta muke - nego daj sada ti, ljubezniče čovče, dođi još i bajaj tu o izgubljenom poštenju, brani ludost da je zakon prirode dopušteno vršiti tek u okvirima tvojih institucija koje opet nisu nego stokratno vrelo novih bolova. Poštenje - kličeš, dobrijane moj - ali kličeš ovdje gdje se ne trebaš bojati da ćeš kod toga štogod izgubiti. Katarinu rusku nazivlješ sjevernom Semiramidom i praštaš joj da je sve tvoje nazore o ženskom poštenju turnula u kut, i možda je pravo imala, ali ti, filistre moj, ne smiješ tako misliti, jer eno, onu tamo neznatnu ženu, koja te ne može uzvisiti u častima, niti te darivati imanjinama, tu ti neumolno žežeš žigom sramote, a ne pitaš ne leži li krivnja izvan njene duše! Rođenu izvan braka djecu, čijih se roditelja opet ne bojiš, prezirno zoveš kopiladi - o j kršćanine moj - a pred Don Juanom d'Austria, pred vojvodom od Mainea, pred istim Cezarom Borgiom ti se klanjaš i u prah bacaš!

I njega je sve dalje, sve više grabila silna ogavnost od svijeta, od samoga sebe. On je u taj jedan čas vapio za smrću, da ga riješi i oslobodi sve one nepodnošljivosti i dosade. Pokroči već u negdašnju sobu svoga oca gdje su visile puške. Nije još sustao kad se je tik pred njima nalazio. Uzme prvu koja mu je bila najbliža dohvat. Zlovoljno je baci od sebe, ne bijaše nabijena. Tako je još nekoliko puta krivo posegnuo i odstupio od zida.

- Ne, neću! - rekne napokon i duh njegov s užasom osjeti da bi strašno bilo da ovako ostavi svijet.

- Ja još ništa ne znam, možda ću ipak naći ono nešto za čim težim. Ali što je ovo nešto? Zar nisam iz nauke crpao samo uvjerenje da napokon ništa ne mogu saznati? Zar nisam o vječnosti bijede uvjeren? Zar me ova ljubav u svojim kukavnim posljedicama ne čini uništiteljem jednoga slaboga bića, a početnikom možda - novoga nesretnika? Čemu dakle da se još nadam? Zar ću težiti za

slavom? Ah, preglupo! I džokej postigne ljudsku slavu, pa isti konji i majmuni. Ali ne - slavu - može biti će ipak doći jedan trenutak - i ja ću doći do - Nuto - do čega - do čega?... -

Dan je jur svanuo, a Borislavić je još svejednako stajao u sredini očeve sobe. U svjetlu jutarnjem minule ga najgore navale crnih mu misli, ali zato uskljajalo silno osjećanje potrebe da otiđe nekamo daleko.

- Samo ovdje ne mogu ostati, ja ne mogu podnijeti blizinu, ah, u svijet idem, možda ću ondje naći ono što mi duša traži.

Za jedan sat vozio se iz Jazvenika putem što vodi k prvoj željezničkoj postaji.

Na ulazu aleje jazveničke stajala je Dorica - bez rupca - onako kao da je taj čas iz sobe izišla. Janko je nije opazio. No premda su joj oči bile suzama zalivene, vidje da je na kočiji prtljaga i oštroumljem ljubeće žene pogodi odmah svu svoju nesreću.

- Ta - da nije tako, on bi me bio morao opaziti, on bi me bio poznao. Ali kamo ću sada? - i sirotica sruši se onesviještena na zemlju.

XXII.

Kad je jučer Janko od Dorice otišao, ostala je ona sjedeći za stolom, neprestano suze roneći i samo što nije od stida - od žalosti izdahnula.

Ah, kako je to bilo! Još sada joj zvuči u ušima onaj njegov užasni glas koji mu se iz grudi istisnuo kad se je naglo, gotovo surovo, iz njezina zagrljaja istrgnuo i strašne riječi govorio, dok je ona, slomljena od težine svoje žrtve, posve nemoćna sjela za svoj stolić i briznula u plač. Tek u onaj tren došla je ona posve k sebi i sva grozota događaja stala joj pred dušu. I kad je poslije toga odmah Janko kao očajan odbježio iz sobe, ona to nije pravo ni opazila.

Njezine boli i moralne muke, pa nedogledno duboka potištenost čisto je do ludila gonila. Ona djevojačka, gotovo svetačka nepristupnost i onaj uzvišeni ponos kojim je dosele uvijek u svojoj duši svoje čisto tijelo obvila, sve joj se to sada gubilo unepovrat. Kad je pomislila da je sada isto što i nesretna djevojka Jagica iz sela, za koju joj je ono jednom Klarica pripovijedala i koje od onoga časa nije više mogla ljubiti kao prije, ah, ona tek što si nije uzela kosu čupati i morala je glasno zajecati.

I koji smrtnik da opiše njene boli? One su bile preburne, neizmjerne. Lomilo se to, previjalo se i u duši njezinoj i u tijelu, pa je iz silna nerazrješiva kaosa tek neprekidno - strašno - neumolno odjekivalo u nutrini njezinoj da je »poštenje izgubljeno«. Dobra njena vjerska duša kočila se u strahu i sramoti i posve zamirala od preteške bijede. No - opet - od časa do časa - u najdubljoj dubini nutarnjosti ljeskao se neki sijevak radosti, zamnijevala struna nekakva entuzijazma, slična slastima mučenika. Uz gorke svoje boli ipak je osjećala neko blaženstvo, da se je njemu žrtvovala. »Njemu - njemu -!« - stala zanosno i podajno šaptati - ali dakako svaki joj put stao pred oči njegov očajnički lik, kako je od nje pobjegao - i suze poteku još jače, još bujnije niz bolno napregnute crte lišca. Tako je udilj bilo. Uzalud su dolazile sluškinje - sad Jana, sad Klarica - pitati redom radi kućnoga posla. Ona se nije mogla niti obazreti pa im nije ni odgovarala. Oh - za sav svijet ne bi mogla nikome u oči pogledati. A pomišljajući tek na staru majku posve je zazebe u prsima, utroba joj se svijala, a od straha i plač joj se ustavi, da onda iznova još većom snagom navali.

Tako je cio dragi dan ostala na istome mjestu. Ni na ručak nije išla. Kad ju je stara Jana došla zvati, jedva joj je mogla reći da je glava boli pa da neće ništa jesti. Stara žena kimala nekako, vidjela jutros posve dobro kako je Janko niz stube silazio.

Podvečer vrati se gospoda Jagodička. Još u kolima moglo se je vidjeti da je osobito dobre volje. Špan je nije još ni snimio s kola, i već mu stade pripovijedati da je njivu dobila tako rekavši za ništa, a sve je također obavljeno, molbu za prijenos pred njenim očima poslao fiškal u gruntovnicu. Ta ne možeš bolje! - Zato je i svakome donijela po kakav darak, Dorici pače kupila zlatan križić što se na

vrpci oko vrata nosi. A kupila još i prsten za nju, ali - neće joj toga dati odmah nego kasnije kad njezina najnovija osnova dozori. Saznala je naime starica kod davne jedne znanice u gradu da imade mlad čovjek, baš kao stvoren za gospodarstvo i za Doricu, koji bi se htio u kuću priženiti. Taj je imao skoro doći u Jagodovac da vidi djevojku. »A sviknut će mu se dijete - lijepa je ona!« slavodobitno pomišljala starica. Da li će se izabrani mladić djevojci sviknuti, nije gospodi Jagodički došlo nijedan čas na pamet da se pita.

Čuvši Dorica za dolazak stare majke, protrne po čitavom tijelu. Pokuša da se digne, ali pade opet na stolac. Međutim bila starica već na stubama i baš je pitala za nju. Dorica je to opazila i sad se s neopisivim napregnućem trgne iz svoje nemoći i iziđe teškom mukom na hodnik.

- A tak - ti mene ni ne dočekuješ! A gde si, dete? - upita je starica dok je još nekoliko stuba niže nje bila.

- Oprosti, nisam čula - odvrati Dorica drhtavim glasom, sileći se na posmijeh. Pred očima sve joj se maglilo i jedva se na nogama držala, tako su joj koljena klecala. »Jao, mamica će sve pogoditi!« - mislila je u sebi i zbilja se bojala da joj se sav njezin grijeh u licu čita.

No srećom starica bila je previše razmahana od veselja što joj je posao u Zagrebu uspio. A morila je nestrpljivost da što prije razgleda je li u kući sve u redu. Zato nije spazila kako Dorica izgleda. Nije joj udarilo u oči da je djevojka zaplakana i blijeda.

Ni kod večere nije joj drukčije bilo. Dakako, Doricu ni to ne umiri. Svake se riječi bojala, a najviše je mučilo što mora pred staricom hiniti pokoj, razgovarati s njom o kupljenoj knjizi i slušati njene račune o tom što je potrošila, a kod toga se je tužila da je negdje izgubila jednu forintu. Ah, Dorica se sva potrese, ovdje izgubljena jedna forinta, a kod nje - kod nje - Bože dragi - smiluj joj se!

Pogotovo teško joj bijaše kad ju je stara majka pohvalila da je sve u redu držala. Zamalo što se djevojka nije na koljena bacila i sve ispovjerala.

Starica je jedva iščekivala svršetak večere da može početi dobivene darove dijeliti.

- Jer vidim da je sve u redu išlo otkad me nije bilo kod kuće, ja sam donijela - starica nije znala kako da udesi. Nije ona bila vješta takvu poslu. Nekako sva usplahirena ustane i pođe u sobu po stvari.

Kad je Dorici dala u svilenom papiru zamotanu stvarcu, ostala je djevojka sva osupnuta. Ne što bi je dar bio iznenadio - ona nije pravo ni znala što se s njom događa. »Još i to!« tek u misli izreče, a izgovoriti ne mogaše niti jedne riječi hvale, ni da poljubi ruku starici, ama ništa, čisto kao da nije taj čas znala drži li što u rukama ili ne.

Stara gospođa tumačila to u prvi čas tako kao da je djevojka odviše dirnuta i obradovana, pa se i sama veselila što je tobože dobro pogodila, a cijela je stvarca stajala gotovo nezatnu svotu. No kada Dorica nije sveudilj ništa govorila a ni otvorila zamota da vidi što je u njem nego upiljila oči preda se, tada se starica ponešto razljuti i ponešto zadivi, pa je kao uvrijeđena upita da li joj se možda dar ne sviđa?

Dorica se lećne na staričine riječi i sad se tek sjeti da se mora zahvaliti. Sumornim korakom pristupi bliže i poljubi joj ruku. Kazati što god ne mogaše ni sada. Ta morala bi onda sve ispovjediti.

Starica, od puta umorna, pođe odmah u svoju sobu da legne. Nije ni čekala da je Dorica po običaju poljubi u ruku. Dorici bijaše to po volji. Još prije - za večere - bojala se toga.

Kad je vidjela da je u sobi stare mame mrak, uzdahne nešto olakoćena. Sad barem nije trebala više da se pretvara i da suze silom ustavlja. Sada suze potekoše curkom.

- I baš sada tako je sa mnom dobra! - gorko se sjeti Dorica, pomišljajući na ljubežljivost, na pohvalu i na dar stare mame. Još sad ga u rukama držala, a pekao ju je - pekao kao usijano željezo.

I u tamnoj noći bivali potresaji duše sve strašniji, sve je uzimalo gorostasne razmjere. Srce samo što se ne zgnječi od tolikoga bremena.

Neki stid i nekakva bojazan ne dopuštahu joj da se ide svlačiti. »Ta ovo tijelo - oh!« - dalje nije smjela ni misliti. Odjevena sruši se nasred postelje. Isto tako nije mogla da se po svakidašnjem

običaju Bogu pomoli. Doduše podigla se nekoliko puta i sklopila ruke, ali uzalud, uvijek ju je smeo nutarnji glas koji joj je šaptao da nije zavrijedila da pred Bogom govori.

»Grešnica - nevrijednica!« govorila bi sama i svaki put to jače navalile joj suze; najposlije i one su presahnule te ju je sada još strašnije žegla i pekla bol.

Cijele noći nije ni oka stisnula, ali pored svojih strašnih muka nije se ni jedan čas požalila na Janka; naprotiv, on joj je u toj dalekoj tami duše bio jedino i sve svjetlo. Tek se pobojavała neće li se i on od nje jasnice odvrnuti. Ta - Bože dobri - kako da ona takva muža zavrijedi! »Ali - ne - ne - Janko je tako dobar!«

Drugo jutro - već u zoru - ustala gospođa Jagodička. I Dorica morala je također izići. Sad je starica opazila silnu promjenu u licu djevojke.

- Što ti je? - zadržljivo upita gospođa i sklopi ruke od čuda. Male joj oči kao da će iskočiti. Dorica nije mogla ništa odgovoriti nego se još više smete i uzalud pokuša da izgleda kao mirna.

- Ta ti si blijeda kao zid. Oči ti nabreknule kao zaplakane. Govori - za dragoga Boga - što ti je? - nastavi starica posve zabrinuta.

Dorica ni sada ne odvrati ništa, ali nije mogla više nikako podnijeti blizine stare majke, niti je mogla sobom vladati, pa brizne u plač i pobjegne u svoju sobu.

Starica od čuda nije mogla ni s mjesta. Tad se ujedared probudi njena sumnjičava narav. »Nije li što razbila?« - i tiho pođe u srednju sobu k ormaru gdje je spremljeno staklo, posude i srebro. Nađe sve čitavo i ništa nije falilo. »Tu nije« - promrmlja, no pohiti u kuhinju i uzme ovdje pretraživati. Našavši i tu sve u redu, stane ispitivati staru sluškinju Janu koja je kosala travu za živad.

Sluškinja se na prvo već pitanje sasvim izgubi i, tresući se kao šiba na vodi, ispovjedi da je jučer u zoru čula kako netko izlazi iz sobe frajličine i vidjela ga kako je niz stube trčao. Po izgledu, rekla bi, da je bio gospodin iz Jazvenika. Gospođa Jagodička u prvi se mah malone okamenila. Sve davne bojazni, sva silna mržnja na Borislaviće, sve to navalili na nju i krv joj udari prema glavi - no ne - onda se kao u ludilu grohotom nasmije a najposlije stane grozno psovati Janu kako može takve ludorije kazivati. Pomisli da je sluškinja kradomice došla do vina i opila se pa tako pijana bogzna što mislila da vidi. - Oh, ta glupača, ta živina! - i starica bome dva-tri puta udari šakom po sluškinji, ne pazeći kuda posize. Onda potrči gore k Dorici. Nije ona sumnjala da je sve to laž - ali ipak - ovi Borislavići - oteše joj oni i prvo dijete, ah, ne, ne - no opet - što bi to moglo biti?

- A što to pripovijeda Jana? - navalili starica na djevojku još s praga.

Dorica ležase napola na postelji, licem sakrivena u jastuke. Na riječi staričine makinalno odskoči i, videći čudnovati i od ljutine plamteći obraz njezin, prestravi se, čisto je uhvati vrtoglavica i, dršćući po svem tijelu, prikrije si lice objema rukama.

- Govori što je to bilo? Govori, gle kako izgledaš! Jana veli da je vidjela -, govori odmah! - I starica od ljutine, od straha, primakne se posve blizu, u prsima hripalo joj disanje i oči samo što ne iskočiše.

Dorica pak, kao da joj se začepilo grlo, ne mogaše ništa reći.

- Govori! Čuješ li da te pitam, ta jesi li poludjela? Za Boga jedinoga, govori! Ili ja ću te - uh - zar je napokon? - i starica nije mogla izreći ono što je mislila, te je djevojku nemilice pograbila za rame i počela je drmati.

- Oh, majko, oprosti! - izlane napokon bolno i slabo Dorica.

- Što, što? Zar da praštam? Oh, Bože moj! Naposljetku je ipak istina. Zar si imala - ovdje - u sobi - koga? Govori!

- Oprosti, ja sam kriva!

- Ti si kriva, ti si kri - kriva si! Uh, nesretnice, dakle i ti mi sramotiš kuću kako ju je sramotila tvoja majka. Ah - jao - ti si prokleta - ti si nezahvalna - ja ću te - ja te proklinjem - proklinjem te - budi

prokleta - ah - ta - ta - nosi se ispred očiju mojih, nesrećo ja te proklinjem! - i hrapavim oporim glasom kidala se kletva za kletvom, jedna strašnija od druge, užasne od bijesa nesvjesne riječi. Naposljetku zaleti se starica na djevojku koja je stajala sveudilj kao okamenjena i ukopana na istom mjestu, pa je pograbi i na vrata napolje istura.

- Van, ja sam te proklela, pod moj krov ne smiješ više!

I bez svake svijesti spusti se djevojka niz stube, iziđe na dvorište i tu ujedared žurno pokroči.

- K njemu - k njemu! - klikne glasno i pohiti najkraćim putem prema Jazveniku.

Kad je po uskom brvnu u šumi morala prekoračiti potok, bilo joj za jedan čas kao da je nešto vuče dolje k zelenim valovima. No sva njena religiozna ćud usprotivi se tome te joj strašnom težinom legne na dušu pomisao da je prokleta. Uhvati se za tjemne i učini kao da traži nije li trag prokletstva ostao na njoj.

- Ah, Janko će me spasiti! - Sva se njena energija opet uspravi i mogaše podvostručenim korakom hrliti put Jazvenika.

Onamo je došla u času kad je Jankova kočija krenula iz aleje.

XXIII.

Kad je došla k sebi, nađe se u nepoznatoj sobi smještena na divanu. Prvo joj je pitanje bilo za Jankom. Tu joj kazaše da je kod upravitelja gospoštije, jer je nadoše na putu onesviještenu. Na ponovno pitanje gdje je Janko, reče joj gospođa, koja je do nje na stolici sjedila, da je gospodin otputovao nekamo daleko i da se neće dugo vratiti jer je veliku svotu novaca sa sobom ponio.

Na tu vijest pade Dorica opet u nesvijest. Upraviteljica, dobra mlada žena, silno se prestraši i pošalje u Jagodovac glas neka odmah pošlju po gospodičnu koja ovdje bolesna leži.

Kad se Dorica osvijestila, padne u dugi grčeviti plač.

- Dakle i on! - mogaše tek jednako mucati i bol srca i bijeda duše ne imadahu gotovo kraja ni konca. Nije je toliko satrla svijest grijeha, nije je toliko uništilo prokletstvo stare majke, kako sada osjećanje da ju je on ostavio. Sad joj i grijeh i prokletstvo budu još strašniji, te ona - bogobojna mukotrpana sirotica - zamisli posve odlučno da si život skonča. A u svojoj toj strašnoj nepreglednoj pečali nije se ni jednom riječi, ni jednom mišlju ama ni jedan jedincati časak potužila na Janka ili ga krivila radi nevjere. U svojoj dubokoj ljubavi nije mogla počutiti na nj niti što žalno niti otkriti u njega kakve krivice. Zato se je to strašnije svalila sva težina bijede na nju samu te je u sebi jedinoj, bokče malo, nalazila sav grijeh.

- Što sada? - nametalo joj se svejednako pitanje.

- Bez kuće - bez njega - njemu omražena - nevrijedna njegove ljubavi - ah - tu nije nego umrijeti! - Ta sjećala se još iz djetinjstva povijesti bijedne Ladanovićeve Maričonke - da - da, tako će i ona. Ali - kako za miloga Boga - prokletstvo sjedi joj na duši - kako će takva pred Boga stupiti?

- Ah, majko božja, milosti puna, ti ćeš za mene prositi! - rekne malone glasno i gorko zarida. Grčevito jecanje trgne joj se iz grudi. Iz nabreknutih očiju nije više ni jedna suza mogla izbiti.

Uto se vrati glasnik iz Jagodovca. Donio je vijest da je stara gospođa na umoru. Na taj glas malo što nije Dorica opet izgubila svijest. Srce malo da joj nije prestalo kucati. A tada ujedared skoči sa divana i, doviknuv prisutnima »zbogom«, odjuri iz sobe.

- Ah, ja sam je ubila! - očajno i u smrtnom strahu zajauče glasno, žureći se u trku k domu svomu. Dužnost da bude uz staru majku kojoj treba da bude za sve blagodarna, prevlada sve druge osjećaje.

Došavši kući, nađe ondje već liječnika koji je maloprije došao. Stara majka ležala je ispružena na postelji, ne mičući se i buljeći razvaljenim očima. Baš su počeli s pripremama da se bolesnici krv pusti. Liječnik ustanovio kap i, zbilja, sva desna strana diljem cijeloga tijela bila je ukočena.

U prvi se mah Dorica zgražala i nije mogla ni koraka naprijed. Onda se ponešto prene i baci se pred postelju na koljena, glasno zajeca i stade ljubiti ukočenu ruku starice, još uvijek onesviještene.

Kad je doktor udario lancetom na žilu, dugo se nije pokazala krv, i čovjek stao zabrinuto i važno kimati glavom. No onda, baš kad je liječnik mahnuo rukom po zraku kao da je sve uzalud i htio reći da će bolesnica za koji čas izdahnuti, pokaza se najednom crna debela kaplja, za njom druga i treća, a najposlije procuri redovita crvena krv. Lice liječnika nešto se razvedri. Dorica je s neizrecivim strahom pratila svaki mig liječnikov, nije se malone usudila disati. Čim je liječnik šapnuo: »No - sad je dobro!« - djevojka samo što nije kliknula od radosti.

Starici bivalo zbilja bolje. Liječnik - obični ladanjski felčer - po navadi svih ljudi ove vrste stao sada Dorici na daleko i široko tumačiti sve vrste kapi, te je s pravom nasladom izgovarao jedan latinski naziv za drugim. Najzad stao se hvalisati da je samo njegova vještina spasila bolesnici život, jer da nije upravo na onome mjestu ubo u žilu, ne bi više gospođa živjela.

Prije nego što će otići, pogleda još jednom bolesnicu i izjavi bojazan da će joj valjda desna strana ostati ukočena. On je doduše u svome nagađanju bio obično nesretan, ali taj put pogodi.

I tako počеше dugi dani, beskonačni mjeseci, dapače i godine Doričina mučeništva. Starica se doduše - hvala anđeoskoj dvorbi djevojke - otela smrti, ali više nije ustala. Čitava joj desna strana bila kao mrtva. Nije mogla ni ruke dići, ni noge maknuti; ravno od sredine k desnoj strani nije baš ništa osjećala. I u mišljenju kao da joj bila jasna tek polovica pojmova i uspomena. Nekojih ljudi nije ni prepoznavala, nekih se je posve točno sjećala, a s govorom bilo uvijek teško. Jedva jedvice mogla se koja riječ razumjeti. Morali su je hraniti kao nejakom dijete. Bio to posao stare Jane, jer Dorice nije starica nikako trpjela. Prvi put kad je k svijesti bila došla i spazila da je Dorica umiva, starica malone rikne i onom jednom rukom gurne djevojku od sebe te nije dotle mirovala dok je nije Jana, upućena od Dorice, stala uvjeravati da gospodične nije u dvoru. Od sada nije Dorica smjela više da dođe blizu kad je starica bila budna. A ipak nije ni jedan čas propustila bdjeti nad sirotom bolesnicom. Sve što joj je kriomice mogla učiniti, činila je sama svojom rukom. Ležište za noć priredila bi u sobi staričinoj na podu za posteljom, tako da je starica nije mogla vidjeti. I na svaki najslabiji dah bolesnice eto nje da prigleda što želi. Često je morala slušati psovke i kletve staričine koja je mislila da joj Jana pomaže, i sirota, makar su joj te riječi sjekle svu nutrašnost, morala je promijenjenim glasom davati starici pravo.

No ni trenutak nije radi toga sustala. One mnoge neprestane poslove, ono beskrajno mučno poslovanje oko nemoćne bolesnice, za koju su jedino prikladne nježne ruke ljubećega bližnjega, sve to morala je sama činiti i činila je rado, ma koliko joj bilo teško podnositi strašnu volju starice. I sve je to upravo svetačkom spokojnosti valjano radila, podnosila svaki trud i muku baš anđeoskom strpljivosti, te se ni jedan čas nije potužila da joj mladost prolazi prikovana uz izdišuću, teško bolesnu staricu.

Tako je prolazila godina za godinom unepovrat. No ne samo ta neprekidna briga oko starice činjaše Doričin život mračnim i tužnim. Sva kuća, svi poslovi oko gospodarstva, sve to počivalo na njenim mladim, slabim leđima. Koliko pak teških neprilika desilo se tu!

Premda je bila dobra i ljubazna sa družinom i uvijek gledala da svakomu pomogne i olakša, makar ni jednomu nije nikada prije bilo tako dobro, svatko je opet prema maloj sirotici bio svojeglav i junačan te su svakom zgodom vikali na nju i ogovarali je. Samo što joj nisu u obraz dovikivali da je grešnica, da im se ne treba nje bojati, da oni tek hoće ili neće raditi i njezine zapovijedi vršiti, a darovi njezini - poboljšice s njezine strane - eh - to ona mora tako kad je toliko kriva.

Još je gore prolazila kod susjedne vlastele. Tu bile Šturove. Jedna imala u svojoj povijesti čudnovato poglavlje o čudnovatoj ljubavi s nekim mladim kapelanom, druga pak naočigled svemu

svijetu ljubakala s oženjenim jednim vlastelinom pak s njime za okladu pila silu vina i rakije. No mada su bile takve, nisu ipak propustile ni jedne zgode da Doricu prezirom ne progone. Zato su prečesto dolazile posjećivati bolesnicu i svaki put su u nazočnosti Dorice stale s materom glasno razgovarati o Doričinoj ljubavi i uza to je pogledavale - kao od smilovanja - preko ramena, pak je nazivale gefallener Engel. Tako su isto činile i Boškovićeve i Rankovićeve i Friškove.

Ove posljednje jednom se u crkvi na koru sastale s Doricom pa, kao da je ona okužena, naočigled se odmakle od nje i radije se tiskale među sobom na uskom prostoru nego da bi se k njoj primakle. Na odlasku napokon ispsovale glasno šekutora, da je i Dorica morala čuti, kako to da takve ženske pušta na kor. Ubogoj Dorici bude kao da joj je tko nož u srce rinuo te joj krupne suze poteku niz lice, ali se ne usudi ni pogleda podignuti do svojih mučiteljica koje joj nikako ne mogahu oprostiti što je tako krasna i - što malo te nije postala gospođom Borislavićevom.

Još je najgore prošla kod Eveline. Onamo je skočila jednom poslije nekoliko mjeseci kako je Janko otišao. Nadala se da će ondje štogod o njem saznati. Evelina je neiskazano zadivljeno primi a onda je naprosto uzme psovati:

- Tako se zaboraviti! Je li to ljubav? Ja sam zacijelo dobra, ali toga vam ne mogu oprostiti. Pak - kuda vi mislite da Borislavić, učenjak, najbogatiji čovjek u županiji - on će valjda vas - valjda za ženu uzeti! Što još ne - ha - ha! Tu su druge koje bi za to bile, pak se nisu nadale. Da - pravo je imao što vas je prevario!

- Ne potvarajte ga! - klikne Dorica koja je sve pogrde protiv sebe mirno slušala, ali joj je na ovo žuč prekipjela.

- Šta! Vi se još usuđujete? Gle ti nje, izvolite iz moje kuće! K meni ne smijete više - da svijet mene drži krivom. Trebalo bi mi da reknu kako sam ja sve to udesila - pak i moj glas bi trpio da s vama općim. Vi ćete, dakako, teško to pojmiti, vi toga ne možete razumjeti što se o komu govori i misli.

Dorica samo što se ne složi kao ranjena ptičica a onda se s gorkom boli u srcu odvrne od toga vraga i odjuri kući, kunući se da neće više nikada nikomu progovoriti.

- Ta za Boga dragoga, zašto ovi ljudi tako? Znam ja i sama da sam strašno sagriješila - govorila sirotica, i to je bila jedina tužba koju je ikada izrekla.

Boli njezine, dakako, nisu nimalo jenjale. Ah, tko bi mogao nabrojiti sve one muke kojima ju je nedogledna bijeda uvijek progonila! Ta o težini grijeha svoga bila je jednako svjesna, ljubav i čeznuće za Jankom nije ni jedan čas oslabilo u svom žaru, a prokletstvo i mržnja stare mame izjedali joj svaki pokoj duše. Strah da bi starica umrla a da joj ne oprost, zadavaše joj paklenih muka. Pa takvoj, samoj u sebi bijednoj, nije taj dobri svijet puštao ni jedne prigode a da joj ne bi navalice zadavao boli!

Jedan jedini čovjek nije se prema njoj nikad promijenio. To bijaše lugar Štefo. On je kao i prije dolazio. Dorica se radovala tome jer je s njim mogla govoriti o Janku. Od njega je također saznala da Janko putuje po svijetu, da su mu jedno vrijeme šiljali novce u Pariz, poslije u London - i kasnije još nekamo dalje. Treće godine saznade da se je Janko vratio u domovinu, ali da ne dolazi u Jazvenik, jer su ga, kako kasnar pripovijeda, negdje izabrali za zastupnika u sabor pa je u Zagrebu. Pete godine pripovijedao joj Štefo da je gospodin opet nekamo daleko otišao.

- Ah! - otkine se Dorici bolno, gotovo očajno iz grudi. No da - sve ove dvije godine bilo joj nekako laglje, čisto joj godilo što je znala da joj je on bliže makar da nije u Jazveniku. I male - male nade gojila sirotica. »Možda će ipak još kući doći. - Možda - no da - možda će i nju potražiti - oprostiti joj - možda...«

A sada ga opet nema. No - ali ipak - nakon što ju je minula prva strava, opet nikne mala nada, nekakva slutnja. Ah, ta jednaka nada bila joj i jedina radost. Često i prečesto, dakako, morala je sebi priznati da je gotovo ludo gajiti ikakve nade. Ma kako za Boga miloga! U takav joj čas dolazilo da se tješila da će joj, ako već nitko živ, a to zacijelo dobri Bog oprostiti. Jer premda je bila baš do skrajnosti čedna, opet joj više puta došlo na um da ovo što ona sve čini i trpi mora ipak napokon

biti dostatna pokora pa ma i za kakav zločin. Stoga je još revnije vršila kršćanske dužnosti i držala se Kristove nauke. U tome nalazila je bijednica, od svega svijeta ostavljena, najviše okrepe i jedine utjehe. Nije joj smetalo što njezina dobročinstva nagrađuju nezahvalnošću.

Pod konac pete godine postajalo staroj mami svakim danom sve gore. Pozvani liječnik, mlad udovac iz obližnje jedne kupelji, dolazio svaki dan. On se nije mogao dosta nadiviti dobroti i blagosti Doričinoj a najviše njenoj strpljivosti. Sva gdje i pred svakim ju je hvalio makar da su mu se ljudi u brk smijali i pripovijedali mu roman njezine ljubavi te dodavali da je djevojka sirota, po svoj prilici nezakonito dijete, da ju je stara gospođa proklela i - neka pamti - djevojka neće ništa baštiniti.

Liječnik je Doricu odmah upozorio da je pogibao velika i da starica može još samo nekoliko dana živjeti. Djevojci bude strašno. Pomisao da će od sada biti na tom dalekom neprijatnom svijetu sama samcata, posve ju je poništavala. Začne posve djetinjski zaklinjati doktora neka staricu spase i više se nije dala od njezine postelje. Doktor joj morao obećati da će ostati u Jagodovcu dok starici okrene nabolje, a sama jednako je Boga molila neka joj poživi staru mamu i jednako se nadala da će njegovom moći bolesnicu podići.

Gospođa Jagodička gotovo nije više nikada bila pri svijesti. Doktor i Dorica sjedahu kod nje i činilo se kao da je njih dvoje samo, a zajednički posao oko bolesnice svađao ih u dragu bližu svezu i nije tek jednom da je doktor inače veoma miran i šutljiv čovjek, uskliknuo prema Dorici: »Blažen onaj za koga tako milosne ruke rade!« Jedno popodne starici kao da je bilo bolje. Pala je u mirni laki san, disanje bilo joj posve redovito. Dorica i liječnik tiho se odšuljaju u pokrajnu sobu. Nakon podulje šutnje primi doktor Doricu za ruku i svojim sigurnim, uvijek mirnim glasom uzme govoriti:

- Gospođice! Ja sam udovac i čovjek komu je na jeziku ono što i u srcu. Što da duljim, - ja vas molim za ruku: budite meni žena a mojoj djeci majka!

- Gospodine! - mogaše tek Dorica. Bilo joj je teško da na ovom mjestu sada misli na takve stvari kad joj je stara majka na umoru. No bila je i duboko tronuta. - Oprostite, ja vas visoko cijenim, ali vi ne znate - ja ne mogu.

- Vi mislite radi - ah - ja nisam kao vaši susjedi. Za mene niste tim ništa manje vrijedni.

- Hvala vam, hvala vam! O, vaše riječi pravi su melem za me. No ja ipak ne mogu pristati.

- Zašto? Razmislite barem.

- Nemam što da razmišljam. Ja - ljubim još uvijek. Ali zar ne, vi se stoga ne ljutite na me?

- Nemojte tako. Ja ostajem vaš prijatelj! - i odbijeni prosac srčano joj stisne ruku.

Ah, koliko mu je Dorica zahvalna bila!

Iste noći dođe starica k svijesti. Dorica je sjedila sakrivena u naslonjaču za podnožjem postelje jer tečajem svih onih dugih godina nije se srce staričino umekšalo i djevojka još ni sad nije smjela pred nju. U sobi drhtalo je slabo noćno svjetlo. Ujedared makne se starica i dosta razgovijetno progovori: »Gdje je Dorica?«

Djevojka se taj čas digne puna radosti i nade te pristupi bliže postelji. »Oprostit će mi, skinut će kletvu s mene, ozdravit će!« - bile joj prve misli i spusti se na koljena šapnuv: - Evo me!

Ali oči staričine već su gledale kao u prazno, uzalud je htjela nešto kazati, i začas nastupila je agonija.

»Je li mi oprostila -?« pitala se Dorica, no spazivši promjenu u bolesnice, prevlada posve njome strah da će starica sad na izdahnuti, te satrvana brigom nije znala što da radi nego je stala sve više mrzle ruke staričine grijati na grudima svojim i hukati joj u lice, jedva svladavajući plač što je provaljivao iz njenih prsiju. Nije se ni sjetila da koga u pomoć zovne, i tako je za pô sata sama samcata stajala pred mrtvim tijelom bolesnice.

Treći dan bio sprovod. Došli susjedi, došli i nekakvi rođaci koji se tek sada sjetiše rodbinstva, a vladali se u domu kao da je već njihov, jer nitko nije sumnjao da je starica Doricu isključila od

nasljedstva. Dorica morala je uz svoju silnu bol osamljenosti i žalosti za pokojnicom podnositi još prostačke uvrede ovih ljudi koji joj pače htjedoše zabraniti da ide za lijesom. No doktor zauzme se za nju. Istina, teško bi bio uspio, ali eto dođe notar iz Zagreba s oporukom koju je starica još prije više godina dala sastaviti i u kojoj je Dorici sav imutak ostavila.

Kad se je to pročulo, ujedared se lica svih prisutnih promijenila. Taj čas sve se k Dorici prikupi. Uzeli je i žaliti i hvaliti i dragati, samo što joj nisu čestitali. »Ah, divna je to djevojka, andeo pravi - o - o!« - govorili glasno da ih je Dorica mogla razumjeti. Najviše je hvalila stara Friškova koja je imala sina za ženidbu, ali nije još do danas ništa bio. Tek gospođa Šturovica naslućujući sada u Dorici pogibeljnu suparnicu svojim kćerima, šapnula svojoj susjedi Rankovički:

- Molim vas, što sam čula od sluškinje! Kad je starica umirala, nije kod nje bilo nikoga osim Dorice i da - da - no podite pred odar pa pogledajte, ne izgleda li pokojnica kao da je zagušena. Ludost - dakako - ali naposljetku - ova oporuka!

I koliko je već sama pomisao na to bila nezgrapna, luda i užasna, opet su to mnoge od tih dobrih dušica pripovijedale jedna drugoj. Znajući, dakako, da je preludo misliti a kamoli vjerovati takvo što, tek su u potaji i sub rosa o tom govorili. Dorici u lice bijahu svi slatki i dragi.

Od sada se Dorica jedva branila od ljubežljivosti ljudi. Ona ih je ljubazno i radosno primala, no opet prave okrepe pružalo joj samo društvo dobrog prijatelja doktora koji, unatoč tome što ga je odbila, nije ni trenutak osjećao prema njoj kakve kivnosti i bio joj uvijek prijatan. Možda se je nadao da će Dorica konačno ipak privoljeti. No o tome nije bio svjestan. Njemu je drugovanje s Doricom tako omiljelo da je njenu lijepu blizinu i ublažujući dojam njene dobrote svakako želio sačuvati pa makar samo kao prijatelj. Da pred svijetom može laglje dolaziti i da bude djevojci ljepše u samoći, predloži joj da će svoju majku k njoj u kuću dovesti. Dorica prihvati zahvalno ponudu. Ona se na nj tako privikla da joj je teško bilo ako ne bi koji dan došao. Često joj bilo da se je pitala: »Zašto ne? On je tako dobar!« No svaki put se prestraši toga, bilo joj kao da počinja kakvo izdajstvo, iz žarkog joj srca prodro bi usklik: »Ne, ne, ljubiti mogu samo Janka!«

Baš u jedan takav tren, kad je mislila na doktora Pašića i njegovu ponudu, dojuri lugar Štefo. Dorica se tome dolasku začudila i srce joj se kao od nemira ganulo. Ta - što to može biti? Ta tek je jučer bio ovdje!

Lugar se smijao.

- Došao sam javiti vašoj milosti da naš gospodin danas dolazi. Brzjav je stigao jutros, i kočija odmah pošla po nj na postaju.

- Zbilja! - veselo klikne Dorica i osjeti kao neku grižnju savjesti što je maloprije pomišljala na udaju za doktora.

I onakva kako ju je Štefo zatekao, pohiti na šetnju Prema Jazveniku. Mislila je da će se kočija nekako u to doba vraćati s postaje pa će tako vidjeti Janka. Oh - ovo strpljivo, izmučeno srce htjelo sad od nestrpljivosti malone da pukne.

XXIV.

Dorica se nije u računu prevarila. Baš kad je došla na cestu pred Jazvenikom, pokazala se u zavoju druma kočija jureći prema njoj. Djevojka je morala časak stati, tako je bila uzrujana i čisto joj je daha nestajalo. Bijaše joj nekako nesigurno. Uto se kočija primakne posve blizu. Sad je mogla unutra pogledati. U prvi mah gotovo nije bila sigurna da li to Janko sjedi u kočiji? Ali - ma jest - on je! Jao - Bože dragi - kako je ostario! Ta gotovo mora da je bolestan. Dorica se i prestraši i rastuži. U prvu radost što ga nakan tolikih godina opet jednom barem vidi, umiješa se silna briga. Kočija prođe tik nje, a djevojka malo što nije glasno uskliknula. No taj čas prošao baš po njoj pogled Jankov, a taj pogled bio tako sumoran, tako nemaran, tako stran, da je siroticu u srcu zazeblu. Bilo

joj kao da je osjetila da to nije više njezin nekadašnji ljubljani Janko. »Ali ne, ne! Ja ga ljubim još isto tako kao negda. Oj, Janko, ja te ljubim!« - i žarkim od zanosa plamenim pogledom pratila je kočiju, ne mičući se s mjesta dok je nije u aleji nestalo.

Kad je kočija stala pred dvorom, čekali pod trijemom kasnar s kasnaricom i lugar Štefo u novom haljetku, pa lakaji u livreji.

Janko jedva im zahvalio na njihove vesele pozdrave pa, kao da bježi pred svima, žurno zahvatio stube i pošao ravno u svoju sobu.

Svi skupljeni bili su neugodno dirnuti videći kako im gospodar izgleda. Ovo šest godina porušilo ga kao dvadeset. »Izgleda kao starac« - rekne kasnar - »a što, mlad je još, čudno, ali u tuđem svijetu živi se tako. Hm, pak gle, nije nas pravo ni pogledao. Što je to?«

One večeri nije ga više nitko vidio. Sjedio je gore u sobi u dubokom naslonjaču, onako još u istom putnom odijelu kako je došao i kamo se je od sumornosti - od česa li - bacio odmah čim je u sobu uljezo.

- Dakle, ovdje sam sada! U domu otaca, rekli bi filistri! - gorkom šalom rekne prve riječi sam sebi kružeći okom po zidovima sobe.

- Punih šest godina pustio sam vas u miru, ali sad neću više odavle. Sve moje nade rasplinuše se i ja ću sada ovdje askezu započeti. Tako ću ti se oteti, Kino! Ali najposlije nije li taj moj korak također vrijedan znak kineske naše ukočenosti? Zar ja ne bih bio mogao započeti svoj pustinjački život i ma na kojem mjestu? Ali i tu je ta vječna glupost u nama, Pa mislim da mi je k tome potrebit dom. Samo što nisam u punoj državljanskoj kreposti jecao s pjesnikom: »U tvom polju daj mi groba!« Velite vi, umnici svijeta, da nije ništa apsolutno u ljudskim spoznajama, velite da dva puta dva može na Jupiteru biti pet, ali pogledajte dobro na svijet i na ljudske duše pa ćete se uvjeriti da su gluposti vječne i apsolutne. Oh! - i on je sve dublje ronio u take misli, kadagod padajući u glasne monologe.

- Ne, ne, nije bilo vrijedno! Što težite za spoznajom kad sve to što ljudski duh izmisli nije istina. Oh taj duh! Čitave biblioteke pune su o nauci slobode, jednakosti i pravičnosti. I ja sam stajao na mjestu gdje je duh težeći za slobodom porušio najčvršći bedem tiranizma. Ja lud - časak sam vjerovao u istinu slobode. I zakoni i knjige učile su me da je današnja kultura priznala načela koja su veliku revoluciju stvorila. Pa što sam vidio? Uza sve te zakone, pokraj svih tih istih nazora, gledao sam opet robova što skapaju od gladi, gledao sam vlastodršce koji za uzdržavanje moći mogoše sve uraditi. A moć svoju štitiše sa nekoliko bajuneta koji se nalaze u rukama onih nad kojima si prisvajaju vlast. O ljudi, ljudi, ta niste ništa bolji od onih lavova koje njihovi gospodari tek pogledom straše. Bit ćete uvijek robovi, jer vam je potrebno da ste pod batinom. Napokon ste od iste te stvari od koje i vaš planet, pa kako se on oko sunca pokorno kreće, tako i vi oko svojih gospodara. Zavidajte pčelama koje se bar protiv svoje kraljice ne bune, ali - dakako - one nemaju danajskoga dara kojim je vas nadijelilo, nemaju vašega ljudskoga duha. On vas zavodi, a čeka vas nebesko kraljevstvo Kine! O filistri moji, ne smijte se kineskomu perčinu, taj visi za vratom vaših tupih glava. Ta u republikanskom Parizu, u »slobodnom« New Yorku, svagdje sam tek imao vrijednost ako sam spomenuo da imam rodoslovlje staro šest stotina godina, da imam kaštel za rođeni dom, da sam rođeni gospodin, a nitko me nije štovao što sam doktor filozofije i što nešto znadem. Pa onda se čudite što Kinezi štiju svoje mandarine! Ah, ja sam ih vidio na stotine u Parizu koji su bili slavni i moćni, pa ipak su bili sretni ako ih je koji putujući, po rakiji mirišući, princ kakve najsitnije dinastije pustio u svoje kolo!

- Ha, ha, za to si, moj Diderote, Rousseau i vi drugi ljudskim duhom osobito nadareni nesretnici, za to ste napisali folijante umnih izreka! Uzalud vam trud, jalov vam posao. Ah, glup je, glup taj svijet. Smijao si se besmrtnim smijehom, starče Voltaire, bijednoj »Jeanni d'Arc« i njenim čudesima, a eto, djeca tvoga naroda sto godina poslije tebe napajaju se lurdskom vodom! Tko ima pravo? Ah, ludo je i pitati, kad istine nema, tek jedino vlada vječnost gluposti. Tko zna, moj Arouete, neće li

kakav budući evropski Kinez u tridesetom stoljeću spjevati o tebi slični epos kao što si ti spjevao na onu nesretnicu? - To - to - to je ljudski duh! - Pa da onda preagneš dalje - ah - polagano ubit ću potpunim odreknućem i ovu ludu dušu - i ovo slabo tijelo!

- Ah, i za to sam toliko trčao svijetom, toliko pregnuo, tražio - a ništa - ništa - ništa! - bolno, gotovo očajno klicao, a dušom mu brodile uspomene na prošlih šest godina.

Bila je to prava, cijela Odiseja. S jednoga kraja zemlje hrlio je na drugi, jednako tjeran faustovskom svojom naravi, svojim unutarnjim ognjem, da uđe u trag svim onim tisućkratnim nitima koje sačinjavaju tajnoviti čvor života. Makar mu je njegov razbor, proniknut pesimizmom, bjelodano dokazivao da sve to nije nego pojav vječne bijede i da ne krije u sebi ništa uistinu vrijedno, ipak nije mogao pustiti svoga pregnuća. Jasno je vidio i osjećao čudovište što ga svijet i život sačinjavaju, pa ga je taj divni vidik svejednako začaravao i u daljnje studije zavodio. »I makar je sav taj napredak ljudstva samo sredstvo kojim će volja doći do spoznaje, makar - makar - e pa dobro, učit ću, kakva su to sredstva - pak - što duh dalje, to je konac bliži.«

I tako je neprestano dalje učio i promatrao. Nije doduše više bolno hlepio da riješi zagonetke koje leže izvan vremena i prostora, nije više jadovno i požudno uzdisao za prvim uzrokom, već je sada duh njegov tonuo u nedoglednu pučinu života ljudske duše i ljudskoga društva. Kod tisućvrsnih pojava kao da mu se dalo naslućivati nešto veliko i na mahove malone je držao da je istina eto pred njim razgaljena - ali ipak ne! - i on bi neopisivim mukama podlijegao.

Najprvo bio je u Parizu. Onamo je otišao ravno iz Jazvenika. Mislio je da će ondje najprije naći udovoljenja. Čutio je i bio je svjestan da je time što je pobjegao od Dorice oborio stoljetne nazore o dužnosti pa zato je upravo gorljivom nestrpljivošću iščekivao čas kada će stupiti na zemlju na kojoj su se tek nedavno tisućljetne tradicije o ljepoti, umjetnosti i svijetu ne tek riječima nego i činima zatajile i najdivniji spomenici u pepeo pretvorili.

Bacio se odmah u vrtlog pariskoga republikanskoga društva. I čudno, njemu je bilo kao da nikakve razlike ne opaža. Država ondje svemoguća kao i u monarhijama - vidi državnike da upotrebljavaju ona ista sredstva koja su osuđivali za vrijeme imperija, drže se nazora koje su prije barbarskim nazivali i progone svoje protivnike upravo onako kako su prije njih progonili. Pak - i tu - iste smiješnosti, iste ludorije, iste ništarije. Što je dakle istina? Je li ono, što duh izvodi, ili ono što život pokazuje?

Sjeća se Janko još ove noći kako je jednoga dana stajao na mjestu gdje je narod težeći za slobodom porušio Bastilju i misli da je tim zauvijek učinio korak k napretku, pa odmah, da to sačuva, ustanovio uredbe. I znade Janko da su sve te ustanove uskrsele, da ih je država i kultura svojim proglasila, a u isti čas prolazi mimo njega gladna hrpa radnika koja viče za kruhom i mora bježati pred golim sabljama republikanskih službenika. I dok im suha, od bijede izmučena lica sama po sebi najjasnije svjedoče kako ništa nemaju - niti kruha, niti prava - dotle projuri mimo njih elegantni faeton u kojem sjedi debeo kratkonogi buržoa i, sastavši tik pred Borislavićem nekakva nacifrana jašioca, slavodobitno mu dovikne da je upravo malo prije bio na burzi i da je njihova financijska grupa milijune dobila. »Proslavit ćemo to danas poslije opere kod Frères Provenceaux, dovest ću sa sobom la femme aux souris.« - »Eh - bien - grand' idée« - odvrati onaj drugi i razidu se.

- Zato ste pred osamdeset godina toliko krvi prolili, oj Francuzi moji! - gorko rekne Janko za se.

Drugi dan poslije toga bio je u Bellevilleu gdje se je obavljao nekakov naknadni izbor za parlamenat. Istina, svaki je radnik dao glas svoj, ali su gotovo svi bili tako pijani da su jedva ime kandidatu znali, pa su im tu pomagali ljudi koji su sve prije negoli ozbiljno izgledali. Borislaviću se gadio taj prizor i gotovo je porugljivo ponavljao razloge koje je ljudski duh podigao za suffrage universel. I pohrli kući. Ujedared ga sustavi silna gomila ljudi. Pokroči bliže i vidi bellevilske izbornike kako silomice u svojoj sredini drže slaba stara svećenika te ga po iznemoglim ledima udaraju.

- Oj slobodo, slobodo! - jaukne nehotice.

Još istu večer stajao je u dvorani ministra vanjskih posala koji je priredio sjajnu svečanost. Pa - gle - isto je onako kao u salonima najčistijih monarhista. I tu je etiketa sve - ljudska neiskrenost i ludost ne može nigdje da bude bez nje. Istina, ovi republikanci u svojim nespasnim frakovima i sa svojim manirama épicijera, jagmeći se za vještinom mondaina u pravljenu komplimentata, vrijeđaju i oko i estetski ukus i zaostaju daleko za svojim aristokratskim uzorima, ali u nenaravnost i ponizivanje razumiju se kao i najokorjeliji dvoranin. I vidi ih kako se i oni pletu i gone oko mogućnika ili pače tek oko takvih koji nemaju ništa nego sjajni naslov i svijetlo zlato, pa i ista imena radi kojih su djedovi današnjih naslovnika od djedova tih republikanaca gonjeni na giljotinu.

- Oj Kino, Kino, nisi tisuće milja daleko od nas, ti si i ovdje, ti si usred Evrope! - klikne Borislavić i ostavi dvoranu. Sutradan otputuje iz Pariza, uzevši kartu za Calais.

U Engleskoj nije obastao ni mjesec dana. Tu mu se pogotovo činilo da je u sredini »Nebeskoga Carstva«, tek u nešto pogoršanu izdanju. Ukočene starodavne forme i ubijanje svakoga poriva u tim formama i države i društva, zatim naočigled nekoliko hiljada malih ali neizmerno bogatih tirana s milijunima robova koji od glada i nevolje skapavaju. Sve ga to odbijalo i činilo mu se očito da pogotovo već ovdje vidi ukočenost ljudskoga društva koja neumolno vreba na sav napredak da ga sputa i onda ljudskom duhu mir priredi.

I bilo je prvi put da je osjetio sav užas te perspektive.

- Dakle sve dosadašnje naprezanje duha uzaludno je. Vlastita tvar osuđuje ga na nemoć!

I on ostavi Englesku, ukrcaj se u Liverpoolu za Ameriku. Mislio je da će tamo naći svakidašnjost bližu idealima i postulatima nauke, kako ju je ljudski duh sastavio. Ali jureći nedoglednim prostorom brzo je razabrao da i tu nije nego mješavina naslijeđenih predsuda, jagma i borba pojedinih volja i želja, te je morao opet iskusiti silno razočaranje i teške boli duha nad neskršivom snagom gluposti.

Na povratku iz Amerike često mu bilo kao da žali za svojim negdašnjim godinama u sjemeništu i za onim kratkim razdobljem ljubavi s Doricom. Ali svaki put mu se duh usprotivi tome, jer svi razlozi govorahu protiv takvih osjećaja. »I u tome se tek odražuje nesavršenost naše duše koja se uvijek daje varati blještavilom uspomene, u kojoj zaboravlja svako zlo! Ta i ta varka potrebita je protiv oslobođenja duha. Napokon, postajem i sam sve više ukočen!«

Pa kad se je iskrcao u Njemačkoj, već iste večeri dođe u kazalište gdje su prikazivali *Noru* Henrika Ibsena. On je uživao u toj užasnoj analizi braka i crpao okrepe protiv prikora da je Doricu ostavio. Ali kad je sutradan i cijelo daljnje vrijeme promatrao tamošnji život, opet je na svakom koraku mogao doživjeti da makar je duh genijalnoga pjesnika osudio brak filistarski i makar mu ti isti filistri povlađuju, ipak taj brak čine upravo kao da je najsavršenija uredba i vise na svim tim ustanovama kao šišmiši na zidu. Ah - i nije dugo mogao izdržati u toj prvoj zemlji filisterije koja je navukla na se doduše mundur junaka ali zato je opet »samo ogromna kasarna filistarskih falanga«, kako je Janko razočaran i bijedan nazvao Germaniju.

No još uvijek gorio mu duh da traži i ispituje, da kupi znanja, makar da mu je razbor govorio unaprijed kako je sve to nastojanje uzaludno. Još mu bila nada u tome da ne samo kao motritelj nego i kano suradnik učestvuje u proučavanju svijeta.

To ga skloni da se povrati u domovinu. Ovdje se uistinu dade odmah na rad. Izabraše ga u sabor. Držao im govore, branio nazore, sav svijet mu se divio a nitko ga nije slijedio, i njegovi prijedlozi padali su već unaprijed. No jedan mu prijedlog prihvatiše, izvedoše ga, ali eto, zlo i naopako: ono što je htio ukinuti, promijenilo je tek formu i dosadašnji svoj izvor pa probušilo nov oticaj i širilo se drugim koritom. No glavno što ga je činilo upravo nesretnim bilo je što je opet vidio kako zloća ljudska i glupost ljudska svoje orgije slavi. Slušao je kako slave slobodu ljudi koji je danomice u najprimitivnijim njezinim pojavama i oblicima vrijeđaju i kidaju, koji zadobivenu vlast znadu upotrijebiti, samo da tu slobodu svakojakim sredstvima unište, i još uz neopisivu bestidnost imadu lica da poštenim ljudima koji se uistinu za slobodu bore bacaju uvredu divljaštva u obraz. Uvjerio se

u potpunoj mjeri da se nazori i ideje što ih je ljudski um stvorio, u praksi navlače na svakojake kalupe kako je komu u prilog.

Ne čekajući ni svršetka trogodišnjoj zakonarskoj periodi ostavio je i sabor i domovinu pa pošao opet u tuđinu.

Htio je olakšati gorljivomu pregnuću duha time što je stao izučavati umjetnosti i lijepu knjigu.

Prođe diljem Italiju, srednju Evropu i Bog bi znao kud sve nije lutao. Oko je njegovo tolikokrat uživalo, ali duh sa svojim refleksijama onemogućivao mu svaki užitak. Apsolutnosti koju je tražio nije našao nigdje. Klasicizam pada pred gotikom, da joj se poslije osvećuje u renesansi, koju opet redom tuku i barok i rokoko i imperijalizam i najposlije trijezni goli stil mediokracije tridesetih godina, podignut na prijestolje umjetnosti zajedno s prijestoljem protopurgara Luja Filipa.

Koje generacije imadu dakle pravo? A svaka je mislila i misli da je njeno doba pred predašnjim neizmjerljivo naprijed pokročilo.

Janko se sada sasvim razočarao, tako da ga je stala mučiti ne samo dosadašnja sumnja nego i strašna zasićenost, gotovo dosada. On je počeo silno patiti, nije trpio više ni ljudi ni njihovih tvoriva, i u takom raspoloženju duše osjeti silnu potrebu da odbjegne svijetu i po uzoru tolikih umnika život svoj askezom učini podnošljivim i bližim koncu.

Tako se eto povratu kući.

- Nije bilo vrijedno! - klikne prošav sve te uspomene, a bila je jur kasna noć.

- Pak i sada, je li vrijedno još trpjeti tu dosadu? Ta šta mi koristi bježati od ljudi i svijeta kad u mojem mozgu ipak žive? Što mi može koristiti askeza? Najposlije, bolje bi bilo! - i on ne dovrši misli. Stidio se nje, naposljetku čisto se stao plašiti, i on zapali luč. Sad opazi na zidu lik djeda Kristofora.

- Otkuda taj ovdje? - i Janko problijedi. Znao je naime da slika nije prije ovdje visila. Uvuče mu se u dušu nekakvo praznovjerno osjećanje. Nije on znao da ju je kasnar u slavu njegova povratka ovamo smjestio, misleći time gospodara svoga osobito obradovati, jer mu je poznato da je Janko odnekada najvolio taj portret. Janko je pak držao to nekakvom slutnjom. Dakako, pred razborom se njegovim taj čas to praznovjerno ganuće raspline u ništa, ali misao sama više ga ne ostavi.

- Pa i jest - on se ubio kad je vidio da neće nikada izumjeti zlata - rekne Janko glasno, da tiše nastavi: - I ja sam se uvjerio o ništavilu pregnuća ljudskoga duha, pa mi je ono tek muke i bijede zadalo. Zašto da duljim? Napokon i askeza nije nego polagano samoubojstvo. Da, više je filozofije u njoj - ali vrag po filozofiji - no djed Kristofor uzeo otrova iz fioke, a ja ću, nasljedujući primjer druga u zvanju, staroga Seneke, prerezati sebi žile!

I segne u džep za nožićem i sjedne mirno opet u naslonjač. Izvana prodirala polutama prvoga dana, i siva joj boja činila se Janku užasno dosadnom. Na obadva lakta prereže si uto žile.

XXV.

Sluga koji je po običaju rano ujutro ušao u sobu, nađe Janka na podu pred naslonjačem u mlaki krvi. U prvi se mah prestraši čovjek silno i htjede još po koga skočiti, ali, promisliv prije, podigne gospodara i opaziv da su žile prerezane, brzo ih zaveže krpama od košulje i onda odjuri dolje po kasnara. Vidjevši ovaj da Janko jošte živi, pošalje lugara Štefa s kočijom po doktora u obližnje kupalište.

Štefo uredi tako, da je na povratku zakrenuo s kolima u Jagodovac i Doricu ukratko obavijestio o nesreći.

Dorica nije ni jedan čas oklijevala, nego je odmah sjela k doktoru u kočiju i odvezla se u Jazvenik.

Kad je liječnik, pregledav bolesnika ustanovio da bi se mogao spasiti ako bude osobite njege, Dorica je odlučila da će kod njega ostati, premda je znala što je tada pred svijetom čeka. Doktor je odobrio njezinu odluku i bilo mu drago, jer je znao što vrijedi Dorica kod dvorbe bolesnika.

I doktor i Dorica dvorili su punih osam dana Janka najvećom brigom, a on jedva da je pokoji put došao k svijesti. - Pa što je to? - bile su mu prve riječi, - a - da - ja zaboravio bravu - i našli me - prije vremena - ah - dakle - moraš dalje tegliti! - Dorici nije liječnik dopuštao da se Janku javi. Bojao se da bi se bolesnik odviše uzrujao pa bi moglo biti zlo. No zato, čim bi se Janko opet od slabosti onesvijestio ili usnuo, bila je Dorica odmah uz njega.

Čudnovata čuvstva gonila se njenom nutarnjošću. Vjerovala je cijelom dušom u svoju ljubav, ali opet brzo je opazila da kod toga uvijek doziva sebi u pamet Janka kakav je bio nekoć - još onda. Nije se tek jednom zatekla u misli kako Janko sada ima u sebi nešto strano za nju, gotovo kao da nije isti, i često malo što je nije kakav strah od njega hvatao. I kad bi pogledala na doktora koji je brižno pazio na svaki dah bolesnikov, pogadala je da je sva ta izvanredna njegova briga njoj za volju, jer dobri čovjek hoće da joj spase ljubljenu muža. Ona mu se divila i bila je tronuta te joj se činilo kao da taj drug njenih posljednjih dana mnogo bliže stoji njoj negoli ovaj sadašnji Janko.

Dakako, ona se je sa strahom klonila takvih misli i za dokaz da im ne vjeruje, poljubi svaki put čas blijedo izmučeno čelo Jankovo, čas nemoćnu mu suhu ruku.

Jednom se Borislavić nenadano probudio. Dorica i doktor stajali kraj prozora i tiho razgovarali. Doktor morao je pripovijedati o svojoj djeci.

Janko u prvi mah nije znao, sanja li ili zbilja vidi Doricu. Prođe rukom preko čela, ta - ne sanja. Pogodio je odmah kako je i zašto je Dorica ovamo došla.

Videći je još uvijek lijepu i snažnu, bude mu oko duše laglje. Ganula ga je toliko njezina dobrota te je zovne k sebi. Doktor i djevojka se prestraše.

Ali je Janko bio miran i umoli ponovo da Dorica dođe k njemu.

- Ti si mi, dakle, oprostila. Hvala ti! Oh, vidiš, sad imaš najbolji dokaz kakav sam čudak, pa ćeš pojmiti da sam te mogao ostaviti. Nije moje srce za takve stvari bilo.

- Ne uzrujavaj se, dragi Janko! - i ona mu stavi nježnu ručicu na usta da ga prisili neka muči.

»On ne misli, dakle, više na ljubav -!« - prođe Dorici s bolnim razočaranjem kroz glavu i srce, no odmah se sama u sebi prekori što joj sada takvo što na um dolazi.

Od sada je zahtijevao Janko da doktor i Dorica kraj njega sjede te ih je molio da govore ma o čem.

- Ugodno mi je kad vas čujem! - rekao im prostodušno, a govorio je istinu. Liječnik mu se upravo svidao, a osobito drag mu je bio čitav njegov način u kojem ne bijaše ni traga kakvoj pretjeranosti i čuvstvenosti, a ipak je iz svake mu riječi pršila dobrota duše, svijest dužnosti i ljubav k zvanju.

Često se Janko pričinjao da spava i onda krišom promatrao oboje. Brzo je pogodio da doktor osjeća za Doricu više od prijateljstva. Oko mladoga poštenoga čovjeka protiv volje izdavalo ga suviše. No u Dorice nije mogao ništa otkriti. »Ja ću joj biti na putu - dakako - ona je toliko vjeran i dobar stvor pak ne može da joj srce opet procvjeta!« - šapne za se i pade u duboke misli i još slađe sanje.

- Pa neka - prene se najednom - ja i sam vidim da jest nešto vječno u svim tim uredbama - ta inače kako bi do razvitka »Kine« došlo. Dobro je, pa ću barem jedanput u svom vijeku biti filistar. Možda neću zlo uraditi. Prestanak i nesudjelovanje pojedinih volja u procesu života ionako ništa ne pomaže. - Doktore, Dorice, dođite bliže k meni!

Kad k njemu pristupiše, uhvati jednom rukom Doričinu a drugom doktorovu ruku i poče nakon dulje šutnje: - Eto, doktore, ja vidim da je meni zlo. - Pustite to, previše je krvi otišlo iz moga ionako bolesnog tijela. I ja sam učio medicinu, znam ja najbolje da samo zakoni stvari odlučuju. Ali slušajte me radije. Evo, moja Dorica, ah - ja sam velik grešnik pred njom, pa ipak sad me boli da nakon mene ovako osamljena ostaje, a dobra je kao anđeo. - Ta i vi je ljubite - ne - nemojte, - čovjek koji na pa nije više, taj smije biti iskren. Čuj, dakle, Dorice, - moja je želja - i vi, doktore, - budite

muž i žena! Evo, ruke vam u ruke polažem. Ispunite mi želju, ja ću sad još - i dalje nije mogao. Od naprezanja u govoru posve oslabi i izgubi svijest.

Dorica i doktor taj čas su priskočili da mu pomognu. No jedva što je k sebi došao, uzme opet govoriti ma koliko ga doktor molio i zapovijedao mu da šuti.

- Dobro, šutjet ću - ali molim vas, zovnite kasnara, moga lugara Štefa i staroga sokača Petra, neka dođu odmah k meni.

Doktor to učini, i kad su svi bili u sobi, umoli Janko Doricu i doktora da malko izidu. Kad se povратиše, nije bilo u sobi kasnara ni onih drugih, a Janko ležao nauznak, ispruživši glavu prema kraju postelje, silno blijed u licu. Naočigled stanje se strašno pogoršalo.

Podvečer bulazio je jednako bolesnik i morila ga strašna vrućica.

- Ja te vidim, čovječanstvo - vikao je u strašnim mukama - eto gle - noge već su ti kamen - ta - gotovo kao egipatski kakav balvan - i gle - sve više si ukočeno - o - o uzalud ti se tvoj duh krili još tako visoko ti si već spontano - ta gle - evo već si okamenjeno do gležanja, ma - što se dičiš toliko - ja ti vidim tvoj kineski perčin. O mandarinski filistri, pobjegao sam iz vašega društva - ali - gle - gle - čeka li me ona sfiga - ili je ono ihtiosaurus kakav - taj na me čeka. Uh, kako je gadna neman - kako su joj glupe oči, kako bez svijesti bulji u me - kako su joj proždrljive laloke - uh - pak ovo tupo čelo - tu nema ni iskre misli - i gle - gle - tu ogromnu maternicu, ha - ha - na istom kamenu rada travu da je otrovnim plamenom vrućih svojih očiju taj čas osuši, gle - one svoje nespasne udove diže k meni - držite - držite me - ha - ja te prepoznajem - ja sam te već vidio - ti si to, prirodo, - oh - ala si glupa?

Dalje se nije razumjelo. Vrućica malo poslije mine i on dođe k svijesti.

- Doktore - javi se slabim glasom - nitko nije na tome svijetu na pravom putu nego onaj koji mirno svoj posao vrši i ne brine se dalje nego tek kako će znati trpjeti. Gdje si, Dorice? Daj, poljubi me - na čelo ovdje - i oprost mi, a onda poljubi - njega!

Ovo bijahu posljednje riječi, izuščene u svijesti. Mirni san legne mu na lice koje se je sada prevuklo nekakvim blaženim sjajem. I najednom uzme u snu govoriti, najprije se razumjelo da sanja kako se još nalazi u sjemeništu kano klerik. I onda se sasvim jasno razumjelo da govori:

- O - kako si lijep - veliki mučeniče! Slava tebi - hosana - dajte mi reverendu - ja ga vidim - on mi se prikazuje. - O Isuse, ti si dobar - ti mi pružaš ruku! - I slabim čudnim glasom zapjeva tiho - tiho: - Magnificat anima mea Dominum.

I zakrili rukama po zraku; za jedan čas bio je mrtav.

*

Dvije godine poslije smrti Janka Borislavića sjedilo malo društvance u dvorani Jazvenika kod doktora Pašića i supruge mu Dorice, sada po oporuci Janka Borislavića vlasnice jazveničke.

Netko se ogledao na zid gdje su usporedno visila dva portreta. Bile su to slike djeda Kristofora i Janka Borislavića kao klerika, jer iz kasnijeg doba nije se našao nijedan portret njegov.

Taj koji se zagledao u lijepo lice Jankovo, začas uzme: - Ta baš si je sam kriv -! Taj bi barem mogao biti najsretniji!

- Sretan - i te kako sretan, ali pretjeran - odvrati gospodična Evelina kojoj je Dorica odavna oprostila.

- Istina - ali imao je duh koji se ne udovoljuje tek time da mu je kod nosa dobro - umiješa se doktor. - Pak da nema takvih ljudi, zar bi mi danas bili ono što jesmo? Zar ne bi s našim bratučedima orangutanima bili prilično jednaki? Ali - ja nisam filozof da znam sve navesti. No velite: sam si je kriv. Nije za Boga dragoga, ta to jest upravo najtragičnija strana ljudske bijede što uvjete toj svojoj

bijedi svak sam u sebi nosi. Nije - nije pravo da ga tko osudi - tek moći je u njegovoj sudbi žaliti sudbu svega čovječanstva. Vječna ja mu pamjat!

- O hvala ti, dragane! - javi se Dorica i pred svima poljubi muža.

- Kad mu ti praštaš, oprošteno mu je. A mi drugi - kako sam već rekao.

1887.

RJEČNIK

Agni - indijsko božanstvo vatre

Ahasver - »Vječni Žid« srednjovjekovne priče; prokleo ga je Isus Krist, jer mu putem prema Golgoti nije htio dati vode; simbol vječnog lutanja

alegacija (lat.) - pravni savjet, pravno mišljenje

Aleph - prvo slovo feničkog i židovskog alfabeta; imalo je i brojnu vrijednost: jedan, prvi

amice (lat.) - prijatelju

apage satanas! (grč.) - odlazi sotonu!
(Kristove riječi upućene đavlu koji ga je iskušavao)

arenda - zakup, zakupnina

Arouet - pravo ime franc. filozofa Voltairea (François Marie Arouet)

astra - biljka »lijepa kata«

aurea aetas (lat.) - zlatno doba (Ovidijeve *Metamorfoze*)

banderijalac - konjanik, pripadnik banderija, čete konjanika sa zastavom, konjaničke pratnje feudalaca ili crkvenih dostojanstvenika

Belleville - dio Pariza

bilikum (od njem. *willkommen* - dobro došao) - oveća čaša, pokal ili tri spojena vrčića, iz kojih je morao gost koji je prvi put došao nekome u kuću popiti svoju dobrodošlicu

božjaci - hrvatski naziv (pored *hramovnici*) za pripadnike srednjovjekovnog viteškog reda templara (lat. *templum* - hram)

buržoa (franc.) - građanin, buržuj

Büchner, Ludwig (1824-1899) - njem. filozof materijalist

Canova, Antonio (1757-1822) - tal. kipar iz epohe klasicizma

castellum (lat.) - utvrđeni dvor, zamak, tvrđava, kaštel

chaise longue (franc.) - ležaljka

Charlotte Corday d'Armont (1768-1793) - u doba franc. revolucije probola u kupelji jednoga od vođa revolucije Jeana Paula

Marata.

clarissimus ac admodum reverendus

dominus (lat.) - preslavni i velečasni gospodin (nekada titula odličnijeg svećenika, osobito kanonika)

coprija (kajk, iz njem. *Zauberei*) - čarolija; coprnica - vještica

coprnica (kajk.) - vještica

coprnjak (kajk.) - vještac, čarobnjak

crna škola - nekadašnji naziv za (zagrebačko) sjemenište

čera (kajk.) - jučer

Čimboraso - najviši vrh zapadnih Kordiljera (6310 m); u starijem novinarskom jeziku simbol nedostiživosti

De civitate... - djelo sv. Augustina o ustroju idealne božje države

Diderot, Denis (1713-1784) - francuski filozof i književnik prosvjetiteljstva

Dignetur dominatio vestra, domine nobilis Borislavić, carissime in Deo frater (lat.) - neka izvoli vaše gospodstvo, plemeniti gospodine Borislavić, predragi u bogu brate

direktorij - odbor petorice koji je vladao Francuskom nakon revolucije (22. IX 1795. -

9. XI 1799); srušio ga Napoleon i osnovao konzulat. U to se vrijeme pojavio u umjetnosti osebujni stil, koji npr. u ženskoj nošnji oponaša starogrčki način odijevanja

Dixit Dominus domino meo (lat.) - Reče Gospod gospodinu mojemu

Don Juan d'Austria (1547-1578) - vladao Nizozemskom (1578-1578); zapovjednik kršćanske flote koja je pobijedila Turke kod Lepanta 1571.

Doré, Gustave (1833-1883) - franc. slikar i grafičar, poznat po svojim ilustracijama Biblije, Balzaca, Dantea itd.

dvanaestoškolac - nekada naziv za učenika najvišeg, završnog razreda obrazovanja

Eh - bien - grand' idée (franc.) - E, dobro, velika ideja

ein Gänschen von Buchenau (njem.) -

»gušćica«, šiparica, nedorasla djevojka
en legere (franc.) - površno, nemarno,
ležerno

épicier (franc.) - trgovac živežnim
namirnicama i delikatesama

Essex, Robert Devereux (1567-1601) -
doglavnik i ljubavnik engleske kraljice
Elizabete

excellenter - fortiter (lat.) - uzvišeno -
snažno

faeton - visoka, laka, nepokrivena kočija na
četiri kotača

Fatum - starorimski bog sudbine

felčer (njem. **Feldscher**) - ranarnik, vidar,
liječnički pomoćnik

gefallener Engel (njem.) - pali anđeo

gleich und gleich gesellt sich gern

(njem.) - jednako i jednako udružuje se rado
gluša - tišina

Häckel, Ernst (1834-1919) - njem. biolog

Had - starogrčki bog smrti

Hartmann, Eduard (1842-1906) - njem.
filozof, pesimist, zastupnik vitalizma (prema
kojemu žive organizme od nežive prirode
razlikuje posebna životna sila - *vis vitalis*)

herž (kajk.) - raž

hlapat - kucanje, otkucaj srca

holjba - stara mjera za tekućinu, pola pinte

Hortenza (1783-1837) - žena holandskog
kralja Luja Bonaparta, majka franc. cara
Napoleona III

ihthiosaurus (grč. ihtios - riba i sauros -
gušter) - »ribogušter«, izumrli velik vodeni
grabežljivi gmaz iz mezozoika, s tijelom
poput ribe

iluminat - pripadnik tajnog društva za
širenje slobodoumnih ideja u 18. stoljeću
(slično masonima); katkada znači isto što i
magnetizer, tj. hipnotizer, »čarobnjak«

Incipit lamentatio Jeremiae prophetae
(lat.) - Počinje tužaljka Jeremije proroka

inoš (mađ.) - sluga

instalacija (lat.) - ustoličenje, svečano
uvođenje na dužnost

Ivan Hrizostom (314-407) - carigradski
patrijarh, jedan od velikih crkvenih otaca;

jedan od najvećih govornika svoga vremena,
odakle mu i pridjevak Hrizostom, tj. Zlatousti

jurador (lat.) - prisežnik, prisjednik, pristav
(vrsta nižeg činovnika)

kapišon (franc.) - pokrivalo za glavu, kapuca,
kapuljača

kasnar - financijski činovnik na feudalnom
imanju, blagajnik, upravitelj

King Charles - pseća pasmina, španijel

kontrtanc - zapravo kontradans (franc.)

contredanse - ples četvorka, kadrila

konzistorija (lat.) - vrhovna crkvena vlast;
savjetodavno vijeće biskupovo

krajcar - sitan novac, stoti dio forinte

kurija (lat.) - plemićki dvor, kanonička kuća
(uz druga značenja)

la femme aux souris (franc.) - žena s
osmjehom

Laplace, Pierre Simon (1749-1827) - franc.
matematičar i astronom; poznata je njegova
teorija o nastanku planeta iz prvobitne
usijane magle

lastovan (zastar.) - lagan, ugodan, zamaman

latinska škola - nekada naziv za gimnaziju

Laudate pueri Dominum (lat.) - Hvalite,
dječaci, Gospoda

**Le plus sublime etre de l'humanité. Le
mystere du Siecle!** (franc.) - Najuzvišenije
biće čovječanstva. Misterija stoljeća.

Loreleja (njem. **Lorelei**) - prvotno strma,
opasna klisura usred rijeke Rajne, sjedište
riječne vile, a onda i sama ta vila (ljepotica
dugačke kose)

Luj Filip (1773-1850) - francuski kralj od
1830-1848, kada je srušen i protjeran
(februarska revolucija)

lutoran - luteran, protestant

magnetizer - hipnotizer, »čarobnjak«

Magnificat anima mea Dominum (lat.) -
Veliča duša moja Gospodina

marof (njem. **Meierhof**) - majur, salaš,
imanje

mediokracija (lat-grč.) - vladavina srednjeg
sloja, građanstva

Mill, John Stuart (1806-1873) - engl. filozof
i logičar

Mira la bianca luna (tal.) - Gledaj bijeli

mjesec

mispet (prema njem. *Mistbeet* - kljajalište) - umjetno gnjojivo

Moleschott, Jakob (1822-1893) - njem. filozof materijalist

Moloh - bog sunca, vatre i rata kod nekih starih semitskih naroda; prinosili su mu i ljudske žrtve

mondain (franc.) - čovjek iz visokog društva, »svjetski« čovjek (monden)

moralka - nauka o moralu, etici, jedan od glavnih predmeta u sjemeništima

nebosklon - obzor, horizont

nedoložen (kajk.) - nezreo, nesposoban; ružan

neponjatno (po rus.) - nepojmljivo, neshvatljivo, nedokučivo

nespačen (kajk.) - nespretn

palača - u kajkavskom govoru najveća soba u gospodskoj kući

parta (mađ, iz njem.) - nakit na glavi djevojke; **stara parta** - stara djevojka, usjedjelica

Pemac - Čeh (podrugljivo)

Per amorem Christi, Domini nostri (lat.) - za ljubav Krista, Gospodina našega

perkal (franc.) - vrsta gustog pamučnog platna

pinta - stara mjera za tekućinu (politrenjak), a ujedno i naziv za vesela društva

podjašprišt (mađ-njem) - zamjenik jašprišta, tj. arhidakona

podor (zastar.) - razvalina, ruševina

Pompadurka (markiza Pompadour, zapravo Antoinette Poisson, 1721-1764), miljenica francuskog kralja Luisa XIV.

postiljon (franc.) - poštar, osobito nekad u doba dilažansa, poštanski kočijaš

Pozdravljenje - jutarnji i večernji poziv na molitvu zvonjavom, »Zdravomarija«

prelest (zastar.) - draž, čar, zanos, osobito ljubavni; **prelesan** - divan, krasan, zanosan, omamljiv

prima causa (lat.) - prvi razlog, prauzrok

propheta Esaias ili Elias redivivius (lat.) - ponovno oživjeli prorok Izaija ili Ilija

prošecija (kajk.) - procesija

protopurgar - malograđanin

providnik (zastar.) - upravitelj, nadzornik, provizor

reverenda (lat.) - dugačka svećenička gornja haljina, sutana, mantija

rezeda - vrsta mirisne ukrasne biljke

rif (mađ.) - stara mjera za dužinu, aršin, lakat (oko 70 cm)

Rousseau, Jean Jacques (1712-1778) - franc. književnik i filozof prosvjetiteljstva, preteča romantizma

Schopenhauer, Arthur (1788-1860) - njemački filozof, pesimist

sicung (njem. *Sitzung*) - sjedenje, poziranje (umjetniku)

sokač (mađ.) - kuhar

spiritualac (lat.) - duhovni vođa, dušobrižnik, ispovjednik, osobito učenika u sjemeništima

stepihlep (kajk.) - protuha, vucibatina

sub rosa (lat.) - »pod ružom«, tajno, u povjerenju

suffrage universel (franc.) - opće pravo glasa

šekutor (od lat. *egzekutor* - izvršitelj) - crkveni službenik svjetovnjak, zvonar

šoštar (njem.) - obućar, postolar

špan - gospodarski činovnik na feudalnom imanju, nadglednik kmetova

tiatralsko - kazališno, teatarsko

tolvaj (mađ.) - lopov

vergissmeinnicht (njem.) - potočnica, vrsta cvijeta

Višnu - indijski bog uzdržavatelj, glavno božanstvo hinduizma

vobiškum (lat. *vobiscum*) - s vama (iz liturgijske rečenice *Dominus vobiscum* - Gospodin s vama)

Voltaire (pravo ime Franç ois Marie Arouet, 1694-1778), franc. filozof prosvjetiteljstva, jedan od najistaknutijih mislilaca 18. stoljeća

zahliknuti se (kajk.) - zagrcnuti se

Zlatousti, tj. Ivan Hrizostom (v.)

žnora (kajk, prema njem.) - vrpca, traka

